

VIGILIA

2010 / 6

A hivatásokról

PUSKÁS ATTILA: A világi krisztushívők hivatása és küldetése

TRINGER LÁSZLÓ: Önazonosságom keresztény gyökerei

SÁROSI ISTVÁN: Gondolattöredékek a halál mezsgyéjéről

DÉR ANDRÁS: A feladatokat kapjuk

Fűzfa Balázs és Rónay László esszéje

Balla D. Károly, Kántás Balázs, Anise Koltz,

Necz Dániel, Waclaw Oszejca és Vasadi Péter versei

SZÉNÁSI ZOLTÁN: A Vigilia évtizedei II. (1946–1963)

Beszélgetés Csíkszentmihályi Róberttel

75. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Az élet: hivatás	405
A HIVATÁSOKRÓL		
PUSKÁS ATTILA:	A világi krisztushívők hivatása és küldetése	406
TRINGER LÁSZLÓ:	Önazonosságom keresztény gyökerei	416
SÁROSI ISTVÁN:	Gondolattöredékek a halál mezsgyéjéről	421
DÉR ANDRÁS:	A feladatokat kapjuk	425
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	Fátyoltalan; Túlerő; ...de mindörökké; Fátyoltalan II.; Ez, s az <i>(versek)</i>	429
BALLA D. KÁROLY:	Erős halálon <i>(vers)</i>	431
FÜZFÁ BALÁZS:	A nyelvben megragadható világ kalandja. Pilinszky János: <i>Apokrif</i> – Ottlik Géza: <i>Iskola a határon (esszé)</i>	432
KÁNTÁS BALÁZS:	Versek	437
RÓNAY LÁSZLÓ:	„Lehagyottak”. Értékvédő próbálkozások a 20. század keresztény prózájában <i>(esszé)</i>	439
ANISE KOLTZ:	Áldott legyen a kígyó <i>(versek)</i> <i>(Lackfi János fordításai)</i>	443
NECZ DÁNIEL:	Öreg lakás <i>(vers)</i>	445
CSARNAI ATTILA:	Egy bűnös ember halála <i>(novella)</i>	446
WACLAW OSZAJCA:	Örök kezdet; Rembrandt: Ábrahám feláldozza Izsákot; Ikonok a Tretyakov képtárban <i>(versek)</i> <i>(Zsille Gábor fordításai)</i>	456
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
PROHÁSZKA LÁSZLÓ:	Csíksszentmihányi Róberttel	457
75 ÉVES A VIGILIA		
SZÉNÁSI ZOLTÁN:	A Vigilia évtizedei II. (1946–1963)	462
DOKUMENTUM		
HALÁSZ PIUSZ:	Tanulékonyság a Szentlélekkel szemben	469
NAPJAINK		
PÁKOZDI ISTVÁN:	Milyen papot szeretnénk?	472
KRITIKA		
SZŰK BALÁZS:	„...egy másik világ pokla”. Moldoványi Ferenc: <i>Másik bolygó</i> című filmjéről	475
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	478

Az élet: hivatás

„Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek / Az emberiségért valamit!”
 „Meghalni az emberiség javáért, / Mily boldog, milyen szép halál!”
 Huszonhárom évesen így tekintett előre az életére Petőfi Sándor. Ma már talán dagályosnak, romantikusnak hat rajongó lelkesedése. Valomása mégis önvizsgálatra indíthat. Az életkorban hozzá közel állókat: vajon van-e tervük, elgondolásuk az életükről? Van-e kitűzött életcéljuk, amit szeretnének elérni életük folyamán? Aztán: mi áll e célok középpontjában: önmaguk, a saját érdekeik, vagy mások? a szerzés és a birtoklás, vagy az ajándékozás és a szolgálat? Más hangsúllyal, más távlatokkal, de hasonló kérdéseket tehetnek fel maguknak az életük derekán járók. Az idősebbek pedig a megtett útra visszapillantva tűnődhetnek el: mit és hogyan sikerült megvalósítaniuk terveikből? milyen vágyuk teljesült? örömmel vagy keserűséggel pillantanak-e vissza lassan múlttá váló életükre?

Viktor Frankl, a koncentrációs tábor is megjárt neves bécsi pszichiáter dolgozta ki a logoterápia módszerét. „Minden kornak megvan a maga neurózisa — és minden kornak szüksége van saját pszichoterápiára. (...) Napjaink tipikus páciense a mérhetetlen értelmetlenség érzésétől szenved, mely üresség-érzéssel társul — s emiatt beszélek én egzisztenciális vákuumról”, írja. Ennek megszüntetésére szeretné hozzásegíteni az embert, hogy felelősséget vállaljon az életéért, hogy értelmet találjon az élet különböző helyzeteiben, s így boldogabb legyen.

A történelem kiemelkedő személyiségei határozott küldetésstuddal vágtak neki az életnek, s lettek feltalálók, tudósok, művészek, hősök, szentek. Rajtuk kívül azonban mindazok, akiknek nevét nem őrzi a történelem, a „hétköznapi”, a „kis” emberek: küldetésnek tekintették az életüket, olyan lehetőségnek, amelynek eltervezése és végrehajtása ajándékba nekik adott feladat és felelősség. Talán sok minden nem úgy alakult az életükben, ahogy megálmodták, talán sokszor kellett módosítaniuk elképzeléseiken, de minden helyzetben tudtak célt és értelmet adni a sorsuknak.

A Biblia világában az emberek nem maguk tervezik el jövőjüket, hanem Isten hívásának engedelmeskednek. Ez a hívás olykor egybeesik saját elképzeléseikkel, „rájuk szabottnak” látszik, máskor viszont gyökeres átalakulásra, megtérésre hívja őket. Jónás ellenáll az Úr hívásának, Jeremiás kétségbeesetten kapálódzik ellene; Izajás maga vállalja: „itt vagyok, küldj engem!” Jézust „mindenüket elhagyva” követik tanítványai, Saul viszont földre dönti a Feltámadott hívása.

A hívó ember életében hivatás és küldetés egybekapcsolódik. Ez teszi biztonságossá útja megválasztását, ez teszi lehetővé menet közben annak ellenőrzését, hogy helyes úton jár-e, ez villantja fel a remény sugarát a kilátástalan helyzetekben is.

A világi krisztushívók hivatása és küldetése

PUSKÁS ATTILA

1965-ben született. 1990-ben szentelték pappá, Rómában a Gergely Egyetemen filozófiából, Budapesten teológiából doktorált. Jelenleg a PPKE Hittudományi Karának dogmatika professzora, a Vigilia munkatársa. Legutóbbi írását 2009. 2. számunkban közzöltük.

A II. Vatikáni zsinat jelentősége a kérdéskör szempontjából

Küldetéstudat nélkül szétesik az életünk. Az elhivatottság tudata nélkül nincs lendülete, sodrása mindannak, amit teszünk. A hivatás és a küldetés az, ami mederbe tereli erőinket, összefogja és egy célra irányítja energiáinkat. Ha hiányzik ez a meder, akkor olyanná válik az életünk, mint a lelassult, megfáradt, szétterülő és elmocsarasodó folyóvíz: eliszaposodik, zavarossá válik, kellemetlen szagot áraszt, mindenféle kártékony élősködők telephelye lesz. Mederbe terelni az életünket, rátalálni a küldetésünkre azt jelenti, hogy tudjuk, mi dolgunk a világon és elvállaljuk a nekünk jutó feladatot. Ez a „Mit kell tennem?” kérdés azonban elválaszthatatlan a „Mi az értelme?” kérdéstől. Ahhoz, hogy rátaláljak a hivatásomra, hogy felismerjem a feladatom, tudnom kell, hogy mi az „egész” létezés értelme.

A keresztyén ember számára Krisztus a létezés értelme. A vele való személyes kapcsolatban világosodik meg a küldetése, az „egészen” belüli helye és feladata. A II. Vatikáni zsinat legnagyszerűbb eredményei közé kell sorolnunk, hogy érzékelvén e kérdés döntő fontosságát, lefektette a világi krisztushívók küldetéséről szóló tanítás alapjait. Egyike ez a zsinati tanítás újdonságainak. Míg a korábbi tanítóhivatali megnyilatkozások éppen csak érintették ezt a kérdéskört és soha nem tárgyalták önálló témaként, addig a II. Vatikánum számos dokumentuma foglalkozik vele. Ezek közül a legfontosabbak: a *Lumen gentium* egyházzról szóló dogmatikus rendelkezés második és negyedik fejezete, a világi hívők apostolkodásáról szóló *Apostolicam actuositatem* határozat egésze, az egyház missziós tevékenységét tárgyaló *Ad gentes* határozat és „Az egyház a mai világban” című, *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori rendelkezés számos része. A zsinat utáni időszakban az 1987-es püspöki szinódus témája a krisztushívó laikusoknak az egyházban és a világban betöltött hivatása és küldetése volt. Ehhez kapcsolódóan jelent meg II. János Pál pápa *Christifideles laici* kezdetű apostoli buzdítása, mely összefoglalta a szinódusi munka gyümölcseit. Mind az *Apostolicam actuositatem*, mind a *Christifideles laici* szövegének a megalkotásába a püspökök bevontak világi hívőket is. Az első esetben laikus hívők konzultorokként működtek közre a szövegezésben és auditorokként (megfigyelőkként) a második zsinati ülés szakon, a szövegtervezetet pedig véleményezésre megküldték több apostoli célú nagy laikus szervezetnek. Az 1987-es püspöki szinódus munkáját is segítették világi férfiak és nők, akik tapasztalataikkal és javaslataikkal értékes módon hozzájárultak a dokumentum megszületéséhez.

A zsinati tanítás fő célkitűzése

A világi krisztushívókról szóló zsinati tanítás fő célkitűzése az volt, hogy a „laikus” fogalmát újraértelmezze és pozitív jelentéstartalommal töltsen meg. A korábbi szemléletmódban vagy csak negatív módon közelítették meg a laikust — az, aki nem klerikus és nem szerzetes; vagy teljes passzivitásra ítélték — a klerikusok tanítanak, a szentségeket kiszolgáltatják és szent uralmat gyakorolva kormányoznak, a laikusok hallgatják a tanítást, felveszik a szentségeket és engedelmeskednek a pásztoroknak. Innét, a klerikustól elkülönítő és vele szembeállító meghatározásból érthető, hogy a „laikus” szóhoz idővel a „hozzá nem értő, nem szakmabeli” jelentése társult, illetve további jelentésmódosulással a „laikus állam” szóösszetételben a semleges és vallásmentes állam jellemzésére használták. Mindezt szem előtt tartva a „laikusokról” szóló zsinati határozatot előkészítő bizottságban egyenesen olyan javaslatok is megfogalmazódtak, hogy teljesen mellőzzék a „laikus” szó használatát a dokumentumban, s helyette egyszerűen csak a „hívők” (*fideles*) megnevezést alkalmazzák. Erre azonban nem került sor, hisz a „fideles” szó önmagában minden megkereszteltet jelöl, s így nem tudta volna kifejezni azoknak a hívőknek a sajátos státuszát és küldetését, akik nem részesültek az egyházi rend szentségében és nem is szerzetesek. A zsinati dokumentumok megtartották tehát a „laikus” szót, s azt vagy önmagában használják (laici=világiak) vagy a fideles szóval összetéve (christifideles laici=világi krisztushívók). Végső soron azonban nem önmagában a szóhasználat a döntő, hanem az, hogy milyen tartalmat adott neki a zsinat.

A „laikus” fogalmának újraértelmezése

A „laikus” fogalmának pozitív tartalommal való megtöltése szempontjából már az a tény is sokat elárul a szemléletváltásról, hogy a *Lumen gentium* rendelkezés felépítésében az Isten népéről szóló második fejezet megelőzi az egyház hierarchikus alkotmányáról, a világi hívókról és a szerzetesekről szóló fejezeteket. A zsinati tanítás kiindulópontja tehát az, hogy az Isten népén belül a szolgálatok, küldetések, felhatalmazások, karizmák és életállapotok közötti különbségeket megelőzi az, ami közös az egyház tagjaiban: Isten gyermekeinek méltósága és szabadsága, meghívás a szeretet parancsának a teljesítésére és az életszentségre, a Szentlélek működése, az egyetemes papság gyakorlása, a hitérzék ajándéka, az Isten országának szolgálata, a testvériség. A laikusok és a klerikusok tehát ugyanazon Isten népének egyenlő méltósággal rendelkező tagjai, akik egymásnak testvérei. Egyébként a „laikosz” görög szó, mely a laosz=nép szóból származik, s így eredetileg a „néphez tartozót” jelenti, már önmagában is rendkívül pozitív teológiai tartalmat hordoz: azt jelöli ugyanis, aki azzal a méltósággal rendelkezik, hogy Isten népéhez tartozik. Ebben az eredeti és tág értelemben minden megkeresztelt „laikus”, legyen fölszentelt pap, szerzetes vagy világi hívő.

A következő vázlatos reflexió azoknak a lépéseknek a bemutatására törekszik, amelyek megtétele révén a zsinati tanítás újraértel-

mezte a „laikus” fogalmát. Az egyes fejezetek címe jelzi ezeket a lépéseket: a laikusok küldetésének közvetlen krisztusi eredete; részesedésük Krisztus hármasság küldetéséből; apostoli küldetésük és lelkeségük sajátossága. A következő megfontolásokból az is kivüláglik, hogy a zsinat a „laikus” fogalmának újraértelmezésével együtt és azzal összefüggésben újraértelmezte az „apostolság” és az „evilági rend” hagyományos fogalmát is.

A világi krisztushívők küldetésének eredete

A zsinati tanítás szerint a világi krisztushívők apostoli tevékenysége közvetlenül fakad keresztény hivatásukból (AA 1,1), a keresztény hivatás természete szerint apostoli hivatás (AA 2,1). A hívők a keresztség révén személyes egységbe kerülnek Krisztussal és tagjaivá válnak az ő titokzatos Testének, az egyháznak. Így részesei lesznek Krisztus és az egyház küldetésének is. Arra szenteltetnek föl, hogy a királyi papság részeseiként (vö. 1Pét 2,4–10) „minden munkájuk által lelki áldozatot mutassanak be, és tanúbizonyságot tegyenek Krisztusról az egész földön” (AA 3,1). A bérmlás szentségében a Szentlélek ereje apostoli küldetésükben erősíti meg őket, az Eucharisztia és a többi szentség vétele pedig táplálja bennük azt a szeretetet, mely az apostoli hivatás lelke. Krisztus Testének a tagjaiként feladatuk, kötelességük és joguk, hogy a Szentlélektől kapott saját karizmájukat az emberek javára, az egyház építésére és folytonos megszentelésére használják fel (LG 33,1; AA 3,4). Az egyetemes szeretet jézusi parancsa is megkívánja Krisztus összes tanítványától, hogy apostoli küldetést teljesítve Isten országa eljöveteleért, Isten dicsőségéért, az Üdvözítő megismertetéséért és így minden ember örök életéért dolgozzanak (AA 3,2). A zsinati szövegek a Szentírásból kiolvasott egyháztani és szentségtéológiai megalapozáson túl a világi krisztushívők apostoli tevékenységének bibliai példáira is utalnak, többek között az Efézusban működő házaspárra, Priscillára és Aquilára (ApCsel 18,26), Pál apostolnak a Római levél végén felsorolt és a Filippi-levélben említett munkatársaira (Róm 16,1–6; Fil 4,3), az Antiochiában misszionáló első keresztényekre (ApCsel 11,19–21). A világi hívek apostolkodásáról szóló határozat záró buzdítása a Jézus által Isten országa hirdetésére kiküldött hetven(két) tanítvány apostolkodásában pillantja meg a világi hívők apostoli küldetésének a mintáját. „Krisztus most a világi hívőket küldi mindazokba a városokba és falvakba, ahová ő maga készül (vö. Lk 10,1), hogy legyenek munkatársak az egyház egyetlen apostoli küldetésében...” — fogalmaz a zsinati dokumentum (AA 33,2). E lukácsi szöveghely különösen is alkalmas lehet a világi krisztushívők küldetésének a szentírási megalapozására, hiszen itt egy a tizenkettő testülete mellett kiválasztott nagyobb tanítványi csoportról van szó, melynek Jézus szintén missziós küldetést ad. A tizenkét apostolon kívül is vannak tehát apostoli küldetésben járó Jézus-kö-

**A világi krisztushívők
küldetésének szentírási
megalapozása**

vetők, noha őket nem nevezi az evangélium apostoloknak. A 70-es illetve a 72-es szám a kapott küldetés egyetemes irányultságát rejtejezi, hiszen az ószövetségi „népek táblája” (Ter 10) szerint az emberiség 70 (héber szövegben), illetve 72 (Szeptuagintában) népből áll. Az egyetemes küldetés teljesítése azonban ténylegesen majd csak Jézus mennybemenetele és a Szentlélek kiáradása után veszi kezdetét. Lukács szerint az apostolokon kívül mindkét eseménynél jelen vannak más tanítványok is (Lk 24,33: tizenegy és társaik; ApCsel 1,15: százhusz testvér), mindnyájan küldetést kapnak a tanúságtételre és kiárad rájuk a Szentlélek. A lukácsi művek alapján a tizenkét apostol testülete és a tágabb tanítványi kör értelmezhető tehát akár úgy is, mint a későbbi hierarchikus apostolutód testület (a püspökök testülete az őket segítő presbiterekkel és diakónusokkal) és a világi krisztushívók tanítványi csoportjának a kezdeti mintája, melyek egyazon küldetésben részesednek, de más-más módon és felhatalmazással.

**A hierarchikus és a
laikusi apostoli küldetés
egyeredetősége**

A zsinati tanítás újdonsága, hogy a világi hívők apostoli tevékenységét közvetlenül a Krisztussal való egységből eredezteti. Maga az Úr hívja meg, rendeli és küldi a megkeresztelt embereket az apostoli munkára (AA 3,1; LG 33,2). Más szavakkal: a krisztuskövetők apostolsága nem az apostolok és utódaik küldetéséből források, nem az apostolok és utódaik hívják a hívőket mintegy segítőtársul az apostoli munkára, hanem maga Krisztus. Mivel a páli Krisztus-Test ekkleziológia minden egyes egyháztagnak közvetlen Krisztushoz kapcsolódását állítja, ezért a világi hívők és a hierarchia apostolságát egymással egyeredetűként kell felfogni. A világi hívők apostoli tevékenysége nem a hierarchia, hanem közvetlenül Krisztus és az egyház üdvözítő küldetésében való részesedés. A hierarchia és a világi hívők apostoli küldetése közötti különbség kifejezésére vonatkozóan a zsinati szövegek kerülnek minden olyan típusú különbségtételt, mint például „tulajdonképpen” és „tágabb értelemben vett”, vagy „közvetlen” és „közvetett”. A hierarchikus és a laikusi apostoli küldetés egyeredetősége azt jelenti, hogy egyik sem vezethető le a másikból és mindegyiknek egy végső közös forrása van: Krisztus és az egyház üdvözítő küldetése. A pásztorok és a világi hívők más-más módon és sajátos szolgálat teljesítésével részesednek Krisztus küldetésében. A világi hívők a keresztség és a bérmlás szentségének erejében, valamint a Szentlélektől nekik juttatott személyes karizmák felhasználásával végzik sajátos apostoli tevékenységüket az egyházban és a világban. A pásztorok az egyházirend szentségének az erejében a Krisztustól az apostoloknak adott küldetés és felhatalmazás alapján, Krisztus nevében, tekintélyével és hatalmával végzik szolgálatukat Isten népének egybegyűjtésében (LG 32,3; AA 2,2). A hierarchikus és a laikus apostolság egymáshoz való viszonyát a zsinati szövegek a következő kulcskifejezésekkel jellemzik: egymásra utaltság, szükségszerű kölcsönösség, együttműködés (LG 32,3), szent közösség (AA 3,4), egymás szolgálatának kiegészítése (AA 6,1). A vi-

lági hívők és a hierarchia kapcsolatának kölcsönösségét és egymáshoz rendeltségét a jogok, kötelességek, a szükséges erények és elvárható magatartásbeli beállítódás szempontjából külön szakaszban részletezi az egyházzal szülő dogmatikus konstitúció (LG 37). Kíváncsi célként fogalmazódik meg többek között az, hogy növekedjék a világi hívők saját felelősségének a tudata, cselekvő és kezdeményező készségük, szabadságuk az egyház javát érintő kérdésekben az illetékeségük és tudásuk szerinti véleménynyilvánításra, együttműködésük a pástörök megsegítésére tapasztalataikkal és szakértelmükkel.

A világi krisztushívők részesedése Krisztus hármasküldetésében

Abból a tételből, hogy a világi hívők apostoli küldetése közvetlenül részesedik Krisztus és az egyház üdvözítő küldetéséből, természetesen fakad a következtetés, hogy Krisztus és az egyház küldetésének mindhárom tisztségében, vagyis a papi, a prófétai és a királyi küldetésben is részesedik minden megkeresztelt ember. A zsinat levonta ezt a következtetést, amikor a világi hívők apostolkodását a tanítói (prófétai), megszentelői (papi) és királyi (pásztori) hármaskrisztusi hivatal (*triplex munus*) modellje szerint igyekezett értelmezni. Ez ismét újdonsága a zsinati tanításnak, hiszen a korábbi tanítóhivatali megnyilatkozások XII. Piusz pápa *Mystici corporis* (1943) enciklikájáig kizárólag az apostolok és utódaik küldetésének a jellemzésére alkalmazták a hármaskrisztusi hivatal sémáját. A II. Vatikánum most kiterjeszti ezt az értelmezést a világi hívők apostoli tevékenységére is, amellyel, hogy a „triplex munus” (*munus docendi, sanctificandi, regendi*) természetesen továbbra is meghatározó hermeneutikai kulcsa marad az egyház hierarchikus szerkezetének, különösképpen az apostolotól püspöki rendnek a teológiai megközelítéséhez. E kiterjesztésnek nyilvánvalóan az a fő célja, hogy a „laikusok” kizárólag elkülönítő és szembeállításon alapuló meghatározását — nem klerikus és nem szerzetes — állító tartalmú meghatározással váltsák fel, vagy legalábbis egészítsék ki. Ennek értelmében: „Világi hívőkön az összes keresztényeket kell érteni az egyházi rend és az egyházban jóváhagyott szerzetesség tagjainak kivételével” — eddig a definíció elkülönítő része, melyet a következő pozitív állítás egészít ki — „akik a maguk részéről az egész krisztusi nép küldetésében járnak el az egyházban és a világban, hiszen a keresztség Krisztus testébe építette be őket, Isten népének tagjaivá, és Krisztusnak papi, prófétai és királyi tisztségének részeséivé tette” (LG 31,1). E meghatározásnak alapvető jelentősége van a LG-nak a világi hívőkről (és az Isten népéről) szóló fejezetében, hiszen e hármasküldetés mentén fejt ki a szöveg a világi krisztushívők apostoli tevékenységének az egyes dimenzióit (LG 34–36).

Tanítói, megszentelői
és királyi hármaskrisztusi hivatal

Papi küldetés

A zsinat tanítja, hogy a megkeresztelt papi közössége az egyes szentségek felvétele és az erények által épül. A keresztségben kapott

eltörölhetetlen jegy által arra rendeli őket Isten, hogy részt vegyenek a keresztény vallás istentiszteletében az ima, a szeretet művei, a szent élet tanúsága és az önmegtagadás által. A szentmiseáldozatban Jézusnak, az isteni Báránynak a felajánlásához csatlakoznak és vele együtt önmagukat is felajánlják Istennek (LG 11). A hívők mindennapi munkája, imádsága, apostoli kezdeményezése, hitvestársi és családi élete, testi-lelki pihenése, sőt az élet türelmesen viselt terhei is, ha a Szentlélek tölti be, mind Istennek kedves lelki áldozattá válnak, melynek révén a világot Istennek szentelik (LG 34). Nincs tehát olyan szelete vagy szöglete az életnek, amely ne lenne átítható krisztusi lelkülettel, az Atya megdicsőítésének a szándékával, amely a pusztá profán létezés tartományába tartozna. A világ templommá alakítható — ez a világi krisztushívők apostoli-papi küldetése.

Prófétai küldetés

Krisztus profétai küldetését egészen második eljöveteleig szüntelenül gyakorolja, mégpedig nemcsak az ő nevében és hatalmával tanító hierarchia, hanem a világi hívők által is. E küldetéshez megadja nekik a Szentlélek a hit természetfeletti érzékét és a beszéd adományát. A megkereszteltek a tanúságtévő élettel és a szóbeli igehirdetéssel teljesítik Krisztustól kapott profétai küldetésüket. A zsinat ismét hangsúlyozza, hogy ennek elsődleges terepe a világ: az Evangélium erejével kell átíratni a mindennapi életet, a házasságot, a családot és a társadalmat. Krisztus üzenetének bemutatása „sajátos jeleget és különleges hatékonyságot kap attól, hogy a világ köznapi körülményei között megy végbe” (LG 35,2).

Királyi küldetés

Krisztus királyi küldetését úgy értelmezi a zsinat, hogy az a bűn hatalmának a megtörését és mindennek az Atya uralma alá vonását jelenti. Krisztus királyi uralma a bűn feletti győzelmét és a teremtett világnak az Atyához való elvezetését foglalja magában. Halálilag tartó engedelmes szolgálatával, a halálból felmagasztalt királyként szent hatalmával Isten országának, az igazságosság, a szeretet és a béke országának a megvalósulását munkálja szüntelen. A zsinati tanítás szerint a világi krisztushívők oly módon részesednek Krisztus királyi tisztségében, hogy Isten országának terjesztésén fáradoznak. Ez egyfelől azt jelenti, hogy a föltámadt Jézus szent hatalmával legyőzik önmagukban a bűn országát, és így a királyi szabadság állapotába kerülnek. Másfelől azt is jelenti, hogy Isten országát terjesztik azzal, hogy a munka, a technika, a kultúra, a civilizáció és a társadalmi kapcsolatok világát átíratják krisztusi szellemmel, az igazságosság követelményei és az erkölcsi értékek szerint alakítják az intézmények működését (LG 36). Jól látható tehát, hogy a zsinati tanításban az Isten országa fogalma egyszerre rendelkezik krisztológiai, spirituális, társadalmi és ekkleziológiai dimenzióval. Isten uralmának személyes megtestesítője maga Jézus, aki Fiúként szent emberségében tökéletes „tere”, hordozója és kinyilatkoztatója az Atya uralma megvalósulásának. Ő maga személy szerint az Isten országa. Isten uralma úgy valósul a történelemben, hogy Krisztust követjük és krisztusivá válunk, Krisztus országa bontakozik bennünk

és közöttünk. Ez egyszerre benső, spirituális történés, de ugyanakkor egész kapcsolatrendszerünket és a világhoz való viszonyunk teljes spektrumát átformáló esemény. E kettős történésnek a kitüntetett közege az egyház, mely Isten országának csírája, a krisztusi üdvösség egyetemes szentsége a történelemben. A világi hívők királyi küldetése ennek az Országnak a szolgálatában áll: Krisztussal egyesülve, titokzatos Testének tagjaiként azon munkálkodni, hogy a világ minden szempontból az Atya tetszése szerint alakuljon.

Bár a világi krisztushívők életállapotának, élethelyzetének és ebből adódóan küldetésének is alapvető sajátossága a „világiság”, mégis küldetésük területéhez tartozik maga az egyházi élet is, egyházközségi, egyházmegyei, nemzeti vagy nemzetközi szinten egyaránt. Itt olyan feladatokból vehetik ki a részüket, mint az egyházközségi munka, az egyház javainak kezelése, a szeretetszolgálat, a hitterjesztés. A világi hívők bevonhatók a hierarchia apostoli munkájába közvetlenebb együttműködés keretében is, így például a hierarchia megbízása alapján végezhetnek hitoktatást, lelkipondozást és bizonyos liturgikus cselekményeket (AA 24). Mindenesetre küldetésük elsődleges területe a világ kell, hogy maradjon.

A világi krisztushívők küldetésének és lelkiségének sajátossága

A világi hívők apostolkodásának alapja az egész egyház apostoli küldetése, mely Krisztus üdvözítő küldetésében gyökerezik. E három mozzanat összefüggését legvilágosabban az *Apostolicam actus-*
sitatem 5. szakasza fogalmazza meg. A kulcsfontosságú mondatok így hangzanak: „Krisztus megváltói műve közvetlenül az emberek üdvösségére irányul, de magában foglalja az egész evilági rend megújítását is. Következőleg az egyháznak nemcsak az a küldetése, hogy megvigye az embereknek Krisztus üzenetét és kegyelmét, hanem az is, hogy áthassa és tökéletesítse a múlandó dolgok rendjét az Evangélium szellemével. A világiak tehát, amikor az egyház e küldetésében járnak, apostoli munkájukat mind az egyházban, mind a világban, és mind a lelki, mind az evilági dolgok rendjében fejtik ki.” A küldetés fent jelzett pólusai, a lelki dolgok és az evilági dolgok területén végzett apostolkodás, noha megkülönböztethető egymástól, mégsem szétválaszthatók. Krisztus üzenetének a hirdetése és kegyelmének a közvetítése az emberek üdvösségére természet-szerűleg vonja maga után az evilági rend megújítását is, hisz az üdvösség már itt és most kezdődik, az üdvösséget a történelemben tapasztalhatóvá kell tenni. Ugyanakkor az evilági rendbe tartozó dolgok evangéliumi szellemben történő intézése és megújítása végső soron megint csak az emberek üdvösségét, Krisztus országának terjesztését szolgálja. Isten egyetlen tervében a két rend szervesen összetartozik és átszövi egymást. Ennek az egységnek a végső teológiai oka Krisztus megtestesülése és test szerinti feltámadása, melynek révén az egész teremtetést célba akarja juttatni az Atyához.

**Az evilági dolgok rendje
és a világba tartozás**

„Isten maga Krisztusban új teremtményként ismét magához akarja fogadni a világmindenséget, csírájában már ebben a létben, teljesen pedig az utolsó napon” (AA 5) — fogalmaz a zsinati határozat. Krisztus megtestesülése és föltámadása miatt az üdvösség egyszerre szellemi és testi, személyes és társadalmi, történelmi és a történelmet beteljesítően meghaladó.

A zsinati tanítás szerint a világi krisztushívók küldetésének elsődleges terepe az evilági/múlандó/időleges dolgok rendje és megkülönböztető sajátossága a világba tartozás (*indoles saecularis*: LG 31,2). Az evilági rend magában foglalja az élet és a család javait, a kultúrát, gazdaságot, művészetet, társadalmi életet, a politikai közösségek intézményeit és a nemzetközi kapcsolatokat (AA 7). Sajátos hivatásuk alapján a laikusok dolga az, hogy az ideigvaló dolgoknak (*res temporales*) az intézése és Isten akarata szerinti rendezése által keressék az Isten országát. Foglalkozásuk, munkakörük, családi életük és a társadalomban elfoglalt helyük körülményei között hívja őket Isten, hogy mintegy belülről szenteljék meg a világot; sajátos feladatuk, hogy az evilági dolgokat úgy értelmezzék, kezeljék és szükség esetén oly módon újítsák meg, hogy azok Krisztus szerint fejlődjenek (LG 31,2; AA 2,2). Ezen a ponton a zsinati tanítás döntően meghaladja azt a korábban elterjedt szemléletmódot, mely szerint a keresztényeknek két fajtája van: a laikusoké, akik pusztán az ideigtartó dolgokkal vannak elfoglalva és a klerikusoké, akik az örök, lelki dolgoknak szentelik az életüket. A zsinati tanítás nem egyszerűen egymás mellé állítja az üdvösség közvetítésének a szolgálatát, valamint a világ, társadalom, kultúra formálásának a tevékenységét, hanem megmutatja ezek kölcsönös és szerves kapcsolatát, mely éppen a világi hívók apostoli tevékenységében rajzolódik ki a legszembetűnőbben. Ezzel együtt a zsinat az ideigtartó dolgok rendje (*ordo rerum temporalium*) vagy másképpen az evilági rend (*ordo temporalis*) fogalmának is a korábban használatos meghatározásnál sokkal árnyaltabb értelmezését adja. Mindenekelőtt leszögezi, hogy az evilági rend tényezőinek pozitív jelentése és értéke a teremtés isteni művében gyökerezik. Ezt három oldalról világítja meg a zsinati határozat (AA 7). Egyfelől eszközök az ember végső céljának eléréséhez; másfelől értéküket növeli, hogy az emberi személy szolgálatára vannak rendelve; s végül az evilági rendnek megvan a teremtető Istentől kapott önállósága, saját törvényszerűségeivel, erőforrásaival és belső céljaival, e teremtetett rendnek saját Istentől ajándékozott értéke és természetes jósága van.

**A természetes
és a természetfeletti
rend egysége**

A teremtetésteológiai látószög mellett aztán megjelenik a krisztológiai és a szotériológiai szempont is. A teremtésben adott természetes rend az evilági dolgok összetevőivel ténylegesen beleágyazódik a természetfeletti rendbe, hiszen úgy van megteremtve és kezdetől arra rendeltetett, hogy Isten Jézus Krisztusban egységbe fogja mindazt, ami van. Magában Krisztusban tökéletes egységre jutott a természetes és a természetfeletti rend, s ez a megtestesülésben meg-

**Az evilági rend
megújítása**

valósuló egység lesz a kiindulópontja a teremtésben adott javak fel-emelésének. A teremtés a feltámadt Krisztus dicsőséges létmódjában való részesedés révén jut el a végső beteljesedésre. A teremtett világ Krisztusra irányítottsága és benne való összefoglalása nem vesz el semmit a teremtés önértékéből és az embert szolgáló jósból, inkább felemeli és teljességre juttatja azt, hiszen magának az emberi létezésnek a titka is csak Krisztus felől világosodik meg. Mindenesetre az „ideigtartó/múlándó dolgok rendje” kifejezés jelzi, hogy az evilági rend időleges; a teremtés csak gyökeres átalakulás révén érkezhetsz célba. A zsinati tanítás azzal is számot vet, hogy az ideigtartó dolgok rendjét, a társadalom, a gazdaság, a családi élet, a politikai közösség, a technikai haladás, az intézmények világát a személyes bűn és annak terhes öröksége eltorzítja, s így rászorul a megváltás tisztító és gyógyító kegyelmére. A világi hívők sajátos küldetését éppen abban látja, hogy az evilági rendet a keresztény élet felsőbbrendű elvei szerint, a megváltás erőforrásaiból merítve megújítsák (AA 7,5). Nem nehéz észrevennünk, hogy az evilág rendjének árnyalt értelmezésében a zsinatot a „gratia non destruit, sed praesupponit, elevat (sanat) et perficit naturam” teológiai axióma vezeti: a kegyelem nem lerombolja, hanem előfeltételezi, felemeli (gyógyítja) és beteljesíti a természetet. Másképpen: Krisztus megtestesülése, megváltása és dicsőséges föltámadása nem csökkenti vagy kifosztja, hanem éppen felemeli, gyógyítja, megújítja és beteljesíti a teremtésben megalapozott és az emberi együttműködésre bízott ideigtartó dolgok rendjét. A világi hívők ebben a krisztusi és egyházi küldetésben végeznek pótolhatatlan szolgálatot. Küldetésük elsődleges és sajátos terepe a család, a társadalmi élet, a munkahely, a politika, a közélet, a kultúra, a kutatás, lakóhely — elsősorban itt, az ideigtartó rend építésében és irányításában lesznek munkatársai a teremtető, megváltó és megszentelő Istennek (AA 16,5). A zsinati határozat szerint: „A társadalmi környezetben való apostolkodás, vagyis az a törekvés, hogy keresztény szellem hassa át a maguk közösségének gondolkodását és erkölceit, törvényeit és struktúráit, annyira a világiak feladata, hogy helyettük más sohasem tud ennek eleget tenni” (AA 13,1). Apostoli küldetést teljesítenek azzal, hogy előmozdítják a közjót, a közhatalom igazságos kormányzását, a törvények összhangját az erkölcsi követelményekkel, s ha kell, közhivatalt is vállalnak. Így a világiaknak főképpen az a feladata, hogy jelenlévővé és ható-erővé tegyék az egyházat azokon a helyeken, ahol csak általuk lehet az egyház a föld sója (LG 33,2).

**Az evilági rend
és a krisztusi üdvösség
rendje közötti
egység megélése**

A zsinati tanítás szerint a laikusok lelakiségének a sajátos súlypontja az evilági rend és a krisztusi üdvösség rendje közötti egység megélése lesz: „...miközben az élet szokásos körülményei közt becsülettel teljesítik éppen az evilági kötelességeket, ne válasszák külön életüket és a Krisztussal való egyesülést, amelyben még növekednek is, az Isten akarata szerint végezve munkájukat. (...) Sem a családjukért való fáradozásnak, sem bármilyen világi foglalkozásnak

nem szabad kívülről esnie lelkiéletük körén” (AA 4). A világi hívők számára az életszentségben való növekedés éppen a világi feladatok krisztusi szellemben végzett teljesítése által történik. A hit fényében lesznek képesek mindig és mindenben felismerni Istent, minden eseményben keresni az ő akaratát, és helyes ítéletet alkotni a múlandó dolgok igazi jelentőségéről és értékéről. A Krisztus feláldozásába vetett hitből fakadó remény szabaddá teszi őket és erőt ad nekik a szeretet nagylelkű tetteinek gyakorlására és a nyolc boldogság szerinti életre (AA 4).

„Ami a lélek a testben...”

Mintegy összefoglalva a világi krisztushívő sajátos küldetését és lelkiségét, a *Lumen gentium* a Kr. u. 2. században keletkezett Diognétoszhoz írt levelet idézi: „Ami a lélek a testben, az legyen a keresztény a világban” (LG 38). Helyzetüket ugyanezen levél megfogalmazásával élve „a világban vannak, de nem a világból valók” (Diogn. 6,3) dialektikája jellemzi. Hogy milyen konkrét alakot ölt apostolkodásuk a világban, az a világ hozzájuk való viszonyulásán is múlik. Egy vészes feledékenységre süllyedő világban az alapigazságok és erkölcsi értékek *átmentőiként* tevékenykednek; egy ellenséges érzületű és támadó szellemben fellépő világban a végső igazságok és alapvető értékek *védelmeszövegek* lesznek; egy hanyatló és széteső társadalmi-kulturális környezetben elsődleges feladatuk egy evangéliumi szellemű *kontraszt-társadalom megjelenítése* az egyházban, mely a gyógyulás, az erő és a remény forrása lehet mindenki számára; egy jóakaratú és a maradandó emberi értékek mellett elkötelezett társadalmi-kulturális közegben a *cselekvő együttműködés és kezdeményezés* apostolai lesznek.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Sylvie Robert:

Isten útjain Loyolai Szent Ignáccal

Isten útjain Loyolai Szent Ignáccal

Sylvie Robert a szentignáci lelkiség szakértője, a párizsi Centre Sèvres oktatója. Könyvében áttekinti Loyolai Szent Ignác életútját, de a fő hangsúlyt a jezsuita rendalapító írásainak, elsősorban a *Lelki gyakorlatos könyv*, a *Rendalkotmány* és a *Zarándok* elemzésére helyezi. A lelkiségi irodalom által szívesen használt képet átvéve az ignáci írásokból kirajzolódó lelkiséget úton levésenként írja le. A szerző annak a lelki útnak a szívét, belső összetartó erejét, sajátos ismérveit, útjelzőit és tágabb környezetét tárja fel, amelyet, miután ő maga már bejárta, Loyolai Szent Ignác nekünk is ajánl, hogy „mindenben Istent keressük és találjuk meg”.

Ára: 2.700,-Ft

Önazonosságom keresztény gyökerei

TRINGER LÁSZLÓ

1939-ben született. Orvos, ideg- és elmegyógyász. 2009-től a Semmelweis Egyetem professor emeritusa, a Semmelweis Egyetem Pszichiátriai Klinikán dolgozik, emellett tanszékvezető a Gál Ferenc Hittudományi Főiskolán és óráadó a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán.

Egy katolikus szellemiségű szakmai rendezvényen tartott előadásom fő mondanivalóját a következő, meghökkentőnek szánt tézissel vezetem be: Miért nem vagyok katolikus pszichológus/pszichiáter? Mindjárt hozzátettem: katolikus vagyok és pszichiáter. Szakmámnak ugyanis nincs olyan specifikuma, amelytől „katolikus” lenne. Napi tevékenységem ugyanolyan szabályok, sőt, jogi keretek között zajlik, mint mindenki másé, aki esetleg protestáns, zsidó valóságú, vagy akár hitetlen.

Ugyanakkor nagyon sok beteg keres amiatt, hogy az hírlík rólam, hívó, sőt, katolikus vagyok. Az a maximálisan személyes kapcsolat, amelyet egy bajban lévő személy az elmeorvosnál, a lélekgyógyásznál vagy a pszichológusnál keres, érthetően akkor jelent biztonságot a számára, ha tudja, hogy a szakember hozzá hasonló hitet vall, hozzá hasonló értékeket tart fontosnak.

A napokban elhunyt neves pszichológussal épp a Vigilia hasábjain folytattam vitát az *Értékközzvetítés a lélekgyógyászatban* című írásom kapcsán.¹ Ebben azt fejtegettem, hogy a lélekgyógyász semleges ugyan a napi tevékenységének értékvonatkozásait illetően, azonban a terapeuta értékorientációja egy tartósabb kapcsolat keretében mégsem marad rejtve. Vitapartnerem akkor vallásos propagandára való törekvésnek minősítette álláspontomat (meggyőződése, írásait figyelemmel kísérve, hogy ma már más nézetet képviselne, mint 20 évvel ezelőtt).

Évtizedek tapasztalata alapján vallom, hogy értékek képviselője — szemben egy nem létező „értéksemleges” állásponttal — a lelki egészség egyik garanciája. Kíváncsi tehát, hogy maga a terapeuta is birtokában legyen valamely pro-szociális, humánus értékrendnek. A lélekgyógyászati tevékenység többek között arra irányul, hogy a páciens saját életének értékmozzanatait erősítse, ezáltal megrendült önazonossága szilárd támaszra leljen. A vallásokkal kapcsolatos értékek, amennyiben azok a páciens sajátjai, ebben jelentős segítséget jelenthetnek.

A minap egy rádióinterjúban elhangzott vallomásról kérdezték a véleményemet. A zsidó származású fiatalember, akit ugyan nem neveltek vallásosan, később — kereső lévén — mind a zsidó, mind a keresztény vallásokkal kapcsolatba került. A kérdés úgy hangzott: mit üzennék a fiatalembernek. Válaszom: legyen minél jobb zsidó. Mint a mohamedánnak mondanám: legyen minél jobb moszlim.

Falusi környezetben nőttem fel, s szüleimen kívül papok játszottak fejlődésemben a legnagyobb szerepet. Mint kis ministráns, a

¹Tringer László:
Értékközzvetítés a lélekgyógyászatban. Vigilia,
1991. 4. 295–299.

helybéli fiatal káplánnal kerültem mintegy atyai-baráti kapcsolatba. A plébánián és a templomban töltött órák gyermekkorom nosztalgikus emlékei. Majd engem is elkapott a „fényes szelek” oldalvize, mivel az (akkor már „általános”) iskola 7. osztályában egy nagy hatású, de igazi elkötelezett párttag lett az osztályfőnököm. Az ő buzdítására az egész osztály lelkesen készült Rákosi elvtárs 60. születésnapjára. A vallástól és a hittől eltávolodva kerültem mégis (tiltakozásom ellenére) a bencés gimnáziumba. Szerencsére az anyagiak döntöttek: a gimnázium helyben volt, szüleim a győri iskoláztatást nem tudták volna fizetni (ma már szívesen hozzáteszem: a döntés „fentebb” született). Tiltakozásom egyetlen lehetősége volt: ha már elkerülhetetlen, legalább a reál tagozatba iratkozom, hogy ne kelljen a latint, ezt az ósdi, papos nyelvet tanulni (szüleim ebbe már nem szóltak bele).

Hála Istennek, opozícióm rövid ideig tartott: második osztályban már magam jelentkeztem latin különórára, s azt hiszem, joggal mondhatom, hogy olyanokat is leköröztem, akik ezt a csodálatos nyelvet rendes tárgyként tanulták.

Ma is úgy érzem, a latin liturgia háttérbe szorulása egy téves racionalista felfogás következménye: „értsék a hívek a szent szövegeket”. Mintha az ima, az Istennel folytatott párbeszéd tisztán értelmi kérdés lenne. Márpedig legalább annyira érzelem, motiváció, hangulat, művészet, egyszóval szépség, amely a teljes embert magával ragadja, nem csupán az értelmét. A latin nyelv szakrális, ünneplő ruha, nem pedig hétköznapi anyanyelv-viselet. Katolicitásunkon esett csorba: ma, amikor mindenki járja a világot, a hívó a saját katolikus templomában is idegennek érezheti magát, ha nyelvterületén kívülre merészkedik.

Gimnáziumi tanáraink között többekre ma is szívszorongva emlékszem: emléküik létem legbensőbb régióiban szunnyad. Néha egy-egy mackós mozdulatomban Oros atyát ismerem fel. Apró sikereim valamelyik unokám matematikai házi feladatának megoldásában egyben Szabolcs atyáé is, aki bölcs pedagógiával kihajtotta belőlem a matematika szeretetét. Néha — jókedvemben — „versre fakadok”, hiszen László atya irodalmi lelkesedése versfalóvá formált, minden kényszerítés nélkül is. Fidélt atya „fejébe vette”, hogy megtanítt németül a nyári szünidő alatt. Módszere kemény, de eredményes volt: naponta mintegy féloldalmnyi szöveget kellett bemagolnom, mint egy színésznek a szerepét, természetesen az ismeretlen szavakkal együtt. S a nyár végén valóban kész nyelvi szerkezetek keringtek a fejemben. Ma is én tartom a pszichiátria-előadásokat a német hallgatóknak.

Nemcsak a tudást adták át tanáraink, hanem ennél sokkal fontosabbat: a tanár-mivoltot. Ez ellen is berzenkedtem eleinte. Fiatal orvosként a gyógyítás és a tudomány lelkesített. Az egyetemen természetszerű harmadik funkció, az oktatás, eleinte inkább kellemetlen nyűgként nehezedett a vállamra (nem csak az enyémre). Persze, tet-

tem a kötelességem, és talán nem is rosszul. Mígnem egyszer éppen valamely izgalmas kérdésről beszéltem mintegy tízfőnyi hallgatóságnak. Körülöttem ültek, s én magyaráztam (bizonyára lelkesen). És a rám meredő tekintetekben egyre több csillogást fedeztem fel. A rám feszülő szempárok sugarában valami melegség öntött el: „Mit is csinálok én tulajdonképpen?” — gondolkodtam el, mikor az óra befejeződött. Nyilvánvalóan ugyanazt, amit Lajos atya, aki az 1956. novemberi kétségbeesésből próbálta felrázni az osztályt, és aki órákon át a reneszánsz festészet szépségeiről átszellemülten tudott rögtönzött előadásokat tartani.

Valószínűleg nem véletlen, hogy párizsi tanulmányi évem során a szocializáció kérdéseit tanulmányoztam, annak a mechanizmusnak mélyebb rétegeit próbáltam feltárni, amelynek segítségével a tanuló a felnőtt magatartási mintákat átveszi, elsajátítja.

Mint nyilvánvaló lett később, a kórosat, a rosszul sikerült megoldásmódokat is. Sőt, a kognitív pszichoterápia kezdeményezőjeként állíthatom: a kudarcokhoz vezető torz gondolati mechanizmusok nagy részét ugyancsak a környezet plántálja belénk. A keretek, a struktúra, a váz, amelybe az egyéni élet illeszkedik, kimutathatóan az a szellemi örökség, amely a felnőtté válás során hagyományozódik át.

Mi van azonban a mélyebb tartalommal? Az orvosi, szakorvosi, majd később pszichológiai tanulmányok során a szakismeretek megszerzése, alkalmazása, a mindennapok kissé távol tartottak attól, hogy — egyébként ugyancsak a gimnáziumból magammal hozott filozófáló hajlamom — érvényesüljön. A vallás a formális keretekre korlátozódott inkább, távol a megélt hit mélységeitől. Bár soha nem volt kérdéses alapvetően katolikus — „pannonhalmi” — identitásom, voltak időszakok, amikor a hitélet az „átlagos mindennapiság” forgatagába halványodott.

Életpályámra a bencés „*stabilitas loci*” jellemző: egy munkahely, egy lakóhely (és feleségemnek biztatásul: egy feleség). Ehhez képest a „*Nel mezzo del camino di nostra vita*” időszakában, ha nem is „Egy nagy sötétlő erdőben”, de ezzel felérő Párizsban találtam magam egy akadémiai év erejéig. Az idegen közegben, nem anyanyelvi miliőben, lassan kialakuló kapcsolatrendszer közepette, minden gyökeremtől úgyszólván elszakítva megtapasztalhattam az önazonosság súlyos kérdéseit. „Pannonhalmias” gyökereim megvastagodtak, mélyebbre ereszkedtek a múlt talajába, sőt, a fa törzse még újabbakat is növesztett. Ekkor lettem a román építészet szerelmese, a kolostori hagyományok iránti mélyebb érdeklődésem, a gregorián zene szeretete ez idő tájt bontakozott ki. Hazajövetelem után (1975) évekig francia- és németországi kolostortúrákra jártunk feleségemmel, gyermekeimmel. Komoly gyűjteményem van bencés és ciszterci kolostorokból származó gregorián zenéből.

Több mint harminc éve minden húsvétot Pannonhalmán töltünk, gyermekeimmel, majd most már unokáimmal is. Egy ilyen húsvét

alkalmával határoztuk el barátommal, hogy vén fejjel teológiai tanulmányokba fogunk (végül is csak én iratkoztam be a Központi Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatára).

A hit mélyebb megéléséhez azonban nem annyira a teológiai tanulmányok segítettek, hanem a lélekgyógyászati gyakorlat. Nyilvánvaló, hogy nagyon sok hívő, sőt, egyházi betegem volt és van, páciéntúráim jelentős része katolikus körökből kerül ki. Az a hosszú tanulási folyamat, amely ebből a gyakorlatból eredeztethető, számomra is nagy segítség. Szakmai közhely, hogy a pszichiáter, a lélekgyógyász minden egyes esetéből tanul valamit. Nos, számos betegemnek én is sokat köszönhetek. A velük való hosszabb együttműködés nem-egyszer megrendítő élményekhez juttatott, vagy akár jelentős felismerésekhez vezetett. Kretschmer, a nagy elmeorvos azon a véleményen volt, hogy az orvostanhallgató előbb ismerje meg a kórosat, és csak utána tanuljon normál-lélektant. Valahogy így vagyok a hit, a vallás, az Istenbe vetett bizalom kérdéseivel magam is. A beteg lélek görbe tükrében felismerjük, miként torzulnak el többek között az Istenről alkotott elképzelések is. Ráeszmélünk, hogy egyesek szenvednek azoktól a nagyszerű igazságoktól, amelyek üzenete éppen az öröm és a boldogság kellene, hogy legyen. A gyógyítási folyamat indirekt módon visszautal egy hitelesebb spiritualításra, elvezethet egy tisztultabb, gyógyító istenképhez,² egy ember-közelibb hitélethez. És nemcsak a páciént, hanem orvosát is.

Csak egy példát a kérdés megvilágítására. Nap mint nap látjuk, miként torzul a zsidó-keresztény szeretet-fogalom kristálytiszta logikája a különféle kóros állapotokban. A feltétel nélküli szeretet (amely az Isten képeire alkotott személynek szól) miként válik feltételessé, a „szeretlek, ha...” mintájára. Házasságok mennek tönkre, barátságok szakadnak szét, szülő-gyermek kapcsolatok hidegűlnek el amiatt, hogy egy-egy konkrét tett alapján ítéljük meg (el) a teljes személyt. A személy és a tett differenciált nézőpontja, amely egyben az isteni irgalom modellje is, hosszú terápiás ülések sorozatában kristályosodik ki. Ahogy Jézus szóba áll a házasságtörő asszonnyal, mint (szeretetre méltó) emberhez fordul hozzá, párbeszédbe elegyedik vele, ugyanakkor tettét elveti: „Menj, és többé ne vétkezzél” (Jn 8,11).

Naponta vetődik fel a bűn kérdése is. Egy volt szerzetesnő, buzgó hívő, újabb depressziójában ismét átéli, miként önti el teljes valóját a bűntudat. Miként válik a bűn élménye minősítő nézőponttá minden tettére, sőt, a tettek hiányára vonatkozóan is. Így lesz az ízletes ebéd elfogyasztásából főbűn, a „tizedik koldusnak már nem adok” pedig fősvénységnek minősül. Sokáig viaskodtam a keresztény bűn-fogalom kérdéseivel. Különösen, hogy a II. Vatikáni zsinat liturgikus reformja a bűnné minősítés terrénumát szinte a végtelenig tágította: a „quia peccavi nimis cogitatione, verbo, et opere” kiegészült az „et ommissione” kitétellet. Vagyis bűn lehet az is, amelyet meg sem tettem, „elmulasztottam”. Depressziós, kényszeres betegek lelkében ennek abszurditását fedezhetem fel. Mégis úgy

²Karl Frielingsdorf: *Istenképek*. (Ford. Tringer László.) Szent István Társulat, Budapest, 2007.

³Tringer László:
Bűntudat és bűn-tudat.
In: Lukács László
(szerk.): *Lélektan és
spiritualitás.* Sapientia
füzetek 5. Vigilia Kiadó,
Budapest, 2005, 75–95.

vélem, abban a korban, amikor a „bűn” kategória lélektani elmosásának vagyunk szenvedő alanyai, a bűn „rehabilitációjára” van szükség. A bűnös mivoltunk megvallásában egy magasabb szinten (tehát nem jogi és etikai szinten) Istenhez fűződő kapcsolatunk egy lényegi tartalma fejeződik ki: az isteni tökéletességtől való elmárádásunk. Ami egyben Isten felé törekvésünk hajtóereje. (Idevágó tanulmányom a Sapientia füzetek 5. kötetében jelent meg.)³

Egy-egy apró mozzanatot villantottam fel saját hitem „csiszolásának” rögs útjáról. Ez a meggyőződés ma már letisztult, kristályosodott, néhány alapvető, teológiaiilag korántsem „korrekt” döntéssel jellemezhető.

1. Istenhitem elsősorban kozmológiai alapozottságú. A kozmosz fejlődése kvantumfizikailag ugyan a 10^{-43} másodpercig visszakövethető, azonban a 0-ik másodpercben — hitem szerint — ott van valaki. (Ez lényegében Szent Tamás második útja Isten létének igazolására.)

2. Amennyiben van egy létező, akkor az a létrendben az embert meghaladja, tehát értelmes, és személy, akit Istennek nevezünk.

3. Amennyiben személy, akkor kapcsolatot lehet vele létesíteni, mégpedig kölcsönösen. Ez, hitem szerint a kinyilatkoztatás és a megtestesülés Isten részéről, és a vallás az ember részéről. A vallás tehát az ember kommunikációs rendszere a Teremtővel való kapcsolatában, az embernek az Istennel való párbeszédben használt „nyelve”.

4. Több nyelv is van. Meggyőződésem, hogy Isten mindegyiket „érti”.

5. A keresztény, ezen belül a katolikus vallás az én anyanyelvem, ennyiben számomra feltétlen prioritása van.

A keresztény „vallásbeszéd” az „istenit” és az „emberit” Jézus személyében olyan közel hozza egymáshoz, hogy a „párbeszéd” végtelenül egyszerűvé válik. Jézus egyben minden személyi identitás alapja, a minta, a „modell”, amely arra tanít, hogy tekintetünket a biológiai létezésen túlra, azt idői és térbeli korlátokat meghaladva az isteni létezés magasságai felé irányítsa.

A katolikus vallás, a maga tételeivel, intézményeivel, hagyományaival és liturgiájával: az „istennyelv” művészete, szépsége, gazdagsága, és egyben emberi tökéletlensége is.

Gondolattöredékek a halál mezsgyéjéről

SÁROSI ISTVÁN

1951-ben született Salgótarjánban. Belgyógyász, kardiológus, intenzív terápiás szakorvos, a Pécsi Tudományegyetemen a Sürgősségi Orvostani Tanszék vezetője. Számos dráma, novella és regény szerzője.

Ha valaki megkérdezné tőlem, hogyan járul hozzá orvosi munkámhoz a hitem, Jézussal való kapcsolatom, válaszom meglepő lenne és végtelenül egyszerű: sehogy. Nem tudom szétválasztani az embert, a munkát és a hitet. Ezzel talán meg is válaszoltam volna a kérdést, letehetem a tollat, s hátra dőlhetek, ám valójában mégsem ilyen egyszerű. Harminchat éves orvosi pályából több mint harmincat intenzív osztályon tölteni, felét osztályvezetőként, s mellette még pontosan tíz év mentőorvosi tevékenység...

És mégis megismétlem a kérdésre a választ, sehogy...

Legalábbis soha nem éreztem...

S ezt nagyon őszintén mondom, soha nem éreztem, pedig állandóan az élet és halál határmezsgyéjén végeztem a munkámat, az életért küzdöttem szemben a halállal (sorssal?), a túlélésért a halál ellenében. Harcoltam kilencvenöt évnél idősebb ember életéért ugyanúgy, ahogy koraszülött csecsemőért, akit egy lakótelepi ház fürdőszobájában élesztettem újra...

Soha nem éreztem... munka közben...

A vérbeli intenzíves, rosszul mondom: „az” intenzíves nem mérleget, ha hirtelen halállal találkozik. Azonnal elkezd az újraélesztést, azonnal elkezd a küzdelmet, s képes folytatni akár órákon át, ha a reménynek már csak a leghalványabb fénye pislákol, még akkor is, s ha feladja, vagy azért teszi, mert a közben megszerzett információk tudatják vele, hogy az alapbetegség miatt reménytelen a harc, vagy azért, s ez a legfájóbb, amikor „valami miatt” eleve nem akar összejönni a siker — az élet maga —, nem indul be a légzés, hiába rendezi újra és újra elektromos csapással a kamrafibrillációt, az kérelhetetlen kegyetlenséggel megint és megint visszatér, s aztán a másakra vár, a társra, a társakra, az asszisztenciára, mondja már ki végre valaki, hogy elég, ne tovább, nem érdemes...

Az Oxford University John Radcliff Hospital Sürgősségi Osztályának minden intenzíves ágya fölött ott van egy hatalmas fehér óra, az újraélesztés megkezdésének pillanatában kapcsolják be, a méretes piros és fekete mutató különböző sebességgel járja kegyetlen körbe-útját, a rezidensek óraműszerű pontossággal, összehangolt kamarazenekarként végzik prestissimo tempójú rutintevékenységeiket, a senior orvos (a karmester) az ágy végére támaszkodva halalkan, a fogai közül szisszeni a vezényszavakat, s közben újra és újra az órára néz, az ember határozottan azt érzi, nem is az orvos, az óra

üteme diktálja a drámai ritmust (miért ne: haláltáncot!), Úristen, éreztem, mennyivel egyszerűbb ez, nem nekik kell döntenem, az a kegyegő, kérlelhetetlenül kattogó műszer majd dönt helyettük...

S ahogy megállítják az órát (ősi népi szokás megállítani a falióra ingáját!), ahogy mi is leállunk... dermedt csend, lassú, ólmos mozgások, ez messze több, mint pusztán csalódás, mindenki érzi, és ebben a megállt néma időben van valami más is, valami meg nem nevezhető, talán ünnepélyes, talán emelkedett, nyomot-hagyó érzés. Hosszú évek után tudatosan szoktattam rá magam, hogy minden halál után imával segítsem az „átkerülőt”, pedig rohanni kell, még egyszer megnézni a pupillát, kikapcsolni a monitort, leszívni a garatot, kiszedni a tubust, nekiállni az adminisztrációnak...

Sokan haltak meg a kezeim között, sokszor láttam az elúszó szempárokat, hallottam a beszéd közben egyre lassuló szavakat... — rendőrtábornokot hoztak be az osztályomra, túlhajtott élete mellett az aznapi számtalan szoborkoszorúzás és protokoll-szereplés is közrejátszott szívinfarktusában. Az ágya mellett álltam, természetes volt számomra, ahogy rutinszerűen fogom a csuklóját, ő pedig csak beszélt...

A mérgezések intenzív kezelése rendkívül hatásos és látványos tud lenni, főleg, ha időben érkezik a beteg. Kivéve a Gramoxont! Százat messze meghaladó gramoxonos beteggel találkoztam, s a zöme mélyen megviselte a lelkemet. Ezzel a „közepesen mérgező” gyomórtósszerrel az amerikai repülőgépek magasról permetezve a dzsungelben lombtalanítást végeztek, hogy beláthatóvá tegyék a terepet, s a magasból észrevegyék a vietkongok gépi és emberi mozgását. Véletlen baleset hívta fel az újságolvasók figyelmét, hogy óvatosan kell bánni vele, mert a „közepesnél” azért sokkal veszélyesebb.

Tizenhat éves kislány rá akart ijeszteni kedvesére, egyetlen kortyot ivott mindössze. Egy héten keresztül mosolygott vissza rám, s már rég tudta, hogy nincs visszaút, nincs menekvés, s tehetetlen volt ő is, én is, soha el nem felejthetők azok a hatalmas tiszta kék szemek, ahogy nézett az enyémbé, s egyre csak azt kérdezte, biztos, tényleg biztos, biztos, hogy biztos...

A másik kegyetlen hangélményként visszhangzik emlékeimben: Siófokról hozták a pécsi intenzívra, fiatal fiú volt, éjszaka két óra lehetett, amikor a mentősök áttették a hordágyról a fekvőkocsira, s ő is már tisztában volt azzal, mi vár rá (nagyon sokat ivott), a lift elindult a mélyföldszintről a hatodik emelet felé, s amint a lépcsőházban álltam, legszívesebben befogtam volna a fületem, mert elviselhetetlen volt hallani, ahogy a sokszintű épület minden zugát betöltötte teli torokból üvöltő hangja, nem akarok meghalni, nem akarok...

Közel kétezer infarktus kezelése, számtalan halálos veszélyű ritmuszavar megoldása, életmentő pacemaker-elektroda bevezetése,

mérgezők antidotálása áll mögöttem. Munkámat mindig a feladat megoldása, a cél elérése vezette, mindig hajtott a siker vágya, az egészséges sikeré, ami persze végül is mindenképp talmi, de az ágyban fekvő beteg boldog mosolyát jelentette, visszaadott és visszakapott édesanyákat, édesapákat, testvéreket és gyermekeket. Ezt a munkát szeretni kellett, erre a munkára predesztinált az ember, erre a munkára predesztinálja az embert valaki... valaki? Tényleg, talán nem is én választottam ezt a munkát, hanem az választott engem... vagy tán ez sem így igaz?

Mélyen vallásosnak érzem magam, s akként is próbálom élni életem, minden felszín és külsőség nélkül, de nyíltan vállalva önmagam, mint ahogy tettem azt évtizedeken keresztül akkor is, amikor ez tilos volt, mi több, büntetendő, ministráltam, asszisztáltam, s közben láttam az ügynököt, amint ballonkabátja ujjába rejtett géppel készíti titkos felvételeit a főpapi ceremónia résztvevőiről. Ferences diák voltomat soha nem kárpótolhatóan édesapámon torolták meg, majd később pártgyűlés témája volt intézetemből való kirúgásom, mert megengedhetetlen, hogy egyetemi oktató keresztet viseljen a nyakában, hogy aztán évekkel később azt is megérjem, hogy amikor regényemért sajtóper vádlottja lettem, a per biztos megnyerését garantálja az elhárítás vezető tisztje, ha igent mondok és sikerül a befűzésem, s meggyőzősként (zsarolásként) kinyitotta vaskos dossziémat, amelyben többek között viszontláttam gyertyát tartó akolitus tevékenységem fényképes dokumentumait a Székesegyház Szentélyében...

Napi rendszerességgel vagyok lélek-közelben Jézushoz, nagyon szeretem kötetlen beszélgetéseinket, számomra Jézus testközeli lény, minden misztikusság nélkül, mondhatni partner, tanácsadó barát (ifjúságom rendkívüli olvasmányélménye volt „Kicsoda nekem Jézus Krisztus?”), édesanyámtól élete utolsó éveiben heti rendszerességgel hallottam, „ha én egyszer meghalok, az olyan lesz, hogy elalszom, és arra ébredek fel, hogy Jézus lábainál fogok kuporogni...”

Az utóbbi másfél-két évtizedben szakmám (intenzív terápia, kardiológia, sürgősségi orvostan) gyakorlása mellett bizonyos egyéb feladatok is belekerültek napi életembe, nem is vettem észre, hol és mikor kezdődött, mintegy belesodródtam. Ha nagy szavakat szeretnék használni, annyit mondanék, lélekmentés...

De nehéz volt! Főleg az elején...

Pár hónapja fiatal nőbeteggel beszélgettem. A férje, régi ismerősöm, kért meg arra, hogy látogassam meg a klinikán. Nem operálható, sokszorososan áttétes nőgyógyászati rák okozta bélelzáródás miatt került a sebészetre. Meglátogattam. Nagy fájdalmai ellenére is tele volt tervekkel, eszébe sem jutott, milyen közel van az idő. Vagy mégis. Hirtelen váltott, engem is meglepett. Meddig tart még? Kezeivel az alhasát nyomta, ellensúlyozva a belülről markoló heves fájdalmakat.

— Mire tetszik gondolni? — naiv volt a kérdésem, csak időhúzásra jó.
— Mennyi időm van még?
— Napok... talán annyi sem...
— Tud segíteni?
— Igen... — nagyon gyors volt a válaszom, gyanúsán gyors, de nem vette észre...

És tudtam. A közeli Piusz templom csodálatos Sándor atyája (egy mindig rohanó, hetven felett is örökké szaladó főtisztelendő) még aznap meglátogatta...

A legemlékezetesebb élményem (Úristen, melyik nem az?!) két éve történt. Nevezzük így, egy sztárprofesszor „esete”. Élete valóban sikertörténet, irigylésre méltó életpálya, csúcskarrier az ötvennyolcadik életévéig.

A szokásos reggeli referátumon hallottam róla először, pontosan arról, hogy átmeneti nehézlégzéssel a V. I. P. kórterembe felvették ezt a professzort. Napokkal később én voltam a soros kardiológus konzílium adó, amikor megkértek az osztályosok, hogy kardiológiai szempontból nézzem meg ezt a beteget.

— Szia, de rég láttalak! — meglepődtem ezen a fogadtatáson, ő pedig azonnal mesélni kezdett, hogy milyen jól érezte magát azon a bizonyos szilveszteri éjszakán ott a színházban, szerinte sokkal jobb volt, mint az azelőtti szilveszterek bármelyike...

Január közepe volt, s ő december 17-én tudta meg, hogy tüdőrákja van, sem operáció, sem kemoterápia nem jött szóba, s most itt van, jól érzi magát, tulajdonképpen minden rendben van, még néhány nap, és haza is mehet...

Megviselt a vele való találkozás, s megviselte az éjszakámat is, másnap már délelőtt visszamentem hozzá. Hamar a lényegre tértem, az érdekelt, hogyan tudta mindezt feldolgozni...

— Sehogy. Ezt nem lehet feldolgozni...

— Azért valahogy mégis csak szembe néztél a tényekkel!

— Pszichiáterhez mentem...

— Segített?

— Hogy tudott volna?! Keleti módszerek, önszuggesztió, minden egy nagy marhaság...

— És Isten?

— Arra még ráérek.

— Segíthetek?

— Te sem tudsz...

— Összehozlak vele...

— Majd ha itt lesz az ideje...

— Van egy barátom. Innen a szomszéd templomból, minden pénteken átjön a betegekhez...

— Szólni fogok...

— Ma péntek van, ma is átjön...

— Inkább a jövő héten, fel kell készülnöm rá...

— Legalább ismerkedjete össze... — kifejezetten bosszús volt, sokára és kissé indulatosan válaszolt. — Egyet kérek, a feleségem ne tudja meg! Ő református...

A hétfő reggeli referátumon a hétvégi események között csak felsorolásszerűen szerepelt a halála, a szombati ügyeletesektől tudtam meg a részleteket. Jól töltötte a péntek éjszakát, szombat délelőtt is jól volt, feleségével együtt rendelték meg kedvenc vendéglőjükből a szokásos vacsorájukat, aztán dél felé hirtelen fulladni kezdett, ez csak fokozódott, sürgős konzíliumokat szerveztek, egymás után adták a vénás injekciókat, délután fél kettőig...

Felhívtam Sanyi atyát, aki már mindenről tudott. Hangja derús volt, mint mindig...

— Magához vette az Úr testét, nem kellett győzködni...

Hogyan járul hozzá orvosi munkámhoz a hitem, Jézussal való kapcsolatom?

Sehogy!

Legalábbis nem tudom...

Tényleg nem...

Talán Ő...

DÉR ANDRÁS

A feladatokat kapjuk

1954-ben született Budapesten. Rendező. Legutóbbi írását 2007. 12. számunkban közzöltük.

Általános iskolába a Röck Szilárd (tegnap és ma Somogyi Béla) utcai iskolába jártam. Az iskola felújítása miatt az alsósokat átpakolták a közeli rabbiképző üres termeibe. A hely szelleme vagy a hittanórák hatása lehetett, mikor egyik osztálytársammal heves hitvitába keveredtem. Már az alapoknál elakadtunk. Én állítottam, hogy van Isten, Gerelyes viszont tagadta. Katekézisünk viszonylag kevés szókinccsel érvelt. „Van!” „Nincs!” „Van!!” „Nincs!!!” És így folytatódott egyre emelkedő amplitúdóval. A kifejtlet persze verekedés lett. Illetve pofozkodás, jobban mondva a „nincsek”-et csengő pofonokkal toroltam meg, kifulladásra az érvekből. Gerelyes szipogva bőgött, nem ütött vissza, gyávasága még jobban ingerelt. Osztályfőnöki intőt kaptam, plusz behívták a szüleimet, hogy az mégsem járja, hogy kisdobos létemre téríték, méghozzá pofonokkal.

Cseppet sem helyeslem, ahogy akkor viselkedtem. A tehetetlen magány és elszigeteltség érzete váltotta ki belőlem a heves reakciót. Akkoriban helyezték át szeretett hittantanáromat, később tudtam csak meg, hogy börtönbe, és nem másik plébániára.

Sem bokszoló, sem misszionárius nem lett belőlem.

A tükör realitása sohasem kápráztatott el. Inkább Alizként, a másik, rejtett oldala érdekelt. „A tükör által homályosan” rejtett dimenziói izgattak. A fizikai észlelésen túli, a bensőben lapuló, a szem által ki-fürkészhetetlen. Ezért is érdekes, hogy vizuális pályára kormány-zott a Gondviselés.

A piarista gimnázium után nem vettek fel az egyetemre, fényké-pész ipari tanuló lettem. Alapjában véve fogalmam sem volt, hogy mi akarok lenni. Itt aztán nagy hatással volt rám a kép, a képben rejlő kifejezés lehetősége, és meg sem álltam a mozgóképig. Több osztálytársam már tudatosan készült a Filmművészetre (Xantus Já-nost és Mész Andrást fel is vették), bennem is megszületett az elha-tározás. Tökéletes nyugalom szállt meg, biztos voltam benne, hogy megtaláltam, amivel egész életemben foglalkozni akarok. Tudtam, hogy fel fognak venni. Csak azt nem tudtam, hogy ez még nem a hi-vatás, hanem az eszköz, amivel majd kifejezhetek valamit... de mit is? Az még homályos volt. Nem én választottam a hivatásom, ha-nem ő engem.

Mikortól változik az ember munkája hivatássá? Hol az a pont, ami-kor megszólítva érzi magát, amikor tudatosan benne, hogy miért is van ezen a világon, kinek az eszköze akar lenni?

A hivatáshoz két fél kell: a hívó és a hivatott. Pályánk alakulásakor sokan hívtak, különféle módszerekkel.

A hivatás folyamatos úton levést jelent. Vándorok vagyunk, akiket hajt a kíváncsiság, a megismerés vágya. Amikor odáig jutunk, hogy Isten szeretete megérinti szívünket, már tudjuk, merre vezet utunk. Az alkotó igazi gyötrelme itt kezdődik, mert vissza kell fordulnia, hogy közvetítsen. Hogy újabb és újabb üzenetet továbbítson az em-berek felé. Ingázik a két világ között, miközben az útvonal folyama-tosan változik. Csak a cél örök, mozdulatlan. Sohasem a legrövidebb út visz a célhoz. Sztalkerekként, gyarló énünk minden bűnét meg-szenvedve ingázunk. Közvetítők vagyunk. Denisa sokszor mondja, hogy Isten pojácája akar lenni. És még ez sem a mi döntésünk. Ho-gyan kell csinálni? Mikor jön el a megfelelő alkalom? Visky András szépséges, drámai erejű monodrámája, a *Júlia* több mint 10 éve je-lentkezett, amikor András felolvasta nekünk és felkért minket, hogy csináljuk meg. Akkor még nem voltunk készen. Más mutatta be. Aztán Denisa keresztülment olyan dolgokon, amelyek visszavezet-ték a *Júliához*, és az feltárult előtte. Minden mélysége, személyes fájdalma és elkötelezett hite, finom humora megszületett benne. Nem hagyományos színházi keretek között jut el a nézőkhöz, hanem szinte underground terjed, szájról-szájra jut el a híre közösségekhez, kistelepülésekre Kárpátjától a kápolnáig.

Aki hivatva van, rabszolga. Van, aki a sztárság, a siker, a gazdagság, a hírnév, a hatalom és egyéb démonok szolgája. Az anyagi ego gőgje vezérli. Szenved a mocsoktól, a butaságtól, a rosszindulattól, de nem ismeri fel, hogy mindez az Istentől való távolság jele. Szenvedését, mardosó éhségét démonai gyógyszereivel próbálja csillapítani. Ismerem, mert átéltem.

Aki Istentől, a hit által van vezetve, szenved saját bűnétől, a világ mocskától, de felemeli fejét, mert tudja, hogy van kivezető út.

A föld és ég közötti sztráda óriásplakátja a húsvéti istenáldozat megfeszített Jézusa.

Hozni — vinni, menni, úton lenni, vinni-hozni, megannyi infinitívusz. Tükrön innen és túl. Árbochoz láncolva, mint Odüsszeusz. Megismerve Kirkét és hallva a szirénéneket, de nem elcsábulva.

A Gondviselés elrejtett a világ birtokló tekintete elől. Ez a fajta nélkülözés nem igazán esik jól. Am mindig történik valami, ami arra int, hogy mosolyogjak becsvágyamon. Első színházi rendezésem bemutatója után türelmetlenül vártam a kritikusok véleményét. Az első kritika nagyon jó volt, magasztalta az előadást. Tapasztalt rendező barátom azt mondta, hogy igen, ha ez a Z. jót írt, akkor Y. rosszabbat fog. Igaza lett. Aha, ez így megy? Gyorsan túlléptem az emberi játszmák kicsinyes terepét. Nem itt és így kell kegyeket keresni. Ez persze nem következmények nélküli elhatározás. Ajtók bezáródnak. Miközben a világ egyik fele elérhetetlenné válik, feltárul egy másik, mely eddig rejtve volt.

Test és lélek harca, a megélhetés, a család iránti felelősség, az önmagam elé állított mérce kontrollja, az elvárások, megannyi bukkánó és buktató, fényből alagútba és ködből napsütésbe. „Mert a lélek is keresztülmegy hideg és sötét életdarabokon, mint a költöző madár. Néha viharba, néha földközbe kerül, míg eljut az állandó melegbe, fénybe...” — írta Mécs László Salkaházi Sárának noviciátusba vonulása alkalmával.

Ezen az úton egyedül járni támasz nélkül lehetetlen. Az egyik támaszom feleségem, Denisa. Nem is támasz ő, hanem útmutató. Színésznő, aki mindig tudta, hogyan kell választani. Az anyaság szerepét tartotta legfontosabbnak. Az ő hivatása azt hiszem: adni. A családjának, gyerekeinek, férjének, a nézőknek, a hallgatóságnak, a szomszédnak. A siker csalfa serlegét hamar eltolta magától.

Első színpadi sikereit Fassbinder: *Fehér méreg* című drámájában aratta. „Ragyogó kritikákat kaptam — emlékezik vissza —, s ez boldoggá tett. S akkor az egyik éjszaka arra ébredtem, hogy valaki megkérdezte,

kit akarok szolgálni? S éreztem, hogy aki kérdez, az nem az Isten. Nem voltam még akkor hívő, mégis megéreztem, hogy a Sátán az a halál, s arra is rádöbbsentem, hogy milyen kicsi az ember. Én pedig felajánlottam mindent az Úrnak. Na de mi történt ezt követően? Öt évig nem kaptam szerepet. Néhány filmben játszottam ugyan, de színpadi szerepet egyáltalán nem kaptam. Kérdeztem az Urat, hogy akkor most hogyan van ez?”

Istennek tetsző előadásokat, alkotásokat létrehozni nem eufórikus szellemi flört. Kemény munka, elhatározás és olykor lemondás is. Amikor Paul Claudel: *Angyali üdvözlés* című darabjára készültünk, sok akadály került elénk. Az első az volt, hogy egy másik darabot akartam megcsinálni, már pénzt is költöttünk a fordításra. Aztán kezembe került Claudel darabja, és biztos voltam benne, hogy ezt akarom megrendezni. Majd a koprodukciós partner ugrott ki. Ahogy próbálni kezdtünk, két színész is jelezte, hogy komoly filmszerep vár rájuk, és, ha forgatni kezdenek, sajnos nem tudják vállalni a darabban a munkát. Tehetetlenül széttártam a kezem. Legyen, ahogy lennie kell. Mindkét filmet leforgatták időben — nélkülük. Nem ők kapták meg a szerepeket. Mi volt ez? Ha innen nézzük: balszerencse, kiszúrás, hiszen nem mindennap forgathat az ember. Ha onnan: a Gondviselés.

Tíz éve váratlan ajándékot kaptam. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemről felkértek, hogy tanítsak a Kommunikáció Intézetben. A feladat új csatornákat nyitott, rákényszerített, hogy más perspektívából tekintsem át a szakmámat. A felelősség, a példa felmutatása a fiatalokkal való intenzív kapcsolatban felfrissítette alkotói vérkeringésemet. Koncentráltan kell adnom, nincs mellébeszélés, mert gyorsan lelepleződsz. A tanítás reverzibilis folyamat. Ha az ember elkapja a fonalat és az ütemet, rengeteget kap vissza a hallgatóktól.

Sok filmtervem volt és van. Keveset tudtam megvalósítani. Az első játékfilmem (*Árnyékszázad*), ami dokumentumfilmnek indult, majd sajátos és hosszú vajúdas után egy igen szubjektív megtérés történetes töredezett elmesélésévé vált, komoly indulatokat váltott ki a szakmából. Nem értették, vagy rám olvasták, hogy a filmnek nem célja az evangelizáció. A második (*Kanyaron túl*) megint csak a választás, a hit, a megköötöttség témáját feszegette. Nem tudok nem arról beszélni, ami belül foglalkoztat, izgat. Ez keserves teher.

A hivatás nem diadém, ami csak ünnepekkor csillog homlokunkon. Szívünkben viseljük, lelkünk táplálja.

VASADI PÉTER

Fátyoltalan

A szembesülés elkerülhetetlen.

*Nem térben, tornácon;
legbelül.*

*A végzetetlen mélység
színéig fölmerül, meg-
áll, szelíd, és vissza-
tükröz. Kínozt a ragyogása.*

*Teljét nem bírjuk el;
létünkön szűri át magát.*

*Most, hogy hályogtalanul,
mért éppen én vagyok,
aki megérti pontosan:*

*átvilágítástól oszladoznak
bűnök okozta zúzóadásaink.*

Elemésztve növekszünk.

*Jól álcázott halálunk
szívesen újra elborítana,
csúsznak le rólunk mégis
hálószálas foszladékai.
S éledezve megébredünk.*

Túlerő

*Ágoston azt írja: Ő, ha
újra eljön, „megtorol”.*

Nem torol meg — ítél.

*Mivel nincs más, ki
„elveszi”, kell ítélnie.*

*Ezért amíg vagyunk,
keresztutat jár.*

Rója engedelmesen.

Szeret, szeret, szeret.

De majd egy kozmikus

Rózsa fehér pompázatában

— nem jön — megérkezik.

*Kibomlik s túlleng
időn, léten, lélegzetén.*

És Úr marad.
Ez az ítélete.
És mint a polyvát,
a gonoszt szétleheli;
a Szent az túlerő.

...de mindörökké

Az első számú üldözött
itt Isten. Visszavetett
szeretete az emberben
pusztító méreggé változik
(miatta össze-vissza öl).
Istenben szenvedéssé.
Ámokat fut az önimádó.
Magának gyújt alá.
Luxusba fojtott élete
pálmaligetes tengerparton
egyszerre forró és jeges;
nem unja el, de mindörökké.

Fátyoltalan II.

Erőnket meghaladja bár,
folyton magunk fölött
ítélkeziünk. Nem évre, nem
bíró kimondta büntetésre;
a tét, hogy ama titkos
mérlegen mennyit nyomunk.
Majd sor kerül újjáteremtő
védőbeszédre is, de azt
csak Ő. Míg térden ámulunk.
Vagy mint a pap, hason
feküdvé szentelésekör.
Rövid beszéd lesz. Szó-
tagnyi. Még annyi sem.
Mint egy szárnysurranás.
Édes jelenlét. Sőhaj; hogy
van ugyan miért, mégse
féljetelek. S megértjük.

*Végre nem lesz szavunk.
Hullámzó zümmögéssel jön
az örök, s mindent, mi el-
veszett, tetézve visszaad.*

Ez, s az

Philippe Petit-nek

*Ez, mikor két óriás-
torony között, egyszál
acélsodronyon, hosszú
keresztrúdba kapaszkodva
táncol, mókázik, lépeget
viaszsárgán a figyelemtől,
s hallgat keményen, kő-bénaság kísértgeti,
reszket s fölujjong,
bizony, imádkozik.
Az akkor sem, ha ajkán
kegyes szavak tolonganak.*

BALLA D. KÁROLY

Erős halálon

*a múlás émelygése fogja tested
elindult már a büntető feléd
a lelked, mint a tépett hajnal, feslett
és érzed már a kárhozat szelét*

*vajon idáig várnod mért is kellett
a baljós jelzés mért nem volt elég
mikor a vétkek enyhülése helyett
forró hitedbe mart a hűvös jég*

*azóta messze szállt a szép alázat
s a fákra roskadt minden alkonyat
csak csúszó férgek lakják már a házat
ahol utolszor voltál önmagad*

*ahol utolszor érintett az Isten
s levette rólad súlyos gyámkezeit
— azóta émely fog és kínod nincsen:
erős halálon tart a gyöngye lét*

A nyelvben megragadható világ kalandja

FÜZFA BALÁZS

**Pilinszky János: Apokrif
— Ottlik Géza: Iskola a határon**

1958-ban született; irodalomtörténész. A Nyugat-Magyarországi Egyetem BTK Irodalomtörténeti Intézetének docense, a Savaria University Press kiadó igazgatója, a Bár című társadalomtudományi folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi írását 2009. 3. számunkban közzeltük. – Elhangzott Közszegen, az *Iskola a határon* megjelenésének 50. évfordulója tiszteletére „Itt kezdődött a posztmodern?” címmel rendezett Ottlik-konferencián 2009. november 7-én.

¹Vö. „...az irodalom mint művészet minden nyelven *jelölt beszéd*mód. Egyik meghatározó sajátossága szerint éppen azáltal, hogy a dolgokra való utalás rögzített, tehát egyértelmű kapcsolatformáját számolja fel — a jelentések átvihetősége érdekében.” (Kulcsár Szabó Ernő: *Az esztétikai [?] tapasztalat nyomában. Irodalmi tankönyveink az évtized nyitányán*. In uő: *Az új kritika dilemmái*.

A közkeletű feltételezés létjogosultságát illendő dolgozatunk elején leszögezni: természetesen minden irodalmi igénnyel fellépő alkotás a címben jelzett hipotézisre adott lehetséges válasz, vagyis éppenséggel arra törekszik, hogy nyelvi eszközök segítségével tegye megfoghatóvá a világban való benne-létezés eredendően tűnékeny élményét. Arra törekszik, hogy — mint „jelölt beszédmód”-ban¹ fogant szövegmű — elkülönítse önmagát a mindennapi léttapasztalás eredetiséget nélkülöző, alapvetően funkcionális nyelvhasználatától. Hogy olyan poétikát teremtsen, amely a csak rá jellemző módon, öntörvényeit megépítve hiteti el az adott nyelvet konnotatív módon is értő befogadóval, hogy amit elbeszél, az másképpen elmondhatatlan. Hogy hiátusaival képes jelölni a jelölhetetlent, hogy kontextusaival újabb és újabb jelentéshálókat fonhat az egyszerű szóegyüttesek mögé, hogy figurativitásával szóképeket hozhat létre, melyek éppenséggel a lehetetlent kísértik: olyan tudattartalmaknak és érzelmeknek a nyelvben való megragadására tesznek kísérletet, melyek térben és időben másképpen — pusztá fogalmisággal — (meg)jelölhetetlenek.

Ha a késő modernség magyar irodalmát tekintjük, abban feltűnő párhuzamokat találunk eleddig — talán egyetlen kötetet kivéve² — egymás mellé nem vagy alig állított szerzők életútjában és nyelvhez való viszonyában. Ilyen párhuzamot jelez Pilinszky János és Ottlik Géza műveiben például a katonaság hasonló jelentőségű tematizációja, annak is két extrém lehetősége: a hadifogság, illetve a katonaiskola mint „életterep” megjelenítése.

Ugyancsak erős párhuzam a mondott szóhoz, illetve az irodalom szóbeliségének medializációjához való viszony kérdése, ezen belül is a rádiózásnak mint lehetséges „élet- és gondolkodásmód”-nak a tematizálása, sőt foglalkozásszerű gyakorlása. Mindkettejüket elvárásolja a hangzó betű segítségével megragadható érzelmek mögött rejlő arcok felvillantásának esélye. Vagy talán abban is egyek, hogy úgy látják, a rádiózás a mulandóság gyönyörű megkísértése? Hisz az örökkévalósággal szembehelyezhető legerőtlenebb emberi tevékenység éppenséggel az alig retorizáltan (el)hangzó be-

Az irodalomértés helyzete
az ezredvégén. Balassi,
Budapest, 1994, 109.)

²Ottlik Géza: *Csillagszórók
az éjszakák* — Pilinszky
János: *A test költészete*.
(Összeáll. és az utószót
írta Hafner Zoltán.)
Palatinus, Budapest, 2001.

³Lásd az előbb jelzett pá-
ros könyvben (2. sz.
jegyzet) a tőlük közölt, ha-
sonló jellegű költészeti
összeállításokat, illetve
Ottlik Géza rádiózással
kapcsolatos — a Magyar
Rádió akkori vezetésében
(1935) botrányt kiváltó —
tanulmányait a nemrégiben
kiadott életműsorozat 6.
kötetében: O. G.: *A rádió-
játék műfajproblémái*. In
uő: *Rádió. Előadások,
tanulmányok, emlékező-
sek*. (Szerk. és szöveg-
gond., jegyz. és a névmu-
tatót összeáll. Hafner
Zoltán és Salamon István.)
Magvető, Budapest,
2009, 7–15; O. G.:
*Magyar rádió vagy európai
rádió?* In uo. 16–28.

széd, mely „elszáll” — míg „az írás megmarad”? — S vajon miféle
erő kellett ahhoz, hogy e törekény szó-poéták a lehetetlen parado-
xon — az hangzó beszéd mindenhatósága — mellett tettek hitet lé-
nyegében ugyanabban a történelmi pillanatban, a második világ-
égés után közvetlenül, amikor még a korábbinál is kevesebb esély
volt a meghallgattatásra?³

Igen, Ottlikot is, Pilinszkyt is magával ragadta a Mindenség áb-
rázolásának vágya a puszta, sőt rögzítetlen emberi hang, vagyis a
végképp mulandó segítségével. Ugyanakkor nélkülözhetetlennek
vélik — mind az *Apokrifban*, mind az *Iskolában* így van ez — a szó-
veg hangzásának érzékeltetését is (itt csak azt a tényt jelezzük, hogy
mindketten előszeretettel hagynak el vagy használnak diszfunkci-
onálisan írásjeleket fontosabb közlendők érzékeltetésének igénye
miatt). Legvégül pedig műveikben és teoretikusan is mindketten
mint a teljességgel egyedül megmérkőzni képes közléseszközkhöz
jutottak el a csendhez, a(z el)hallgatáshoz.

Ám nemcsak nyelvfelfogásuk esik igen közel egymáshoz. Ha
fentiekhez még azt is hozzávesszük, hogy életük egy jelentős sza-
kaszát mindketten ezen a tájon töltötték, akkor hipotézisünkkel a
valóságreferenciálisan is olvasható szövegvilágok horizontjába me-
részkedünk. Holott minden látszat ellenére a két szóban forgó mű-
alkotás egyike sem olvasható elsősorban a valóság felől tekintve —
még ha most éppen ama *Iskola* egykori Kápolnájában hangzanak is
el e szavak, s íródik ez a szöveg majdnem-véglegessé.

Talán még azt is megemlíthetjük, hogy e fontos itteni életszakasz
Ottlik Géza sorsát élete elején (Kőszeg, 1920–1923), Pilinszky János
sorsát élete végén határozta meg (a szomszédos Velemben, 1978–
1981-ig). Lehetséges, hogy mindkét terminus éppen úgy „három
év”, amely a valóságban „el sem telt”, hanem ott marad örökkéva-
lóan „a létezésünk alján”?⁴ Az pedig igazán csak a véletlen — vagy
inkább „a könyörülő Isten” — műve lehet, hogy Ottlik éppen ki-
lenc évvel született korábban, mint Pilinszky, s éppen ennyivel ké-
sőbb is halt meg a költőnél...

✱

⁴Az *Iskolából* való kifejezé-
sek — a regényt innen
idézzük a későbbiekben is;
az idézetek visszakeresé-
se kulcsszavak segítségé-
vel lehetséges = <http://mek.oszk.hu/02200/02285/>
[2009. 11. 01.]

Kétségtelen, hogy mindketten hangsúlyosan tematizálják a nyelvre
való rákérdezést mint alkotói (op)pozíciót. Pilinszky egyenesen és
egészében tagadja a nyelv létezését az *Apokrifban*, Ottlik pedig —
elsősorban a kontextualizáltság megszüntetésével, illetve csoport-
kötött jelentések alkotásával — mindenekelőtt a nyelvben való lé-
tezés egészlegességére kérdez rá (lásd főképpen *Az elbeszélés nehéz-
ségei* című fejezetet!).

De nemcsak a nyelv dekonstrukciója, hanem újratерemtése is
része szerzői gyakorlatuknak, s miközben a lehető legtágabbra nyit-
ják a szavak „képletek”-ké történő egyszerűsítésével azok jelentés-
hálóját, használatukkal egyfajta nyelvi bezártság (nyelvbe való be-
zártság?) élményét is megteremtik. Úgy tűnhet nekünk, hogy a

(ki)mondott szavak csak az adott nyelvet beszélők egy szűkebb részéhez-rétegéhez szólnak elemi erővel: az *Apokrif* szavai és retorizált szóközei a *Biblia*-értőkhöz fordulnak a legteljesebben visszafejthető kódolással, az *Iskola a határon* szavai, szótörmelékei, hümmögései és hiányalakzatai pedig a katonaiskolát vagy katonaságot élményként magukénak tudókhoz közelítenek ekként. Holott e szövegek varázsa éppen abban (is) van, hogy az előzetes tudással és élményekkel nem rendelkező olvasók számára is teljes értékű közléseket képesek megfogalmazni a létezés legfontosabb dimenzióiról.

Külön kategóriát képeznek a nyelvvesztés önreferenciális, ugyanakkor szinte didaktikusan kifejtett példá(zata)i mindkét műben, melyek már egyértelműen a szövegösszefüggés szándékolt hiányára utalnak, jelzésként a posztmodern beszéd- és létezősmódok disszeminatív jellegének. „Nem értem én az emberi beszédet, / és nem beszélem a te nyelvedet. / Hazátlanabb az én szavam a szónál! / Nincs is szavam. // Iszonyu terhe / omlik alá a levegőn, / hangokat ad egy torony teste” (*Apokrif*). „— Sz — mondtam dühösen. — Mb.”; „— Hm, hm. / — Hát nem igaz? / — Ej, te hülye — mondta a tömpeorrú kelletlenül. — Majd! // Aztán, ahogy csodálkozva néztem rá, lezárta a vitát: // — Elefes” (*Iskola*).

Az *Apokrif* világának meghatározó eleme, része a hiány. Nemcsak a direkt elliptikus alakzatokra gondolunk, amikor a nyelv közvetlen szövetében felfedezhető hiátusok mint valamilyen nem-meglévő-ségre való utalások képeződnek meg bennünk, hanem a versegész közvetítette hiányélményre is. Az *Iskolában* ugyanez az érzése az olvasónak a szöveggel való első találkozás után: valamiféle értékfogyatkozástól való félelem határozza meg a regény egyik legjelentősebb alaprétegződését. Egyfajta állandó „szövegszorongás” ez, mely kétségtelenül mindkét alkotásnak erősen sajátja.

Olyasfajta, a szöveg által közvetíteni szándékolt értékalakzatot vélek e kifejezéssel megközelíthetni, mely a nyelv segítségével képes a befogadót szüntelenül olyan hiányérzetben részesíteni, mely az elbizonytalanodás, a szorongatottság, szorongás fiziológiai állapotával írható le. A szöveg nondiszkurzivitásával, állandó hiányreflexiójával, önroncsoló technikáival s azáltal, hogy minduntalanul az önmagára mint alkotásra és mint nyelvi képződményre, ezek értelmére és értelmességére való rákérdezés gesztusait hozza létre, felismeri az emlékezetszakadást — a koherens életvezetés, a világos értelem és a *Tízparancsolat* erkölce által vezérelt emberi létezés értékvesztésének tragikumát, lehetetlenségének huszadik-huszonegyedik századi alapélményét.⁵

A fentebb mondottak mellett ugyanekkor ez a vers és ez a próza egyaránt modellál keresetlen egyszerűséget is (mely egyben tudatosan „kimódolt”, hisz tudhatjuk, hogy mindkét szöveg hosszú és gyötrelmes alkotói korszak terméke). Sőt, ez a jelenség már inkább szándékolt alulretorizáltság, alulfogalmazás, olykor pedig szinte banalitást megfogalmazó „közhelyesség”. Az *Iskolában* főleg a mondott, kötött

⁵Dolgozatunk egyik motivációs bázisát a két alkotás keletkezésének egymáshoz oly közeli időpontja adta (1952 és 1959). Egy olyan alkalommal, amikor az utóbb keletkezett regény éppen 50 éves évfordulójának állítunk emléket, talán nem látszik haszontalannak e „nagypróza” összevetése az ugyanazon korszakban keletkezett egyik legjelentősebb magyar (félhosszú) verssel.

⁶Az *Apokrifot* hasonlóképpen a MEK-ből idézzük dolgozatunkban = http://mek.oszk.hu/01000/01016/01016.htm#h3_45
[2009. 11. 01.]

jelentésű szavak használatára s az effajta mondatokra gondolunk: „Ezt már mondta egyszer, amikor fölfelé jöttünk a rossz kis lépcsőkön. Feleltem is rá valamit, szuszogva. »Hm? Hm...« — ilyesmit. Félórával ezelőtt pedig lent, a medence szélén azt mondta, hogy kutya meleg van”. Az *Apokrifban* pedig az efféle sorokra: „Ezért tanultam járni!”;⁶ „Sehol se vagy. Mily üres a világ.”

Nézetem szerint tehát Pilinszky és Ottlik legalább három poétikai szempontból hasonló motivációval használja a szöveget mint teremtet aktust. Egyfelől a nyelv — s ezáltal a létezés — egészére, annak értelmére való rákérdezés, másfelől a nyelv dekonstruálási lehetőségeinek figuratív használata jellemző rájuk, mellyel az egészlegesség (poszt)modern ember számára való birtokbavételének lehetősége, egyben szükségessége kérdőjeleződik meg. Harmadrészt pedig: mivel a grammatikai elemek és alakzatok mindenekelőtt a hiány megjelenítésének érzékeltetőiként válnak jelentőssé a szövegekben, ezáltal szándékolt egyszerűséget (csonkoltságot?) kontra kényszerű nyelvi-szellemi-létezésbeli bezárkózást is jeleznek.

Végző soron mindezeket a gesztusokat azonban a nyelvhez való kétségbeesett odafordulásként is felfoghatjuk, értelmezhetjük: szerzőink a nyelvet mint a még egyetlen lehetséges „menekülési irány”-t modellezik a magát elsősorban aligha posztmodernként elgondoló ember számára, aki az 1950-es évek Magyarországon korántsem a nyelv, hanem sokkal inkább a létezés abszurditásával kénytelen szembesülni.

Lehetséges volna, hogy az *Apokrif* és az *Iskola a határon* olyasfajta „irodalomtörténeti kalandozás” végére tesz pontot, amelytől kezdve tényleg másképpen kell értenünk, és másképpen kell beszélnünk ezen a nyelven? Amelytől kezdve végérvényesen bizonyossá válik, hogy a vers és a próza nem az a grafit- vagy digitális jelsorozat, amelyet a szemünkkel látunk, és közvetlenül érzékelünk, nem az a „narratíva”, amelyet szavaival elmond, nem az a hangulat, melyet szóképeivel megérzékít, sokkal inkább egy árnyalt, a fekete-fehér igazságoknál bonyolultabb emberi létezés titkait alakzatokba és emelkedett horizontokba rejtetni képes beszédmód? Amelytől kezdve már megkérdőjelezhetetlen tény, hogy a vers és a próza elsősorban mindazon szintagmatikus és szintaktikus viszonyrendszerek összessége, amelyek a szavakat, szójelentéseket a maguk relativizáltságában kötik össze? Éppen úgy, amiképpen embert emberhez, világhoz, istenhez kötnek értékek és erkölcsi törvények: örökkön helyiértékek és időtlen (m)értékek egyensúlyára vágyva.

✱

E röviden jellemezni próbált motivációs és poétikai párhuzamok mellett van még egy feltűnő „rokonság” e két alkotó között. Mind-egyikük kiemelten ad hangot, háttérrel egy olyan nézőpontnak, mely által az ember maga lehet saját létezésének hallgatója-szemlélője (Ottliknál ezt jelzi a rádió, illetve a mozi érzékeny szerepe az

Iskolában, mely majd a híres „ingyen mozi”-metaforává fejlődik a *Budában*, Pilinszky-nél eme önelvárásnak felelnek meg például saját versmondásai vagy az *Apokrif* indító részében elhangzó sorok: „És látni fogjuk a kelő napot, / mint tébolyult pupilla néma és / mint figyelő vadállat, oly nyugodt”). S mindkettejük-nél fontos motívum egy olyan, hangsúlyosan bejelentett, erősen kiemelt nézőpont megjelenése a szövegben, amely aligha lehet más, mint az én-től eltávolított horizontban szemlélődő Isten-képmás rajza: „Látja Isten, hogy állok a napon. / Látja árnyam kövön és kerítésen. / Lélekzet nélkül látja állani / árnyékomat a levegőtlen présben” — mondja Pilinszky. S hát mi másról beszélne Ottlik, amikor regényét keretezi ugyanezen motívummal: „Azt remélte tőlem, hogy én messzebbről tudom nézni élete összegubancolódott zűrzavarát, s az én közbeiktatásom segítségével talán majd ráeszmél, hogyan is fest a helyzet annak az istennek a szemszögéből, aki nézi mindezt.” S nem sokkal később: „Egyszóval a komolyság, szorongás, keserű undor és őszinte félelem rétegei alatt mélyen és észrevehetetlenül Szeredy bolondozott önmagának, nekem, a világnak vagy talán egy istennek, aki nézi mindezt.”⁷

⁷*Iskola*-idézetek

Legvégül pedig, a nagykompozíció végén immár nem is a Jóisten nézőpontjaként, hanem valamiféle antropomorfizált szimbólumként jelenik meg a felülről-távolról való (rá)látás a Mindenségre-motívum. Talán ez lenne ama egyetlen valami, „ami biztosan van”,⁸ vagyis a híres ottliki ‘érzés’? S persze Medve Gábor regény eleji, Triesztig tekintő nagymonológiára is rímel ez a szövegrész: „De hát össze vagyunk kötözve, s még csak nem is úgy, mint a hegymászók vagy a szeretők, nem azzal a részünkkel, amelyiknek neve, honosága, lakcíme van, s tesz-vesz, szerepel, ugrál a világban, hanem igazában nagyobbik részünkkel vagyunk összekötözve, amelyik nézi mindezt. Tejsav vagy gyanta, valami kitermelődött izomlázból, sebekből, sárból, hóból, életünk gyalázatából és csodáiból; valami kenyérízű, ami nélkül most már nehéz volna megenni. Pedig nem eről volt szó eredetileg. Nemcsak kenyérről.”⁹

⁸*Buda*

⁹*Iskola*

Vannak az *Iskola a határon*-nak ezeknél közkeletűbb passzusai, szállóigéi. Vannak az *Apokrif*-nak a fent idézettek-nél erőteljesebb és hideglelősebb sorai. De a minden lehetetlenségben is tetten érhető vágyakozást a hitre: a másik emberben való hitre, a tőlem különböző örömteli látványára, nézésére, elfogadására, megértésére s az e megemelt nézőpont méltóságából való önszemlélet emelkedettségét, a szabadságot csak ajándékul, csak épp „ráadásul” (József Attila: *Eszmélet*) elfogadó öröm önzetlenségét aligha lehet maradandóbban megragadni, mint Ottlik és Pilinszky tette e két, a nyelv mélységes mélyében kalandozó remekműben.

Szombathely, 2009. november 1–5.

*Lantnyitány —
Begipszelt kéz
kopogtat
a koponyán.*

*A homályforrásból
feltörő szavak
egy órára
kifordítják a jelentést.*

*Dalkeresztté
válva futod
az utolsó köröket.*

*Nem ez az a mező,
amit meglágyítasz.*

Tágul a húrok közti űr.

*Villámot lélegez ki
az utolsó arc.
Vesztegzár alá helyezed
az idegszálhúrokat.*

*Nem az néz vissza feléd,
akit odahagyta.
A vadállatok nem
értik többé a dalt.*

*Emlékszel még
a lantnyitányra,
a fényre kapaszkodás előtt?*

*Homlokcsontod mögül
a barlangokból
tejforrás tör elő.*

*Feleselsz a csövekkel,
húrokat rángatsz,
újra magadba (k)öltözöl.*

*Túl jön, rosszon,
vonyító
kutyaikon,
a fal
bádogezüstje mögött*

*láttam őt,
egyedül —
nem szólt,
de fehér volt
minden mozdulata.*

*Árnyéklantjáték
euridikeia,
visszhangzó erdő.*

*Jönnék, gyűlnek
a fej illatára
a visszavérző énekek.*

*Tűnődsz, mit jelentett
kézművesség, zene.
Csak a saját homlokodat
Érzékeled.
Odabent nincs
veszély vagy áldozat.
Élsz. Ma is. De nem
szólítasz meg másokat.*

*Aki beköltözött
a csendbe,
most közöl valamit.
Értelemfelszűrő
antennák
meredeznek a vörös
horizont alatt.*

*Ne szólj hozzá,
Orfeusz —
minden metafora utánad,
de már nélküled
született meg.*

„Lehagyottak”

Értékvédő próbálkozások a 20. század keresztény prózájában

1937-ben született Budapestén. Irodalomtörténész, a Vigilia szerkesztőbizottságának tagja. Legutóbbi írását 2010. 5. számunkban közzétettük.

A katolikus írók új magyar kalauza (szerkesztette: Almásy József, é. n.) című kötetben nagyszabású tanulmányt közölt Sík Sándor, egyik visszatérő, több változatban megírt problémájáról, irodalom és katolicizmus viszonyáról. Ebben úgy fogalmazott: az irodalom küldetése eszményeket adni, a belső igazságot, a lét leglényegét kifejezni. Az irodalom: szolgálat (is). Az író az erkölcsi normák kötik és kötelezik: „az erkölcs az ember-mivolt leglényegéből fakad, aki ezt ki akarná metszeni magából, szánszalmasan megcsönkítaná magát, s megcsönkított emberségből fakadhat-e egész művészet?” Sík szembenézett azzal a problémával is, vajon a kevésbé tehetséges alkotók művei, bár erkölcsi ideáalteremtés mozgatja őket, adhatják-e a teljesség élményét? Válasza egyértelmű volt: nem! Ám ezeknek az alkotásoknak is akadhatnak olyan elemei, amelyek tanulságul szolgálhatnak, megőrzésre érdemesek.

„A művésznak és az írónak... joga — bizonyos korokban és bizonyos helyzetekben erkölcsileg kötelessége is — állást foglalni, eszméket hirdetni.” De csak akkor, ha ezek a művészen túli mondanivalói átéltek, lelkéből fakadnak, s ha ezt művészi eszközök birtokában teszi. „Igaza van Eötvösnek — fejtegette Sík Sándor —, a művészet kedves játékká aljasul, ha elzárkózik az embersors, a kor, a nemzet nagy kérdései elől, de az is kétségtelen, hogy lapos és eleve hatástalan erkölcsi prédikációvá vagy bosszantó és kérészéletű politikai agitációvá süllyed, és önmagát ítéli halálra, mihelyt e művészi élménynek vagy művészi formálásnak kárával kezdi hirdetni mondanivalóját.”

Ez a ma sem időszerűtlen eszmefuttatás nem hatálytalanítja azoknak az írásoknak mondanivalóját, melyeknek szerzői a maguk esetleg szerényebb eszközeivel szolgálni és kifejezni próbálták a lét immanens értékeit. Közéjük tartozott egy mára teljesen elfeledett prózaíró, Kincs István, a maga korának egyik legkedveltebb novellistája. Harminchét évig teljesített papi szolgálatot Kőszegen, plébánosként, s közben a Szent István Akadémia író-tagja lett. (Kőszegen a jeles katolikus költő, Székely László lett az utóda.) A kiegyezés évében született és 1942-ben hunyt el. Hivatásának gyakorlása közben különféle intézményeket is alapított, szervezett, hogy segítse Kőszeg polgárosodását. És hivatásának tekintette a katolikus prózaírás megteremtését is az ezzel a célkitűzéssel indult Magyar Szemlében, amely 1890-től, Kaposi József szerkesztősége, majd Andor József (Cyprián) és Divald Kornél (Tarczai György) fellépése idején lett e program színvonalas megvalósítója. Kincs István volt azonban az úttörő. Előbb költőként, majd a lap legfoglalkoztatottabb és az olvasók körében legnépszerűbb prózaírójaként, egészen a folyóirat megszűnéséig, 1906-ig.

Szombathelyen 1895-ben jelent meg *Tarka világ* című, elbeszéléseit tartalmazó kötete, amelyre a Katholikus Szemle bírálója (alighanem a szerkesztő, Mihályfi Ákos) felfigyelt, s elismeréssel méltatta cselekménybonyolítását, üde népies előadását és szemérmesen kifejezett katolikus világnézetét. Bensőséges azonosulással jelenítette meg szülőhelyét, a Pinka-parti városkát, Felsőőrt, mely kicsiny magyar sziget volt a német és horvát falvak között, deszkafuvarozó lakosai azonban büszkén őrizték hagyományaikat és magyarságukat. A romlatlan, derűs szellemiséget Vas megyében tapasztalta, az itt élő embereket ábrázolta a *Magyar ég alatt* (1898) című novelláskötetében is, amelynek idilli történeteit kedves, évődő humor hatja át, s ez jellemzi azokat az elbeszéléseit is, amelyekben ifjúsága megélt, és a Pinka vidékének történelmi eseményeit idézte vissza.

Kaposi József tanácsára szakított a lírával, Mihályfi Ákos buzdítására kezdett történeti tárgyú elbeszéléseket írni. Az akkor népszerű kuruc-korba kalauzoltak erről az időszakról írt „rajzai” (1899). „Az elbeszélések az egész korszak hangulatskáláját összefogják — írta a Katholikus Szemle bírálója — Rákóczi bejövetelétől lengyelbe kivonulásáig.” Kétségtelen, hogy a tárcanovellákból hiányzik az ábrázolás mélysége. Ennek az a magyarázata, hogy Kincs István túl könnyen írt, s ennek hátrányait maga is átérezte. A Katholikus Szemleiben ezért próbálkozott drámai tárgyú novellákkal, amelyeknek tragikus alaphangját valamelyest gyengíti a néha indokolatlan megbocsátó szeretet. A probléma lényegét abban kereshetjük, hogy a katolikus irodalomesztétika ekkor még nem tisztázta a rossz ábrázolásának mikéntjét. Jellemző a megoldatlanságra *A remete unokájában* az egymással szemben álló apa és fia indokolatlan kibékülése.

Ez a könnyedség témaválasztásában és -váltásaiban is megmutatkozott. Kísérletezett legendák korszerű prózába ültetésével, útikaland bemutatásával (az 1912-es *Tengeren* egyébként sikerült elbeszélése), az emberi érzéketlenség ábrázolásával és a kommün Vas megyében való uralmáról és összeomlásáról is képet adott az 1923-as *Lobogó lángokban*. Igazán otthonos azonban a részvét és a Gondviselés jótékony szerepének ábrázolásában volt. Szívesen helyezkedett bele a gyermekek világába: romlatlan lelkiségüket ábrázolva. Ez a törekvés egyébként a kor egész katolikus prózáját jellemezte, nyilván attól az elképzeléstől vezérelve, hogy a gyermekek birtokolják legtisztábban az evangéliumi lelkületet, s a felnőttek rontják meg őket. (Példázatszerű megjelenítése ennek a különben jó érzékkel megáldott Anka János *Játékszékér* című elbeszélése Toma István *Élet és irodalom* című antológiájában, amely 1916-ban jelent meg.) Jó néhány író azonban egész életművében ezt a kicsit gügyögő, idealizált beszédmodot variálta, visszariadva az élet súlyos ellentmondásainak, negatívumainak megjelenítésétől. Halasi Andor *A magyar kritikáról* szólva joggal írhatta, a katolikus bírálókból hiányzik a drámai jelenségek iránt táplált fogékonyság, ám a megkritizált művek többségéből ugyancsak hiányzott a drámaiság. Az emberi jellem-

nek a rosszal való fertőzöttségét bemutató prózai műveket a kitűnő érzékű Várdai Béla még 1942-ben is szörnyűségnek minősítette.

A szándékos naivitás, az ellentétek lekerekítése Kincs István előadásmódját is jellemezte. Nemcsak az ifjúságnak szánt műveit, hanem azokat az elbeszéléseit, amelyekben adott volt a drámai cselekménybonyolítás lehetősége. Már az is jellemző, hogy egyik ilyen, reprezentatívnek szánt novellájának címe: *Régi jó világ*. A „nagyságos úr” dühöngve tért haza, „szörnyűsége” látvány tárult szeme elé: két tyúk kiszabadult a baromfiudvarból és a parkba szökött. Ez a tény annyira felháborította, hogy „méregzsák módjára topzódott”. Szerény drámai mag, de lehetne belőle tragédia. Itt azonban a vita végén a tetemre hívott „asszonyi személy” az uraságra vágja az ajtót, emez pedig azt hörögi: ki van rúgva! Következik a szokásos, lekerekített végkifejlet:

„...a gazdasszonynak csöpp kedve sem volt az indulásra. Az uraság nem szorgalmazta, sőt mikor egy hét múlva az udvaron a leányasszonnyal találkozott, mosolyogva kérdezte meg tőle:

— Mit csinálnak a tyúkok, Mari?

— Kitekertem valamennyinek a nyakát — volt a bosszús válasz.

— Okosan van — nevetett arra jóízűt az uraság —, legalább nem jönnek át többet a parkba.”

Beöthy Zsolt a nemzeti irodalom legfontosabb elemének a „nemzeti levegőt” nevezte. Madarász Flóris *Az új magyar drámákról* szólva ennek színpadhi hiányát tette szóvá. A meglehetősen kifejtetlen fogalom sok félreértelmezésre adott alkalmat. A katolikus prózaírók túlnyomó többsége úgy értelmezte, hogy a témát magyar környezetből kell meríteni, s a beszédmódnak is „tősgyökeresen” magyarnak kell lennie. Madarász Flóris, a ciszter irodalomtörténész így foglalta össze e kívánalmakat: az úgynevezett nemzeti szellem először a tartalomban, a tárgyválasztásban, majd „a népies elem felvételében”, végül „a magyar észjárás kifejezőmódjában” nyilatkozik meg. A kor irodalmának negatívumaként értékelte, hogy még a tehetséges írók műveiben is „az általános európai ember legyőzi a speciálisan magyart”. Jellemző példaként említette Molnár Ferencet és Szomory Dezsőt, aki „az antiszemitizmus malmára hajtotta a vizet” ízléstelenségével, amelyek ellen fellázad a „morális érzék”. Bíró Lajos és Lengyel Menyhért „érzékingerlő célzattal” írt *Cárnője* is megvetése tárgya, Bródy Sándor darabjai ugyancsak „bántó túlzásokat” tartalmaznak, nagy hibái, hogy bennük „közigazgatásunk kezelői nagyon is pellengérré vannak állítva”. Így összegzi lehangoló helyzetértékelését: „...bátran kimondjuk, hogy a német Körner Zrínyijének több köze van a nemzeti szellemünkhöz, mint az ő magyar alkotásainak.”

Hogyne kötötte volna meg a katolikus prózaíró témaválasztását és ábrázolásmódját ez és a jó néhány hasonló esztétikai alapvetés? *A ma irodalmáról* értekezve Radványi Kálmán „veszedelmes aberrációk” legyőzésére hívta az írókat. „A modern irodalom mindhárom betegsége: az individualizmus esztelen túlzásai, — a művészet zászlaját lengető irodalmi pornográfia; az erőtlenség, ideáltalanság, örömte-

lenség és cinizmus térfoglalása... tulajdonképpen a modern élet betegségeinek a penészvirágai. Ezért mi, a diadalmas életművészet harcosai nemcsak regényekkel, novellákkal és versekkel állunk szembe, hanem egész kultúránkkal.”

Várdai Béla *Kincs István írói félszázada* című előadásában (1942) az író *A leánymamák fia* című (ijesztő címválasztás!) regényét (1902) az említett kritériumok alapján is maradandónak nevezte. A színhely tösgyökeresen magyar, hiszen a cselekmény Kőszegen bonyolódik, egyik főhőse pápai koldusdiák, a másik a kőszegi polgármester lánya, kettejük beteljesedő szerelme a tiszta, romlatlan érzés diadala. A polgármester intrikus, gonosz öccse a tiszta érzésű magyarság másik, romboló énjét testesíti meg. Hogy ebben is ott rejlik a helyes útra találás lehetősége, azt a polgármester kacér kokottból önzetlenné váló másik lányának sorsa jelképezi. A környezetrajz is jellegzetes: szép magyar tájak bensőséges képei követik egymást. A történelmi helyzet is jellemző: a kiegyezés fölött érzett felszabadult érzés a város majd minden polgárát áthatja. A mű alapeszméje Várdai Béla szerint a gondviselés jótékony közreműködése az emberi életben, hiszen boldogsághoz segíti az igazakat, leleplezi a gonoszokat.

Sok tapasztalatot gyűjtött Bangha Bélával közös dél-amerikai missziós körútján, s egy korábbi jeruzsálemi látogatása során. Erről a Zászlónkban írt a harmincas évek elején. Ám mindvégig szűkebb pátriájának írója maradt, azzal az ideálteremtő szándékkal, amelyet ő is a katolikus író kötelességének és erényének tekintett.

Eszményített alakja *A szegénység vára* Boglárnya, aki reménytelenül szerelmes a gonosz férje mellett vergődő Tamássynéba. Érzelmük kölcsönös, de vonzalmuk nem teljesezhet be, megakadályozza becsületes gondolkodásuk. Az álmodozó, de helyzetével józanul számot vető asszony a jómód helyett „a szegénység várát” választja, hogy megőrizze lelki békéjét, Boglárny pedig tevékenyen, szilárd becsületérzéssel veti magát a munkába. A regényben ismét ott rejlik a tragikum kibontásának lehetősége, s néhány jól megírt részlete azt sugallja, hogy az úri társadalom halálra van ítélve, a szereplők azonban az író megbocsájtó, idealizáló szemléletének hordozói.

Egész életfelfogását jellemzi parasztregegye címe: *Makula nélkül*. Hőseit, kedves alakjait valóban makula nélkül segíti át az élet nehézségein. Elkerülik a bűnt, sosem torkollik tragédiába életük, hiába a csábítás, a bűnre vezető alkalmak, a gondviselés — és az ezt helyettesítő író — oltalmazza őket. Alakjukat finom humorral ábrázolta, ezzel is hangsúlyozva a lét szomorúságon is átvilágító örömet.

Kincs István csak egyike az elfelejtett, ideálokat teremtő íróknak, akiket részben lelkiségük béklyózott, részben esztétikai megfontolásból vállalták azt a kifejezőmódot, amelyet meghaladt az idő. Témáik ma már kuriózumok, hiszen a paraszti életforma is megváltozott, morális elkötelezettségük azonban nem veszített vonzásából és időszerűségéből. Kincs István, Domonkos István és a többiek lassan kihullanak irodalmunk történetéből. Kár értük.

Áldott legyen a kígyó

ANISE KOLTZ

Anise Koltz 1928-ban született, a luxemburgi irodalom nagyasszonya. Számos francia és hazájabeli díjjal jutalmazták, a párizsi Mallarmé Akadémia, a Belga Királyi Akadémia és az Európai Költészeti Akadémia tagja. A Mondorfi Irodalmi Napok alapítója. Vívódó metafizikával telített, enigmatikus versei számos nyelven megjelentek.

*Ne is tartóztass
elillanok akár
mélyvízben
cikázó
angolna*

*Már most is kopoltyúval
lélegzem*

*Szövetségesem a Hold
a felszínen kacsázik
hogy nyomvizemet összezavarja*

✱

*Anyám
ködbe öltöztet
végsőkéig kimerít*

*Újra meg újra
feltámaszt engem
maroknyi földből melybe
fejfáját ültette el*

*Beragadt lift vagyok
két táj között*

✱

*Van talán száz anyám is
öreg és fiatal
mankóval vagy anélkül*

*Tejével táplálni egyikük
sem volt hajlandó
éhezve kuporogtam mellettük
földbe mélyesztettem
gyökereimet
így táplálkoztam*

✱

*Gyökértelen lábbal
vándorlok a földön*

*lakható szemhatárt keresve
ahol bőrömet végre ledobhatom
s kiderül létezem-e*

✱

Idegen maradok —

*Emigrál léptem
alatt a föld*

*Késeken járok
véredben keresek
hazát*

✱

*Bőröm alatt
metró közlekedik
alapjaiban
megremegtet*

*Vérkeringésemben
megálló
keletkeznek sorra*

*A peronon
múltból jött
utazók várakoznak*

*Fejem végállomása
lesz a tömegsírjuk*

✱

*Anyám testén
felírva állt
születésem
s halálom dátuma*

*Mozgó sírkő gyanánt
cipeltem őt
a vállamon*

*E láthatatlan teher alatt
összerogytam végül*

✱

*Bármerre járjak
magammal vonszolom
holttestemet is*

*Minden este
feláldozom
a lemenő napban*

*Együtt pacsomagoljuk be vérrel
az eget*

Lackfi János fordításai

NECZ DÁNIEL

Öreg lakás

*Jó beesni olykor júliusban
anyámékhoz az öreg lakásba;
élvezni, ahogy a vasárnapi
csönd papírfehér arcukat
lassan beássa.
Jólesik a nyugalom,
egy fél pohár víz,
s benne ötven év szomjúsága,
az ablakban lógó másvilági fény,
és a ruhafogas akasztani való magánya.
Még az állott levegő is kellemes,
és az örök lehetőség, ami a falak közt
kering, hogy lehetett volna valamikor,
lehetett volna másvalamit.
Anyáméknak ez már elemi —
nem valós már semmi, csak elméleti;
a gondolat, a képzelet is szeletelhető,
mint a szalámi,
s nem lehet már semmi újat,
semmi régít találni. Olyanok
a tárgyak, mintha csak valamikor odanőttek volna.
Egy-egy lámpa, kanapé kimered
a földből, mint a gomba.
Azért kellemes ez a hely,
mint egy erdő,
és anyámék, mint az öreg, töredezett ágak.
Árnyékuk van és emléküik —
lehullásra várnak.*

Egy bűnös ember halála

CSARNAI ATTILA

1959-ben született Csepelen. Az ELTE BTK magyar–orosz szakán végzett 1983-ban, majd elvégezte a Bálint György Újságíróiskolát. Jelenleg szabadúszóként dolgozik. Legutóbbi írását 2009. 11. számunkban közöltük.

Tölgyes Károly a félig elsötétített szobájában feküdt a szétnyitható, közepén kissé besüppedt ágyán; meg sem moccant. Végignyújtózott fekhelyén, s csak időnként fészkelődött, amikor oldalára fordult, hogy megfelelje a kényelmes pózt. Magára húzta a vékony takarót, fejét belefúrta a párnába. Nem szólt senkihez, s azt sem akarta, hogy hozzá beszéljenek. Esetlenül, megadóan terült el, mint aki haldoklik.

Az a hír járta róla, hogy valóban nincs sok hátra. Rosszindulatú daganattal operálták, ami nem gyógyult meg teljesen, hiába kezelték nagy gondossággal. Áttétek keletkeztek, amik szétterjedtek a férfi testen. Hetente változott az állapota, ami különösen meggyötörte a beteget. Olykor napokig semmi fájdalmat és görcsöt nem érzett, amitől jókedvre derült; máskor eltorzult az arca a kínoktól, amiket elszenvedett. Az orvosok bízatták, hogy türelmesen viselje lábadozását, ami lassan tartó folyamat; s ne akarjon rögvest szaladgálni, mint aki újra egészséges. Rendre betartotta az előírásokat, mert bízott az orvosokban, illetve még inkább a tudományban, ami rohamosan fejlődik, és képes legyőzni a gyilkos kórt, amely hatalmába keríti, s leteríti a szerencsétlen halandókat. Hát mire való a tudomány, ha nem az emberek boldogítására és gyógyítására? És miért éppen vele, Tölgyes Károllyal történne meg a szörnyűség, hogy a tudomány csődöt mond? Micsoda rettenetes fintor volna a sorstól, ha bekövetkezne, amire néha maga is gondolt, de kimondani nem szeretett! Hiszen még fiatal, alig múlt hatvan éves, előtte a reményteli jövő, vagy legalábbis a békés öregkor, amire annyira számított. Mi rosszat tett, hogy ekkora csapás sújtja? Semmi olyat nem cselekedett, amivel rászolgált volna szenvedésére; nyugtatta magát, és értetlenül meredt a levegőbe.

Rezzenéstelenül hevert a paplan alatt, olykor keservesen szuszogott. Szipogva, szürcsölve vette a levegőt, mint akinek neheze esett a légzés. Horkoló hangokat hallatott, de nem aludt, ébren volt. Nyögött, kínlódott, ahogyan máskor is tette, most azonban nyűgösebb és lármásabb volt a szokásosnál. Szemét lecsukta, száját résnyire kítátozta. Aztán tényleg elaludt, mert kimerült volt, s elnyomta az álom.

„Nem kímélte magát a munkában, ez lett a veszte...” — keseregték betegágyánál. „Állandóan dolgozott, szinte sosem pihent” — jegyezték meg mások. „Felőrlődtek az idegei, túlfeszítette a húrt. Örök-ké háborgott, nem békélt meg sorsával...” „Hajszolta magát, mint más a lovát, ez okozta a bajt” — bizonygatta egy asszony, s megtörlölte verejtékező homlokát. — „Mindig lótot-futott, hogy különb legyen, mint a többi ember. Folyvást lehetetlen célokat tűzött ki maga elé, hogy sokra vigye. Hát kellett ez? Mi végre?” „Az ital is ártott...”

— fűzte hozzá egy idősebb asszony sopánkodva. — „Mondtam pedig, hogy ne igyon, ha szedi a gyógyszert. Hiába jártattam a számat!”

Barátok, szomszédok keresték fel Tölgyes Károlyt, s szánakozva ácsorogtak ágyánál: „Szegény ember...” „Milyen kegyetlen az élet!” „Hiszen még fiatal!” „Más is túlélte már ekkora bajt.” „Nemrég tötötte be a hatvanat...” „Nem volt benne gonosz szándék, de ha rosszat is tett, megbánta.” „Látjátok, mind megvénülünk és elhulunk...” „Mi végre? Hát mi végre?”

Tölgyes Károly meghallott egy-egy szót, amit suttogtak körülötte, mert félálomban szendergett, néha teljesen ébernek tűnt. Kinyitotta szemét, hunyorgott, s feje biccentésével időnként jelezte, hogy érti a beszédet. Amikor némileg erőre kapott, megszólalt, de inkább csak panaszosan nyögdécselt. Tágra meresztette szemét, és sóhajtozott. Jól esett az aggodás, ahogyan róla váltottak szót, milyen élete volt, s nem akart senkit megbántani. Jobbára az jutott el fülébe, hogy féltik és szeretik őt — mintha mást nem is akart volna meghallani! Nem gondolt a halálra, noha egy mondatból azt szűrte le, hogy talán nem él sokáig. Ekkor meghökkent és összerezzent, hogy ugyan miről diskurálnak. Miféle badar beszédek hordanak össze a népek! Rettegés fogta el, majd azon az emberen csodálkozott, aki halálát firtatta — ugyan mit tudhat az elmúlásról? Honnan sejtene bárki is, hogy kinek közelgett el a vég?

Aztán nem figyelt a beszédekre, nem törődött senkivel. Válasz és reakció nélkül hagyta, hogy mindenki mondja és tegye a magáét. Megfordult az ágyán, s összébb húzta magát. Olykor felköhögött, élesen krákogott, mert torkát kaparta a száraz levegő. De nem szólt, hogy szellőztessék ki a lakást; s nem kért vizet sem, hogy kiöblítse száját. Nem érdekelt, mi folyik körülötte, s nem akarta, hogy különösebb gondot fordítsanak rá. Még átfutott az agyán, hogy alighanem könnyebb volna, ha segítségért folyamodna, ám rögvest meg is feledkezett szándékáról. Fejében cikáztak a gondolatok, vagy inkább csak emlékszerű foszlányok, kósza óhajok, mert illékonyan eltűntek egy csapásra, mihelyst elmerült volna a tépelődésben.

Nem töprengett semmin, ami különösképpen lekötötte volna — úgy érezte, nincsen már ráhatása semmire, s nem is kívánta, hogy bármiféle befolyása legyen a dolgok alakulására. Tőle függetlenül történtek az események, s ez megnyugvással töltötte el. Elmélázva, révülten nézte a plafont és a látogatókat, akik szobájába betértek. Egy idő után mindenki egyformának tűnt számára, aki megfordult ágyánál; azt sem tudta felidézni pontosan, kik keresték fel, s miről beszéltek fennhangon. Mintha unalmassá és feleslegessé vált volna a sok fecsegés, a gyógyulásával kapcsolatos biztatások, a halál legyőzésébe vetett hit. Már az sem derítette fel, hogy derék embernek tartották, akiben nem volt sötét szándék. Láthatóan nem remélt változást, s nem voltak rendkívüli vágyai. Szinte megkönnyebbült attól, hogy nem kell elérhetetlen, távoli célokért küzdenie, amik annyira meghatározták és megkeserítették életét. Rátörtek és rémisztették

az emlékek, hogy hajszolta a dicsőséget, harácsolta a pénzt, gyötörte az embereket; gőgösen és betegesen hajtogatta a magáét — csak hogy neki legyen igaza. Hisz senkit sem kímélt!

Felrémllett, ahogyan Fejes Marcinak nekiesett megszállottan és ingerülten, amikor a nép lázongani kezdett. Magabiztosan, fennhéjázóan pöffeszkedett; fölpattant a székéről, és csípőre tett kézzel kihívóan méregette barátját, aki a nyomorúságban élőket védelmezte. Tölgyes Károly kajánul nevetett: ugyan, mit akar a tömeg, a csürhék hada. Lehengerlően és dölyfösen beszélt; szinte provokálta Fejest, hogy szálljon vele vitába, ha tud — de nem tud, mert nincs igaza.

Tétován hadonászott a kezével, mintha elhessegetni akarná a számára kedvezőtlen és téves eszmefuttatást, illetve arról akarná meggyőzni a többi jelenlévőt, hogy ne vegyék otromba támadásnak az általa felemlített ellentmondásokat. Pusztán azért ellenkezett, hogy bebizonyítsa: a sors nem fehéren és feketén nyilvánul meg, hanem sokszínűen, mivel több rétegű; s nem lehet élesen elválasztani egymástól a jó és rossz cselekedeteket. Hiába a sok jó szándék, ha végül balul sülnek el a dolgok — mennyi példa van rá!

Megvetően forgatta a fejét, miközben Fejeshez intézte szavait: „Ha te olyan jóságos és mindenható alak vagy, ahogy beállítanak, s ahogy magadról is feltételezed, akkor miért nem vitted többre? Egyszerű könyvelő vagy — na és? Másból főkönyvelő lett... Fő-fő pénzügyes, aki befolyással rendelkezik, ráhatással van a környezetére, akitől félnek, mert szavának súlya van! Ne vedd zokon, hogy megkérdem: ha másokat pártfogolsz, magadon miért nem segítesz? Te olyan nagyokos vagy, s olyan jó a szíved! Téged annyian szeretnek! Ezekre felelj! Nos? Mi a válasz? Hiszen becstelenül bánnak az emberekkel a munkahelyeken... Becsapják és félrevezetik a népet... Hát, tessék, változtass rajta! Jogodban áll gyülekezni, élhetsz a szólás szabadságával! Menj ki az utcára, és tüntess... Robbants ki forradalmat! Szónokolj az igazságról! Legyen meg az óhajod: győzzön a szeretet az aljasság fölött! Vajon lehetséges ez? Szerinted lehetséges?”

Fejes Marci csak hallgatott.

Máskor Olajos Máriával, egy leszázalékolt özvegyasszonnyal szállt vitába, aki alkalmi munkákból élt, hogy kiegészítse jövedelmét. Amikor Fejes Marci valami ígéretes állással kecsegtette, Tölgyes Károly oldalvást tekerte a fejét, s lekicsinylően méregette a beszélgetőket. Száját fanyalogva elhúzta, s nyelve csettintgetésével jelezte, hogy kétes üzemekről eshetett szó. Szerette volna odavetni, hogy manapság egyáltalán nem könnyű munkát találni; hiú ábrándokat kerget az asszony. Gúnyos pillantások kíséretében elfordult, és hanyavetin hátradőlt a széken.

Kisvártatva mégis köszörülni kezdte a torkát, krákogott keményen. Színpadiasan körbejáratta tekintetét a helyiségen, és cuppogva jelezte kétségeit a sok sületlenség hallatán.

„Miféle szorgalomról meg lelkiismeretről szónokoltok? Tán ezen múlik, hogy munkát szerezz? Ez volna logikus? Ilyen egyszerű min-

den? Hány embert ismerek, aki szívvel-lélekkel dolgozik, de semmire nem jut! Csupa megkeseredett, nyomorult lélekkel találkozom. S nem azért boldogtalanok, mert nem akarnak örülni, hanem azért, mert nincsen okuk az örömről... Nincsen munkájuk, sem családjuk, sem magánéletük — semmijük nincsen. Sem társuk, aki vigasztalna; sem pénzük: kuncsorognak egy falat kenyérért, hogy ne haljanak éhen. Vonszolják magukat az életben, s nem értik, mi végre a kínlásuk. Nyomorúság és siralom vesz körül! Hitványság és gazemberség mindenfelé — ti pedig lelkiismeretről és jóságról beszéltek?”

„Ha annyit megkeresek, hogy telik kosztra és futja a rezsire, akkor nincs egy szavam sem” — védekezett Olajos Mária.

„Látod, ez a szűkölködés: jómódod, az egész létezésed mindössze abból áll, hogy máról holnapra élsz” — fakadt ki szenvedélyesen Tölgyes Károly. „Erre jegyeztem meg, hogy semmi ok az örömről. Miféle boldogság az, hogy beéred paprikás krumplival és egyszerű lecsóval nap mint nap; és közben gyűjtögeted a fát a környékről, mert nem telik tűzifára sem? Álmodni sem mersz róla, hogy milyen lehet gondtalanul, nagylábon élni! Már megbocsáss — hát nem ez az igazság?”

Olajos Mária zavartan és hitetlenkedve körözött a fejével. Tölgyes Károly szeme lángolt, már-már hisztérikusan rikácsolt. Rögeszmésen hergelte magát, hogy mindenáron érvényre juttassa igazát és kifejezze mély megvetését az ostoba emberek iránt, akik hiábavaló álmokat kergetnek.

„Károly, hiszel te egyáltalán valamiben?” — rebegte váratlanul az asszony, de a felbőszült férfi meg sem hallotta a mondatot, oly halkan és észrevétlenül hangzott a kérdés. Pedig egy pillanatra minden elcsöndesült: olyan csend lett, mintha varázspálcával kényszerítették volna mindenkit hallgatásra. Csupa figyelem és várakozás ült az arcokon, talán csak egyetlen röpké sóhaj suhant át a termen. De a némaság hirtelen tovatűnt, mintha meg sem történt volna. Tán pusztán képzelődés volt a hallgatás: sebesen tovaszálló másodperc, láthatatlan esemény. Vagy titkos jeladás, amely éppen csak és sejtelmesen megmutatta magát, és máris elenyészett.

Újra záporoztak a szavak, a feleselő mondatok; megint felcsattant a ricsaj, folytatódott a háborgás. Tölgyes Károly még mindig felhevülten magyarázott; egyre azt bizonygatta, szerinte mi az igazság. Mennyire fontos szerepet játszanak az anyagiak, különösen manapság, amikor pénz nélkül koldusbotra jutnak, és éhen vesznek az emberek. Kell ez nekünk? Ki akarja ezt? Ki állítja, hogy megveti a pénzt; nem fogad el magasabb fizetséget, ha felkínálják munkájáért? Nyilvánvaló, hogy az összeköttetések, a jó ismeretségek — a „befolyás”, ahogyan Tölgyes Károly megnyomta a szót — milyen jelentős sikerekhez vezetnek. Éppen ez az, amiért az emberek folyton folyvást fáradhatatlanul küzdenek: az anyagi jólét, a folyamatos előremenetel, a karrier, egyszóval a boldogulás; a szüntelen megmérettetés, az ismertség és elismertség, a dicsérő szavak vagy éppen haragosaink irigy pillantásai, s az ebből fakadó kéjes öröm — tán nem ezek az egészséges és egyáltalán nem

megvetendő vágyak hajtják a pórnép zömét? Ki becsülné le a siker fölött érzett öröm jelentőségét, aminek az íze oly kellemes és csábító?

„A fiam sokra vitte...” — áradozott Tölgyes Károly. — „Többre jutott, mint én. Nem szégyellem, mert miért takargatnám, hogy lakatos vagyok, persze, nem akármilyen, nem egyszerű lakatos, mint a többség, aki nem képes kiemelkedni a szürke átlagból... A környéken nem akad még egy olyan ügyes kezű vállalkozó, mint én... De válhatott volna belőlem főmérnök, vezető beosztású, befolyásos személy, vagy ki tudja, micsoda, akinek lesik a szavát. Nem tanulhattam, sajnos, pedig megvolt hozzá az eszem, mert a körülményeim nem engedték meg, de a fiam tanult; bizonyította, hogy rátermett és jófejű. Szívósan haladt előre, nem ismert akadályt. Mérnök, pontosabban főmérnök, és ráadásul újságíró. Komoly nevet szerzett a szakmában. Elismerik, nagyra becsülik, kikérik a véleményét, egyre magasabb pozíciókat tölt be. Nincsenek filléres gondjai, mert jól keres; ugye, mondanom sem kell, mennyire életbevágó a mai viszonyok között, hogy nem kell kuporgatnia. Elérte élete célját: meggazdagodott, érvényesült... Mennyien szeretnék eldicsekedni magukról, hogy emberré váltak; talpraesett, sikeres emberré ebben a cudar világban!”

Tölgyes Károly mélyen sóhajtott, majd fitymálóan megjegyezte: „Ti csak álmodoztok... Zavaros álmokat kergettek, ahelyett, hogy reális célokat tűznétek ki, és boldogulnátok. Ugyan, mire juttok az ábrándokkal, miközben az élet egészen másról szól? Tán nincsen igazam? Nem ezt mutatja minden példa; nem ezt látjátok, ha körbenéztek?”

Tölgyes Károly most elrévedve töprengett magában, amint ágyában magára húzta a takarót; közben próbálta elhessegetni az emlékeket, amik kéretlenül rátörtek és kínozták, de képtelen volt szabadulni tőlük. Újra meg újra az járt a fejében, miket beszélt, milyen tüzesen hangoztatta igazát, milyen szenvedélyesen és ellentmondást nem tűrően viselkedett, amikor az érvényesülést vagy a gazdagodás jelentőségét ecsetelte. Mennyire más volt akkor, és milyen furcsa változások mentek végbe az utóbbi hetekben! Egy idő után maga is belefeledkezett abba, hogy felidézze a múltat, ami megtörtént, s amit nem tudott megváltoztatni. Hosszan, elmélázva tűnődött; bámulta a plafont, szeme megakadt egy elkent piszokfolton, amit a fal tövében fedezett fel, s amit korábban észre sem vett. Máskor bosszús lett volna ezen, most hallgatott. Odébb egy pók mászott a földön, azt figyelte. Majd egyáltalán nem bánta, sőt szinte megnyugvással töltötte el, hogy emlékei felszínre törtek. Mintha új, eddig nem ismert erőre kapna attól, hogy szembesült azzal, ami megesett — bár szokatlan érzés és szégyen kísértte jóformán minden pillanatát, ami a múltból az eszébe vésődött.

Néha keservesen fészkelődött az ágyában, mert oldalát nyomta egy begyűrődés, és elfeküdte az egyik karját, amely elzsibbadt. Csupán az szerzett számára örömet, hogy némi hánykolódás és forgolódás után a fal felé simulva végre meglelte a pózt, amely a legkedvezőbb egy beteg számára. Elbóbiskolt, majd felébredt, így teltek az órák.

Egy távoli, ismeretlen tájon járt; röpiült fenn a magasban, majd alászállt megpihenni, kitérőt tenni, annyira vonzotta a vidék. Nem tudta, hogy álmodik-e vagy ébren van; hiszen egybecsúsztak az órák, és egybefolytak az éjjelek és a nappalok; időtlenné vált a létezés. S amint puhán és könnyedén lépdelt a kietlen, köves utakon, piszkos földeken át, hirtelen ismerősnek tűnt a táj. De hisz látta már — minden zugát, rejtett ösvényét bejárta egykoron; fiatalon és konokon, amikor hajtotta a vágy, hogy talpát törje a kavics, és földtől legyen piszkos a lába. Hempergett a sáros homokban, és vígan kacagott, s nem szólt rá senki, hogy ne tegye. Néha szárnyalt a fellegekben; máskor vizekben evezett, és kedvére pancsolt egy lavórban, amennyi jólesett. Egyre tapsolt és táncra kelt; és bámultak rá sokan gyönyörrel. Dalolt, muzsikált a lelke — ilyen volt az élete. Ártatlan szeméből egy gyerek nevetett. S ekkor ráeszmélt: hisz ez a gyerek ő maga, aki rá kacagott.

Rémülten, reszketve pattant fel az ágyon, olyan iszonyattal töltötte el a szembesülés. Talán csak képzelődött betegen, de lehet, hogy álmodott. De mily valóságos volt az álom — színigazság! Szinte fojtogatta a látomás: ketten fekszenek egy ágyban.

S még látta: ez az önfeledt, boldog kacagás felemelkedett az égbe, s immár fent szállt a magasban, ahonnan imént ő ereszkedett alá. A gyermek röpiült a felhőkön át, szelíd vidámsága betöltötte a hártárt. S itt maradt ő, egymaga az ágyon: hideget verejtékezett a teste.

„Ne zavarjuk, hagyjuk pihenni nyugton!” — mondta felesége, egy apró termetű asszony. Egy férfi megállt az ajtóban, s tekintete kutakodóan szegeződött a betegre. „Erősnek kell lennie, akkor nem lesz baj. Pont ő adná fel, aki teli volt tervekkel és célokkal?” — hallatszott egy sutogó hang a szobában, amelyre felfigyelt Tölgyes Károly, mivel annyira ismerősen és kedvesen csengett. Olajos Mária volt, aki Fejes Marcival együtt látogatott hozzá. Ott ácsorogtak a küszöbön, s nem tudták eldönteni, hogy beljebb kerüljenek, vagy távozzanak, ahogyan a feleség meghagyta.

Tölgyes Károly felderült a két ismerős jöttére, s felült az ágyán, hogy jelezze, nem olyan gyenge és elveszett, mint gondolnák. Szunyókált, elmerengett, de jobban érzi magát, mint az előző napokban, ne féltsék hát. Még álmodott is — micsoda fura álom volt, vagy talán látomás! Kedve támadt beszélgetni. Ők ketten közelebb léptek Tölgyes Károlyhoz, s egymásnak adták a szót, nem kímélték a beteget. Nekibuzdulva magyarázták, hogyan telnek a napok — de oly egyformák a reggelek és esték, mióta beállt az ősz, és hűvössé váltak a delek. Nincs semmi változás: szerencsés is, aki most nyavalyás, legalább átalussza a zord időt. Fejes Marci egyre azt bizonygatta, hogy a nép nem hiába hallatja hangját, rájuk figyel az ország. Nem verik már a tüntetőket az utcán; s megbüntetik azokat, akik elkövették a gyalázatot. Alighanem szebb napok jönnek, amikor nem lesznek becsaphatók az emberek. Olajos Mária felvillanyozva részletezte, hogy remek álláshoz jutott: rendszeresen takarít egy iparos-

nál, aki naponta kétszer kosztot is biztosít részére. Ki tudja fizetni a rezsijét, tehát biztosan átvészeli a telet. Így folyt a szó hosszasan.

Tölgyes Károly csak néha szólt közbe, de figyelmesen hallgatott. Arca kisimult, amikor tekintetével követte a párbeszédet, és érdeklődve leste a szavakat. Olykor összeráncolta a homlokát, mint aki vitába szállna, mert tán mégsem úgy áll a dolog, ahogy mondják, de inkább szótlán maradt. Jámboran tűrte, hogy záporoztak a mondatok, amiket annyiszor hallott már, s bosszantotta az ostoba lelkese-dés. Most mélységesen megsajnálta az asszonyt, aki folyton nyomorog, mégis egyre abban bízik, hogy sorsa jobbra fordul; és kínlódvá, fázósan, de legalább túléli a telet. A szánakozás és együtt-érzés szokatlan keveréke fogta el, amikor a férfit kémlelte, akit gúnyolt és megbántott, mert hajtja a hite, hogy egyszer biztosan minden jóra fordul. Egyre marasztalta őket, hogy maradjanak még; ugyan, hová sietnek, igazán nem zavarja, hogy ücsörögnek az ágya szélénél, és átbeszélük a jövőt.

Tölgyes Tibor váratlanul toppant be apjához. Nem jelezte előre, hogy érkezik, de számítottak rá, mert néhanapján felbukkant. A gyengélkedés hírére sietett apjához, mint jó fiú, aki törődik szüleivel, ha a szükség megkívánja. Arcán aggodalom, aztán enyhülés, miután látta, hogy apja derűs és olyan erős, hogy kiült az ágya mellé. Utána felállt és sétálgatott is, hogy mutassa, mennyire úrrá tud lenni a bajokon, s mennyire nem szorul segítségre. Még néhány nap vagy hét, s megint táncra perdül, ha a sors úgy akarja. Ugyan, miről fecse-gnek az emberek, hogy közeleg a halál!

A fiú engedelmesen, érdeklődve hallgatta apját, aki azzal sum-mázta az utóbbi napok eseményeit, hogy állapota fokozatosan javul, és lám, szaladgál is, ha kell. Ostobaság a beszéd, hogy le-gyűrte a kór, s nem tud lábra kelni, csak vánszorog. Még hogy ő! — s most újra olyan volt, mint oly sokszor korábban, amikor elkapta a hév. Izzott a szeme, és egész lénye tetterőről árulkodott. Duzzadt a keble, ahogy fiára tekintett — csodálta kedves szülöttjét.

Nem az a fiú volt, akiről áradozott, hogy karriert futott be és meg-gazdagodott; befolyásra tett szert, vagy lesik a szavát. Nem igaz, hogy egyre magasabb pozíciókat tölt be, és nélkülözhetetlen, miként apja nagyhangúan szájhősködött; s milyen értelmetlen beszéd, hogy elérte élete célját — ugyan, miféle cél, hogy mások szemében tán si-keres emberré vált! Nem szívelte a társaságot, a hetvenkedő partikat, ahol miniszterek és nagykövetek kvaterkáztak unalmasan és hen-cegőn. Nem izgatta a sok hívság, a ragyogónak tűnő csillogás, ami oly illékony és csalárd. Belátta már, amiért egykor maga is rajongott tán: mindez múlandó és felejtendő hivalkodás. Csupa káprázat és szemfényvesztés — s közben oly más a színigazság.

A fiú egy újságcikket vett elő, amit hetekig fogalmazott lassan és gondosan. A nyári forróságban, az utca porában pillantott meg egy lovat, aki vonaglásában halódott. Megöregedett, elgyengült, nem bírta tovább cipelni a terhet, amelyet hátára raktak, s amely súly

alatt fiatalon még könnyedén nyargalászott. Kiszenvedése méltóságteljes és büszke volt. Nem volt benne önsajnálat, magamutogatás; sem pátosz vagy gyávaság. Úgy múlt ki, mint egy fa, amely vén-ségére kiszáradt, majd ledöntette egy vihar.

Az apa megkérte a fiát, hogy mutassa meg az írást, olvassa fel hangosan, mert kíváncsi rá. A fiú pedig olvasni kezdte:

Lóhalál

A ló nem mozdult, csak néha rándultak meg izmai önkéntelenül. Több-mázsás teste végignyúlt az utca porában, megadóan, esetlenül feküdt az emberek lábánál. Szőre fénylett az izzadságtól, a kosz meg ráragadt a po-fájára, hátára. „Megdöglött” — mondogatták a körben állók, és egymást kérdezték, hogy mi történt.

A ló valóban úgy nézett ki, mint aki már kilehelte volna páráját: le-mondóan, rezzenéstelenül hevert a homokban, fejét hátraszegte, szemét le-csukta, lábait meg úgy kulcsolta egymásba, mintha imádkoznék. Talán csak aludt. „Hőgutát kapott, nem is csoda ilyen melegben” — bizonygatta egy asszony, és megtörölte verejtékező homlokát. „A kocsisa hajtotta meg, abba pusztult bele” — állították mások, valaki meg hozzátette: „Kegyetlenség, szegény állat...”

Baba — mert így hívták a lovat — senkire nem figyelt. Hallgatott, és te-hetetlenül viselte a nap perzselését. Élt. Orrával olykor szabálytalanul prüszkölt, hasa liktetett: lélegzett. Fülcimpái egyszer megrezcentek, szájá-ból pedig lassan csorgott a nyál. Hatalmas teste azonban olyan megalázot-tan, segítségre váróan terült el az utcán, mintha már valóban a végét járná.

A kocsis nem volt messze. A szekérrel bibelődött, a szerszámokat igaz-gatta. Gyöngyöző arcán kétségbeesés és szomorúság látszott. Nem állt szóba a járókelőkkel, nem magyarázkodott, nem vitatkozott senkivel. Fél-rehúzódott, és törölgette izzadt homlokát. Majd fogott egy vízzel teli kan-nát, és Babához lépett. „Igyál, na” — bízta, de a jószág csak a nyelvét öltögette. A gazda ekkor a ló mellé kuporodott, és egészen a füléhez hajolt: „Kelj már föl, ne butáskodj...”

Baba azonban nem mozdult. Nyelvét szinte gúnyosan nyújtogatta gaz-dájára, de más egyebet nem tett. Mintha jól érezte volna magát a porban; csak néha horkant fel. Talán az istállóban sincsen ilyen kényelmes helye. Aztán elaludt.

A kocsis leült a járdaszegélyre, és onnan figyelte lovát. Segítségre várt. A tikkasztó hőség kimerítette szegény jószágot, a ló az enyhe emelkedőre már nem tudta felhúzni a kocsit. Meszet cipeltek, ami zsákokban préselő-dött a szekér tetején, egymás hegyén-hátán, meg sorban is, mázsaszámra. Az építkezők talán már türelmetlenül várták a malterhoz valót, de mind-hiába. Esetleg este, vagy holnap megkapják. Baba most nem törődött velük. Már senkivel nem törődött, csak magával. Csendesen feküdt a pizsokban.

A gazda újra próbálkozott: meglocsolta a ló nyakát, hogy felfrissítse. Kezével végigsimított az állat fején, megpaskolta vizes tarkóját, hessegette a legyeket. Aztán visszaült a járdára, és tovább várt. Már szólt valakinek,

egy ismerősnek; hamarosan megérkeznek, akik talpra állítják a jószágot. Majd daruval felemelik a lovat.

Lassan lehiült a levegő, kellemesebb lett az idő. A gazda sokáig várt. Begombolta ingét, és egy zakót is magára terített. Fázott, pedig nem is volt anynyira hideg. Amikor észrevette a feléje siető két embert, tudta, hogy itt a segítség. Felállt, de akaratlanul is nem feléjük, hanem a lovához ment. Mintha restellte volna magát lusta jószágáért. Egyre csak henyél a bestia, és arra vár, hogy felemeljék. Igazán kipihenhetne volna már magát! Ekkor a gazda letérdelt az állathoz, és újra noszogatta: „Kelj már föl, ne hozz széknyelbe...”

De Baba nem mozdult meg többé. Nem bánta, hogy a legyek rászállnak az orrára, szemére: már semmit sem bánt. Kiterülve fekiúdt az utca közepén. Koszosan, élettelenül.

Tölgyes Károly érdeklődve, fülét hegyezve hallgatta az írást. Néha izgatottan közbeszólt, hogy Tibor lassabban olvasson, vagy ismétlje meg a mondatot, mert nem értette az elhalkuló szavakat. Már hallása sem a régi, tűnődött magában. Majd türelmetlenül arra kérte fiát, hogy idézzon fel újra részeket, amelyek megragadták képzeletét, mert oly szemléletesek a részletek. Kíváncsian figyelt kikerekedett, barna szemével, hogy felfogja, mi történt — egy lóval.

És látta, hogy az állat nyargalva cipeli a mázsás rakományt, örvendő szökken és fickándozik, vidám nyerítése elhallatszik a földig. S látta megint — miként álmában derengett — a csupasz lelket, amely dalolt és ujjongva kacagott; táncolt fent az égben — mit érdekelte a halál. Nem bánta, hogy a szobában kiszáradt a levegő, s lecsúszott róla a takaró: már semmit sem bánt.

Ekkor minden újra elcsöndesült, éppen úgy, mint amikor azt firtatták tőle: hisz-e valamiben. Megint csupa figyelem és várakozás ült az arcokon, mindenki tekintetén, aki látta a szenvedést. Hirtelen elhalkult a külvilág; nesztelenné vált a létezés. Megtorpant az idő, és örökkévalónak tűnt a kérdés. Tán ez volt a titkos jeladás, amely korábban éppen csak megmutatta magát, majd gyorsan elenyészett — most pedig oly tisztán láthatóvá vált.

Tölgyes Károly nyíltan és szelíden nézett, miként egy gyermek vagy aggastyán, aki jóvá akarja tenni csínytevéseit és összes rosszasságát, amiket jóvátehetetlenül elkövetett. Nem hitte el, mert gyermeki lélek lakozott benne, hogy a cselekedet, amely egyszer már megtörtént, ne lehessen megmásítani, akár utólag is. Azt akarta, hogy megváltozzék, ami hibásan megesett. Felejtetni a bánást és a fájó arcokat; megbánni mindent, amit oktanul végbevitt. Egyre csak álmodni, hogy gurul a puha homokban, majd pancsol egy lavórban, s közben mindenki őt figyeli, milyen csuda dolgokat tesz. Ekkor már vég nélkül kacagott, lelkendezett bátran.

Ez az igazán terhes feladat: megtörni az időt és a vágyakat; visszafelé akarni, semmissé tenni, ami egyszer végbement. A lélek magányos bánata ez: tehetetlenül, megszeppenve tekint múltjára, amely végérvényessé szilárdult. Szégyenlősen szembesül magával,

s még azért is pironkodik, hogy valaha jót cselekedett. Mint egy kis-fiú, aki félösen lesüti szemét, mert még oly kicsi, hogy nem mer szólni, és azt vélik róla, nem érti a nagyok dolgát. A gyermek akaratlanul, ahogyan Tölgyes Károly szenvedett és ártatlanná szelídült, megváltásként lett hatalommá: nem későn érkezett el a pillanat, noha a halál fogságában leledzett már. Megszüntette az időt, megváltoztatta az elmúltakat, eltörölte az összes gonoszságot — képessé vált visszaforgatni a történelmet, s minden téves tettét, amely nevéhez fűződött. Nem volt többé fájdalom és nyomorúság; eltűntek a megbántott és síró arcok, amelyek könnyöretért esedeztek; és elmúlt a szégyene, amit oly sajgón érzett azért, amiket tett.

Tölgyes Károlyt rokonai, barátai kísérték utolsó útjára; a temetési szertartás rövid és visszafogott volt. Olajos Mária, aki a gyászmenet végén kullogott, hamar elsietett, mert délután még takarítania kellett az iparosnál, akinél munkát vállalt, s ahol a fizetésen felül naponta kétszer étkezés is járt. Fejes Marci odabiccentett fejével, hogy menjen nyugodtan, ő még szót vált a gyászolókkal. Aztán akad elintéznivalója a közelben, amit nem halaszthat másnapra. Komoran, kutyakodva tekintett maga elé, mert nyugtalanította a kérdés, mit kéne másképpen csinálnia, hogy ne vádolhassa magát restséggel és közönnyel, ami annyira elhatalmasodott az embereken. Lelkesedése most alábbhagyott; inkább töprengővé vált, mert láthatóan elbizonytalanodott, hogy képes-e a sok-sok jogtalanságot, a nép minden tagját ért sérelmeket megváltoztatni, és az összes rosszat, ami létezik, egyszeriben jóra fordítani. Elmélázva, tűnődve ballagott az utcán. Ösztönösen megállt az útkereszteződéseknél, hogy elengedje a rohanó gépkocsikat, amik ügyet sem vetettek rá, amint szórakozottan téblábolt és magában morfondírozott. Majd hirtelen megsza- porázta lépteit, mert észrevette, hogy gyorsan múlt az idő, ügyes- bajos dolga pedig jócskán akadt. Próbálta elhessegetni a feleslegesnek tűnő gondolatokat, s azokra a feladatokra összpontosítani, amiket még aznap el kell intéznie, hiszen az élet megy tovább — noha köz- ben mégiscsak egyre azon tépelődött, lesz-e igazság a földön.

WACŁAW OSZAJCA

Örök kezdet

Wacław Oszejca (1947) lengyel költő, jezsuita szerzetes, egyetemi lelkész. Munkássága 17 verses- és esszékötetet, műveit több világnyelvre is lefordították. A Varsóban szerkesztett jezsuita kulturális havilap, a Przegląd Powszechny (Egyetemes Szemle) főszerkesztője. Újságíróként több rádió és televízió munkatársa, a Varsói Egyetem társadalomtudományi karának tanára. Versei magyar nyelven először a Magyar Napló 2010. 2. számában jelentek meg, átfogó kíséret tanulmánnyal.

*talán ma van a teremtés első napja
hiszen még nincs pontosan elválasztva
a sötétség a világosságtól
nem szelt ketté minket a tüzes kard
s az alma melyből ettünk nem árulta el a titkot*

Rembrandt: Ábrahám feláldozza Izsákot

*az hogy ujjaid
fiad szemére tapasztottad
biztosan érzéstelenítőként hat
könnyebb ugyanis meghalni
ha nem látni a kést
és könnyebb ölni
ha nem látni a szemet*

Ikonok a Tretyakov képtárban

*felaggatták őket
egyiket a másik mellé
három hosszú fal fehér ketrecébe
tavalyi vörösberkenye megbarnult fürtjei
véres verejtékcseppek szikrázó faragókések
kékesfehér foltok nyírfák gyökere
hollófekete pejszín lovak aranyszín rókák
a kitárulkozó deszkákon*

Goszpodi pomiluj
Uram irgalmazz
mily bánatos az arcuk

Zsille Gábor
fordításai

Csíkszentmihályi Róberttel

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

Az idén hetven éves Munkácsy-díjas, Erdemes és Kiváló művész a hazai kortárs szobrászat kimagasló egyénisége. Csíkszentmihályi Róbert több hazai és külföldi köztéri szobor, rengeteg egyedi, különleges hangvétellű kislasztika, valamint számos érem és plakett alkotója. Gazdag és sokrétű alkotópályája során jelentős egyházművészeti alkotásokat is készített. A Szentendrén élő művésztől távol áll minden póz. Természetes, nyitott és közvetlen. Készorítása viszont ma is kemény, határozott.

Édesapja magyar, édesanyja olasz származású. Fiumében volt az esküvőjük, Ön viszont már Budapesten született. Mesélne a családról és a gyermekkoráról?

Édesanyám fiumei olasz ügyvéd lánya. Nagypám fiumei magyar konzul volt, így került apám olasz gimnáziumba, édesanyám iskolatársaként. 1939-ben házasodtak össze, és azonnal Budapestre költöztek, én már itt születtem 1940-ben. A háborút gyerekként éltem át, nem sok emlékem van róla. Alig egy hónappal a harcok befejeződése után egy szovjet katona megállította apámat az utcán, és munkára invitálta. Nem engedte be a lakásba a kabátjáért sem, mondván, csak néhány órás „malenkij robot”-ról van szó. Apám két és fél év múlva került haza egy uráli munkatáborból. Édesapám elhurcolása után, másfél hónapos kalandos utazással sikerült kijutnunk a nagyszülőkhöz Fiumébe, amely ekkor már Jugoszláviához tartozott. Amikor apám Pestről hírt adott kiszabadulásáról, azonnal utaztunk haza. Itthon sokáig nagyon nehéz körülmények között éltünk, hosszú évekig heten laktunk egy szobában: a két szülő és az öt gyerek. Csak 1956 után sikerült kicsivel nagyobb lakáshoz jutni, ekkor már másfél szobában lakott a család.

Elvégezte a Képzőművészeti Gimnáziumot, majd a Képzőművészeti Főiskolát. Érték meghatározó élmények, voltak máig emlékeztet tanárai?

Szüleim bár nem művészek, de széles látókörű, művelt emberek voltak. Látták, hogy ügyesen festek és rajzolok, tizenkét éves koromtól képzőművészeti körbe jártam. Ezt követően felvettek a Török Pál utcai Képzőművészeti Gimnáziumba, díszítőszobrász szakra. A főiskolára csak harmadszorra jutottam be, a középiskola után két évig díszítőszobrászként dolgoztam. Bár nem igazán szerettem, később sok hasznát vettem az itt szerzett szakmai ismereteknek. Ugyanakkor egyre erősebben éreztem, hogy szobrász akarok lenni. A gimnáziumban — noha engem nem tanított — Somogyi József volt rám nagy hatással. Megnyerő személyiségéből sugárzott a biztatás: a művészet világa csodálatos világ, van miért dolgozni. A főiskolán a szó klasszikus értelmében nem voltak igazi mestereim. Nem választottunk — nem választhattunk — mestert, ahogy

tanáraink sem választhattak ki minket tanítványnak. Pátzay Pálnak nagy tekintélye volt, neoklasszicista formavilága azonban akkor nem vonzott. Erősen hatott rám viszont két művész, akik nem is tanítottak a főiskolán. Medgyessy Ferenc, de leginkább Borsos Miklós alkotásait csodáltam. Borsos nem volt „hivatalos szobrász”, meg tudta őrizni autonóm személyiségét. Lelket tudott lehelni a kőbe és bronzba. Szobrai a lelkükkel szóltak, és szólnak ma is.

Kiemelten jelentős szakrális alkotásai a vatikáni Szent Péter székesegyház 1980. október 8-án felavatott Magyar Kápolnájának három domborműve. Hogyan emlékszik vissza ezekre a munkáira?

Amikor VI. Pál pápa 1977-ben hozzájárult a Magyar Kápolna létesítéséhez, Lékai bíboros úr a Képző- és Iparművészeti Lektorátust kérte fel a pályáztatásra, hogy ki készítse a kápolna domborműveit. Végül úgy alakult, hogy a pályázók mindegyike részt kap a feladatból. Az idősebb kollégák természetesen a közismert szenteket választották, a fiataloknak — így nekem is — a kevésbé ismert boldogok maradtak. Így mintáztam meg Árpád-házi Boldog Erzsébetet, aki a svájci Töss kolostorában halt meg. III. Endre halála után hazahívták a trónra az utolsó Árpád-házi hercegnőt. Ő nem akart pártviszályt az országban, ezért honvágját legyőzve, nem tért vissza. A legenda szerint a haldokló hercegnő cellája ablakában egy kismadár jelent meg, és magyar éneket dalolt. Ezt a kedves történetet ábrázolja a dombormű, amelyen Erzsébet modelljéül feleségemet választottam. A háttérben látható magyar lovas alakját a nagyszentmiklósi kincs egyik domborműve ihlette.

Boldog Dominici János domonkos szerzetesről korábban nem hallottam. A raguzai érseket a pápa Zsigmond király kérésére küldte Magyarországra. Hamar megtanult magyarul, a hívek szinte tödültek prédikációit hallgatni. A dombormű is a prédikáló főpapot ábrázolja. A hallgatóság megformálására az 1974-ben feltárt budavári gótikus szoborlelet néhány szobra szolgált mintául, hiszen János atya valóban ilyen budai polgároknak prédikálhatott. Dominici Jánosról hiteles ábrázolás nem maradt fenn, arcvonásait Lékai Lászlóról mintáztam, míg a háttérbe, a polgárok között elvegyülve, a saját arcképemet is becsempészttem.

Nagy Lajos magyar király lánya, Boldog (napjainkra már Szent) Hedvig férjével, Jagelló Ulászló litván fejedelemmel együtt látható, aki egész Litvániát a keresztény hitre térítette. A királynőről korabeli ábrázolást nem találtam, de a litván uralkodó portréja a krakói Wawel székesegyházában levő síremléke alapján készült. Ez a dombormű 1980-ban az új, lengyel származású pápára, II. János Pálra tekintettel érezhetően nagyobb hangsúlyt kapott. A Vatikánban külön képeslapot nyomtattak az alkotásról. Valószínűleg a lengyel zarándokok is felfedezték a művet: az évek során Hedvig alakja a koronás fejétől a lábáig, szó szerint fényesre kopott a sok simogató kéz nyomán.

Fontos alkotása a budapesti Batthyány téri Szent Anna-plébánia-templom 1984-ben ké-

Neobarokk megoldás eleve nem jött szóba. Bár meggyőződésemm, hogy minden, már adott helyszín esetében a művészi alázat a legfontosabb, ezt az elvet itt nem tudtam érvényesíteni. A feladatot ráadásul behatárolta, hogy rendelkezésre állt hat, Rómából származó

szült szembe miséző oltára és ambója. Miként lehetett megoldani egy modern alkotás harmonikus beillesztését a barokk környezetbe?

márványtömb. Először olyan oltárt terveztem, amelynek központi eleme egy hatalmas asztal, amelynek két oldalán hat-hat apostol ül. Elkészítettem hungarocellból az életnagyságú alakokat és az oltárasztalt, de amikor a Műemlékvédelmi Hivatal munkatársai megnézték a helyszínen, mélységesen felháborodtak. Túl hangsúlyosnak és idegennek vélték az alkotást a barokk környezetben. Lehet, hogy igazuk volt. Végül kialakult a ma is látható egyszerű oltár és a két ambó, rajtuk bronz domborművekkel. Tekintettel arra, hogy a Szent Anna-templom a vak és gyengén látó hívek lelki gondozásával is foglalkozik, a plasztikák a látás gondolatkörét idéző bibliai jeleneteket ábrázolnak: Emmauszi tanítványok, A jerikói vak, Krisztus és Tamás.

1997-ben nagy sikerű közös kiállítása volt Balázs Mihály és Török Ferenc építésszel, Somogyi-Soma László festőművésszel. Emlékszem, a megnyitón akkora volt a tömeg, hogy az érdeklődők közül sokan nem fértek be a Vigadó Galériába, és az utcán álltak. Milyen egyházművészeti alkotások fűződtek ehhez az együttműködéshez?

A Török Ferenc tervezte ábrahámhegyi kápolna melletti keresztút stációi máig emlékezetes munkám. Úgy érzem, sikerült megtalálni a harmóniát az alkotások és az új templom, valamint a környezet között.

Egy ízben, a stációk eredeti gipszmintája — az öntés után kicsit letisztított és kijavított állapotban — a szentendrei Péter-Pál templomban került kiállításra. Itt olyan harmonikusan simultak a templom belső terébe, hogy a plébános úr kérésére véglegesen a helyükön maradtak. Érdekesség, hogy az alkotások gipszben jobban tetszenek, mint bronzba öntve. Jól élnek a templombelsőben, megjelenésük archaikus hangulatot kelt.

Az 1994-ben lemondott világkiállítás vatikáni pavilonja helyén 1996-ra felépült Magyar Szentek templomát Török Ferenc és Balázs Mihály tervezte. Az épületnek egy erre a célra kialakított külső rámpáján szándékoztak elhelyezni azt a stációsorozatot, amelynek gipszterveit elkészítettem. A domborművek ferdén levágott tetejű, az emelkedés arányában egyre csökkenő magasságú oszlopokra kerültek volna. Sajnos a kivitelezésre nem került sor.

Műterme egyik polcán egészen különlegesen megformált Pietà látható.

Ezt az ugyancsak Török Ferenc tervezte felsőpakonyi katolikus templom számára mintáztam. Végül nem került kivitelezésre, úgy tudom, egy erdélyi származású fafaragónak a domborművem által ihletett munkáját helyezték el a templomban. Ez a fából faragott változat azonban nem az én művem, lényegében nincs közöm hozzá.

Több jelentős alkotása kötődik ferences templomokhoz, iskolához. Hogyan alakult a kapcsolata a ferences renddel?

Négy gyerekem közül három a szentendrei ferences gimnáziumba járt, így a kapcsolat eleve adott volt. Anyos atya — aki sajnos már nem él — nemcsak irodalomtanár volt, hanem szinte az iskola mindenese. 1984-ben ő kért meg, készítsek Szent Ferenc szobrot a gimnázium számára. Egyetlen kikötése volt: „csak ne madarakkal”. Tiszteletben tartottam a sablonokat kerülni kívánó elképzelést, ezért egy maga szerkesztette hangszer-félével ábrázoltam Szent Ferencet, aki a legenda szerint két kis fadarabból próbált hangokat csiholni, és végül mennyei zene hallatszott. Feje azért az égre tekint, hátha megpillantja kedves madarait. Egyébként Assisi és Carceri igen közel áll hozzám. Bár turisták és természetesen zarándokok itt is vannak, ezeket a helyeket még

nem özőnlötte el az idegenforgalom. Itt még részese lehet az ember a csendnek, még érezhető lelki közelségbe kerülhet Szent Ferencel.

1996-ban Pásárétre, az 1935-ben felszen-telt modern stílusú ferences plébániatemplom számára is készített szobrot.

A Margit körúti rendház falán 2009 óta látható egy ferences emlék.

A pásáréti Pádúai Szent Antal plébániatemplom külső kerítése mellett, évtizedeken át üresen álló falfülkébe a rend felkérésére Szent József szobrot készítettem. A szoborfülke méretéből eredően, csak ülő szobor jöhetett számításba. A mészkből faragott ötnegyedes életnagyságú munkám Józsefet az ölében kis Jézussal ábrázolja. Örülök, hogy — amint hallottam — a hívek befogadták az alkotást.

Az ötlet, hogy a rendház bejáratánál a kapu és az ablak közé kellene egy művészi alkotás, évekkel korábban megszületett. A ferences rend 2009. évi jubileuma meghozta az akaratot is a tervhez. Három változatot is készítettem, amik közül a szívemhez legközelebb álló került kivitelezésre, melyen a falba beépített kis ablakon át kitekintő barátot ábrázol. Eredetileg arra gondoltam, magát Szent Ferenc arcvonásait mintázom meg, végül — bár a háttérben halványan látszik a glória — inkább ismeretlen ferences barát feje tekint ki az ablakon. Noha az ablak alsó részén az 1209–2009 felirat utal a jubileumra, az igazi lényeg a nyitás az utca felé. Az alkotás szerény, nem tolaodó módon jelzi az arra járóknak: ebben a házban ferencesek élnek.

Több száz érmet és plakettet készített, köztük egyházi vonatkozásúakat is. Minden évben mintáz karácsonyi érmet. Hogyan született az ötlet, hány példány készül évente, kik kapnak ezekből a művekből?

Bár már negyven évvel ezelőtt csináltam egy-egy karácsonyi érmet, az ötlet nem az enyém. Kedves kollégám és barátom, Asszonyi Tamás találmánya, hogy minden karácsonykor készit érmet. Adott nekem belőlük, én is készítettem, én is adtam neki. Amióta kialakult ez a szokás, minden évben kíváncsian várjuk, mit alkotott a másik. Évente más-más dolog ad aktualitást az éremhez. Persze így sem könnyű mindig rátalálni a jó és főleg jól megjeleníthető témára. Ezek a karácsonyi érmek egyébként csak a család és a barátok számára készülnek. Kereskedelmi forgalomba nem kerültek, legfeljebb kiállításon lehet látni őket.

Nemrég Michelangelóról beszélgettünk. Van-e élő, megfogható üzenete a reneszánsz művészetnek a ma élő szobrász számára?

A reneszánsz a művészettörténet nagy pillanata, és legerősebben fénylő csillaga Michelangelo. Őt mindenen felett tisztetem és csodálom, magatartása és alkotásmódja máig ívelő példa. Gyönyörűen kivitelezett remekművei mellett felfedezte: nem biztos, hogy mindig, mindent az utolsó simításig be kell fejezni. Félig vagy alig késznek látszó szobrai megrendítő erejükkel egy hatalmas lélek vívódásairól tanúskodnak, a nézőt ötszáz évvel később is együtt gondolkodásra készítetve.

Somogyi Antal, aki az 1930-as években sokat tett a modern hazai szakrális művészet elfogadtatásáért, azt írta, a templomban látható

Egyetértésem mellett sajnos képtelen vagyok azonosulni ezzel a szigorúsággal. A hitet nem lehet az esztétika felől megközelíteni. Az érzelgősségre alapozó, hazug álművészet az utóbbi évszázadban elborította az ez irányban kevésbé jártas és így kiszolgáltatót rétegeket. Ma sok egyszerű vallásos ember számára a másnak giccsesnek ható templomi szobor szent dolog. Ebben a helyzetben való-

giccs nem csak művészeti kérdés, mivel szinte kiszámíthatatlan mértékű kártevést okozhat a hívekben. Mi erről a véleménye?

1964 óta él Szentendrén, amelynek mára már díszpolgára. Mit jelentett és mit jelent Önnek ez a város?

A Péter-Pál templomba került stációkról már korábban szó esett. Milyen más alkotásai kötődnek ide?

2010. március végén nyílt meg két hónapig nyitva tartó életmű kiállítása a szentendrei Művészet Malomban. Milyen jelentős új műve látható itt?

Min dolgozik most, milyen tervek foglalkoztatják?

színűleg a műveltebb hívektől várható el nagyobb türelem. Eközben természetesen arra kell törekedni, hogy minél magasabb színvonalú művészi alkotások kerüljenek a templomokba. Sok múlik a helyi plébános műveltségén és esztétikai érzékén, s még több azon, át tudja-e adni valamilyen formában a híveknek a képzőművészet iránti érzékenységet és igényt.

A főiskola előtti díszítőszobrászati munkálkodásom során félretett összegből egy kis darab kukoricaföldet tudtam venni a Pomázra vezető földút mellett. Itt építettük fel később a házunkat feleségemmel, Évával. Hozzáértésünk nem volt, pénzünk is alig, de segítettek a családtagok és a barátok. A főiskola befejezése után sokat dolgoztam, pályáztam, minden szakmai lehetőséget kihasználtam. Aztán jöttek a kisebb-nagyobb sikerek, már nem kellett minden pályázaton ott lenni, jobban tudtam saját elgondolásaimra koncentrálni. Amikor ide költöztünk, nem gondoltam, hogy ennyi művész él a városban. A kialakuló kapcsolatok, a hosszú beszélgetések inspirációt és egyben művészi kontrollt jelentettek. A szentendrieiek és az itt élő művészek egyaránt barátságukba fogadtak. Otthon érezzük magunkat.

A templom számára 1999-ben a névadókra utaló Szent Péter és Szent Pál vörösmárvány-domborművet készítettem, 2001-ben a négy evangélistát szimbolizáló, kisméretű domborműveket mintáztam a szószerkekre. A jubileumi Szent Erzsébet-év alkalmából a templom melletti kis teret Szent Erzsébetről nevezték el. Tőlem egy erre utaló bronztablát kértek az épületre. Utóbb derült ki, hogy eredetileg csak szöveges táblára gondoltak, én viszont természetesnek vettem, hogy bronzba öntött domborművet készítek. A megrendelők először meglepődtek, de aztán örömmel fogadták a plasztikai változatot, amelyet 2007-ben avattak fel a templom falán.

2009 végén fejeztem be a Mind elmegyünk című munkámat, amely egy évig készült. A kompozíció harminc kisméretű bronzszoborból épül fel, mégis egységes alkotás. Az elmúláshoz vezető út emberi megélésének különbözőségét ábrázolja. Maguk a szobrok nem önálló kisplasztikák, nem annak készültek. Alapvetően a mű egészének van mondanivalója. Először ezen a kiállításon találkozhatott a közönség ezzel a munkámmal.

Egy ilyen átfogó, nagy kiállítás után nehéz erről beszélni. Terveim és elképzeléseim persze vannak, a megrendelői szándék sem hiányzik. A kismarosai templom számára, ahová 1989-ben már készítettem mahagónifából nagyméretű Krisztus-, majd Szűz Mária-szobrot, szeretnének egy Szent Józsefet is, ugyancsak fából faragva. Vannak portré felkérések is, úgyhogy lesz tennivaló bőven ezután is. Mindig tevékeny voltam, azt hiszem a szobrászé az a szakma, ahonnan gyakorlatilag soha nem megy nyugdíjba az ember.

A VIGILIA ÉVTIZEDEI II. (1946–1963)

Amikor több mint két év szünet után 1946 decemberében megjelent a Vigilia első száma, gyökeresen átalakulóban volt a magyar társadalmi és politikai rendszer. A szovjet megszállás alá került országban a rövid, és — a következő évek politikai fordulatának tükrében — csak látszólagos demokratizálódási folyamatnak köszönhetően számtalan új irodalmi lap született, s noha a két világháború közötti időszak meghatározó irodalmi orgánumai közül a legjelentősebbek, mint például a Nyugat, újraindítása sikertelen volt, egy rövid időre mégis sikerült megőrizni a magyar irodalom háború előtti, az irodalmi lapok viszonylag széles spektrumában is tükröződő irányzati sokszínűségét. Az 1945 után alapított, s a legtöbb esetben 1948–49-ig meg is szűnt lapok lényegében minden olyan író számára fórumot biztosítottak, aki kész volt együttműködni a világháborús összeomlás utáni Magyarország szellemi és kulturális újjáépítésében.

Hasonló volt a helyzet a katolikus lapok tekintetében is. Azzal a különbséggel, hogy míg 1944 előtt számtalan katolikus lap működött, melyek — esetlegesen egymással is rivalizálva és vitázva, de — kielégítették a katolikus olvasóközönség irodalmi, gyermekirodalmi, teológiai, hitbuzgalmi vagy közéleti érdeklődését, addig 1945 után a katolikus sajtónak ez a sajátos belső pluralizmusa megszűnt. Az első katolikus sajtóorgánus az 1945. augusztus 9-től a mai napig megjelenő, az induláskor a korábbi Központi Sajtóvállalat munkatársainak egy részét is foglalkoztató, s a körülményekhez képest jó anyagi háttérrel bíró Új Ember című hetilap volt. Ezt követte a Vigilia 1946 végi újraindítása. S noha szó volt más, korábban működő lap, mint például az Élet,¹ engedélyének kérelmezéséről is, újabb jelentős katolikus irodalmi sajtótermék ekkor nem került a piacra. Mindez, ahogy arról alább még részletesebben szó lesz, már a „fordulat éve” előtt olyan új helyzetet teremtett a Vigilia számára, mely — amellett, hogy a szerkesztők a lap eredeti programjához és irodalmi orientációjához mindvégig igyekeztek hűek maradni — meghatározta és átalakította a lap tartalmát és tematikai arányait is.

(A Vigilia szerkesztősege) A Vigilia újraindítását megelőzte egy Pannonhalmán Juhász Vilmos kultúrtörténész (a lap első felelős kiadója) által kezdeményezett s lelkigyakorlattal egybekötött

találkozó, ahol megvitatták a lap új arculatát is. A felelős szerkesztő Sík Sándor és (1948 őszén Mindszenty prímás érsek titkárának, Zakar Andrásnak a letartóztatásakor emigráló²) Juhász Vilmos mellett a lapszerkesztés munkálataiban s az impresszum tanúsága szerint a kiadásban a Vigilia Munkaközösség vett részt, melynek alapító tagjai Sík Sándor, Mihelics Vid, Doromby Károly és Rónay György voltak. Rónay, Thurzó és mások csatlakozását a laphoz megelőzte az 1943-ban rövid életet megélt, de irodalomtörténetileg annál jelentősebb Ezüstkor újraindítására tett kísérlet kudarca. „J. V. a Vigilia újraindítását tervezi, Sík Sándor főszerkesztésében — olvashatjuk Rónay György 1946. szeptember 10-én kelt naplóbejegyzését. — T.-vel tárgyalt, míg bent fekvődtem (t. i. kórházban — Sz. Z.); lemondunk az Ezüstkor felújításáról, s csatlakozunk ehhez az új Vigiliához.”³

A Munkaközösség szabályzata szerint: „A Vigilia Munkaközösség a Vigilia című folyóirat szerkesztésével és kiadásával azt a feladatot tűzi maga elé, hogy olyan katolikus szellemű folyóiratot adjon olvasói kezébe, amely a szükségszerű haladás követelményeivel számolva a katolikus papság szellemi továbbképzéséről gondoskodik, ugyanakkor pedig a világi katolikus olvasó számára a kor színvonalán álló lelki, hitbuzgalmi és szépirodalmi olvasnivalót ad, mindezekkel pedig az egyetemes közművelődést szolgálja.”⁴ Noha a Vigilia alapítástól kezdve folyamatosan közölt teológiai és egyéb (filozófiai, néprajzi, zenetörténeti, egyházművészeti stb.) tárgyú írásokat is, a lap alapkarakterét működésének első évtizedében alapvetően az irodalmi tematika határozta meg. A háború utáni években számtalan konfliktust eredményezett ezeknek a szabályzatban rögzített különböző céloknak az összeegyeztetése. Az első évek anyagi nehézségei után a lap kiadását Saád Béla vette át, aki — amellett, hogy a növekvő példányszámok tanúsága szerint is sikeresen gondoskodott a lap terjesztéséről — igyekezett a lap tartalmára vonatkozó kritikái révén a szerkesztés munkálataira is hatással lenni. A lapot a kiadó és mások részéről vagy a teológiai tartalom, vagy az irodalmi közlemények miatt érték kritikák. Voltak, akik a hittudományi közleményeket vélték az átlagolvasó számára túl elvontnak, míg mások a szépirodalmi művek tartalmát, színvonalát kérték számon a szerkesztőkön.⁵

Sík Sándor levelezése híven tanúskodik azokról a kritikákról, melyeket a szerkesztők különböző irányból kaptak. 1950. március 13-án kelt például Pétery József váci püspök levele, aki Ró-

nay György *A szegény jó Hanuszákné* című novellájával szemben veszi védelmébe az alsópapságot. Joggal jegyzi meg Rónay László kismonográfiájában,⁶ hogy Sík 1951-es *Szent Jeromos barlangja* című tanulmánya ezekre a kritikákra is válaszolt: „Hogy fér össze ez a kettő: világmegvetés és remeteség egyfelől, a könyvek és a szépirodalom szeretete másfelől? Jeromos lelkében sem illeszkedett nagyon könnyen zavartalan harmóniába ez a kettő. Egyszer fiatalkorában látomása volt, amelyben az Úr Jézus a szemére vetette, hogy ő »nem chrisztianus, hanem ciceronianus«, és a túlvilági büntetéstől — ebben a látomásban — csak a mennyieiek közbenjárása mentette meg. Később azonban, amikor nagyszerű egyénisége kibontakozott, és egységbe olvasztotta magában a nemes profán kultúrát és a keresztény lelkivilágot, úgy emlékszik vissza erre a látomásra, mint egyszerű álmra, és hevesen tiltakozik az ellen a korlátozottságból eredő vád ellen, amelyet ennek az ifjúkori vallomásának alapján próbáltak kihegyezni ellene; ezek szerint a keresztény hívőnek nem volna szabad a profán szellemi kultúra értékeit megbecsülni és felhasználni.”⁷ Szintén tanulságos Kodolányi János és Sík 1955-ös levélváltása,⁸ mely azt követően zajlott, hogy a Vigilia nem közölte Kodolányi egy evangéliumi témát feldolgozó regényrészletét. Ez a példa, illetve Pilinszky *Emily Brontë emlékére* írt (kötetben *In memoriam N. N.* címen megjelent) versének visszautasítása⁹ mutatja, hogy a szerkesztőknek — tekintettel a lap olvasóközönségének elvárásaira — a lapszámok összeállításánál bizonyos hitelti szempontokat is figyelembe kellett venni. „Egy olyan folyóiratnak — írja Sík Kodolányinak —, mint a Vigilia, amely sem állami, sem egyházi cenzúrában nem részesül, kétszeresen óvatosnak kell lennie a közönségével szemben.”¹⁰ Sík megjegyzését azonban a cenzúrára vonatkozóan pontosítani kell. A második világháború után ugyanis Magyarországon hivatalosan nem létezett a cenzúra, mint ahogy egyébként — szintén hivatalosan — vallásszabadság volt. Az egyházzal kapcsolatos ügyek intézésére 1951-ben hozták létre az Állami Egyházügyi Hivatalt, ami a katolikus lapokat is felügyelte. Rónay László, aki már az ötvenes évek közepétől részt vesz a Vigilia munkájában, Síkról írt kismonográfiájának egyik lábjegyzetében megjegyzi: „1955-ben bíztak meg először, hogy a Vigilia tervezett számát az akkor a Pasaréti úton működő Hivatal cenzorához elvigyem. Utóbb többször részesültem e »kitüntetésben«. Az akkori cenzort Nemesnének hívták. A házba csak megfelelő ellenőrzés után lehetett bejutni. A hölgy előtt két, a kéziratok tárolására szolgáló kosár terpeszkedett, az egyikbe azokat rakta, melyeket kihagyásra ítélt. Döntései néha egészen meglepőek

voltak, de mindig megfellebbezhetetlenek. Az 5-ös busszal vittem vissza a kéziratokat; Sík Sándor rendfőnöki szobájában Doromby Károly, Mihelics Vid és Rónay György üldögéltek még, s ki-ki vérmérséklete szerint vette tudomásul az ítéletet: Sík Sándor rendszerint kétségbe esve.”¹¹

Mindezekkel együtt is Sík Sándor s a lap szerkesztésében mellette már ekkor a legnagyobb szerepet játszó Rónay György ragaszkodott a színvonalas irodalmi művek publikálásához, lényegében az ő tevékenységük határozta meg az ötvenes évek Vigiliájának irodalmi arculatát. Az erre az időszakra való visszaemlékezésekben szinte legendássá vált a Vigilia Mátyás pincebeli törzsszszála, ahol nem csak a lapban rendszeresen publikáló írók, költők voltak jelen (a szerkesztők mellett Thurzó Gábor, Pilinszky János, Jékely Zoltán, Mátyás Iván, Toldalagi Pál, a Kaposvárról alkalmanként a fővárosba látogató Takács Gyula, Birkás Endre, Kerényi Grácia, Kosztolányi Ádám, Passuth László és mások), de ide hozták első közlésre érdemesnek vélt irodalmi próbálkozásait a fiatal író- és költőjelöltek is. A negyvenes évek végén itt jelentek meg Görgey Gábor első írásai,¹² Nemeskürty István filmkritikái, 1953-ban itt publikálta Kalász Márton előversét, az ötvenes évek végétől itt jelentek meg Beney Zsuzsa és Gyurkovits Tibor, valamint 1961-től (először Pilinszky közvetítésével) Vasadi Péter versei. A két szerkesztő, Sík és Rónay közül talán Sík volt a szigorúbb bíráló. „Én csak szubjektív tapasztalataimból kiindulva jegyzem fel — írja például visszaemlékezésében Dümmerth Dezső —, hogy irányomban a szigorúbb kritikusnak mindig a meleg kedélyű, ragyogó mosolyú Sík Sándor bizonyult. S a komoly, szinte mozdulatlan arcú Rónay György volt az, aki a kritika idején a felmentést hozta.”¹³ A Sík Sándorral való konfliktusa miatt 1950-ben Thurzó Gábor elhagyta a lapot.¹⁴ A felelős szerkesztővel harmonikusan együttműködő, s a tényleges szerkesztői munkát végző Rónay Györgyöt pedig az Állami Egyházügyi Hivatal — a lap kiadóját és a szerkesztőség fiatal munkatársainak egyéni ambícióit felhasználva — távolította el a folyóirattól 1960-ban, mivel benne látták annak legfőbb akadályát, hogy a Vigilia nyíltabb egyházpolitikai szerepet játszon. Ekkor Sík is benyújtotta lemondását, ezt azonban az illetékesek nem fogadták el, s megromlott egészségi állapota ellenére is haláláig, 1963-ig ő szerkeszti a Vigiliát.¹⁵ A felelős szerkesztői feladatokat tehát továbbra is ellátó Sík Sándor mellett a szerkesztő Mihelics Vid lesz, főmunkatársként vesznek részt a lap munkájában Doromby Károly, Pfeifer János, (egy ideig) Possonyi László és Radó Polikárp.

(Az újrainduló Vigilia programja — 1946–1949) Az 1946. decemberi számmal újrainduló Vigilia programadó írása az új felelős szerkesztőtől, Sík Sándortól származik. A világháború után gyökeresen átforgató történelmi-politikai környezetben Lukács Györgynek a magyar írók háború utáni összefogását szorgalmazó felhívására válaszolva Sík lényegében ugyanazokat a gondolatokat fogalmazza meg újra, amelyeket már 1935-ös tanulmányában részletesen kifejtett. Azaz az elképzeléssel szemben, mely a katolikus irodalmat mint valami szektás vagy pártirodalmat kívánja értelmezni, Sík az „élő magyar irodalommal” való egységet hirdeti: „Írók vagyunk, *egynek tudjuk magunkat az élő magyar irodalommal*. Nem vagyunk szekta, nem vagyunk párt, nem vagyunk még csak írói csoport sem: egyszerűen magyar írók vagyunk. Az, hogy katolikusok vagyunk, nem távolít, hanem közelebb visz hozzájuk: a megértés, a szeretet, az egyetemesség — a szakmai összetartozás társadalmi, és a magyar szó szenvedélyes szerelmének vérünkbe írt törvényén túl — a mi számunkra lelkiismereti parancs. (...) Mi katolikusok vagyunk, azaz egyetemesek; nem rész, hanem egész.”¹⁶ Ami ekkor új gondolat Sík korábbi tanulmányaihoz képest, a hagyomány fogalmának bevezetése és értelmezése a katolikus irodalom vonatkozásában. A tradíció három egymással összefüggő területét határozza meg: a magyar irodalom hagyományát, az egyetemes kereszténység hagyományát, s ezek metszéspontjában a századelőn újjáéledő katolikus irodalom hagyományát.¹⁷ Sík tradíció-értelmezése olyan dinamikus modellt feltételez, mely eleve nyitott minden új felé, tehát a múlt értékeinek őrzése mellett az új értékek szintézisé is magában foglalja. Elkülöníti azonban a katolikus irodalom hagyományát a „szektárius kislelkűségtől”, a dilettantizmustól, valamint az irodalom tiszta l’art pour l’art értelmezésétől és a propaganda-irodalom pártosságától.

A magyarság megváltozott történelmi helyzete és Lukács felhívására is válaszolva Sík az 1935-ös tanulmány egyik központi gondolatához hasonlóan (akkor más történelmi és kulturális kontextusban Illyéssel és Babitscsal vitázva) az irodalmat Isten és az emberiség szolgálatként értelmezi. Így Sík végül is egy olyan irodalomról kívüli végpontot ad a katolikus irodalom fogalmának értelmezésében, mely utólag is hitelesíti az elmúlt négy évtized katolikus költészetének meghatározó kollektív irányultságát, és megfelelni képes jelenkora megváltozott történelmi szituációjának is. A Vigilia következő évtizedei azt bizonyítják, hogy a lap szerkesztői ennek a „katolikus irodalom”-koncepciónak az égisze alatt olyan nyitott irodalomszemléletet érvényesítettek, mely — tekintettel például a protestáns szer-

zők szerepeletetésére — nemcsak a felekezeti kötöttségeken tudott túllépni (ha nem is minden konfliktus nélkül), de publikációs lehetőséget biztosított a hivatalos irodalmi életből a negyvenes évek végétől kiszorított írók és költők számára is. „Mit adott nekünk a Vigilia az ötvenes években türelmével? — teszi fel a kérdést a lap ötvenedik évfordulójára írt visszaemlékezésében Lengyel Balázs. — Azt, amit legjobban nélkülözünk. Publikációs teret? Azt is, meg szabadságot is, önmérséklete jóvoltából. Saját áron, alku nélkül vette tudomásul egyéniségünket.”¹⁸

Ha átnézzük a Vigilia 1946 utáni két évfolyamát, akkor azt tapasztaljuk, hogy — ha megváltozott tematikai arányok mellett is, de — a lap szerkesztői alapvetően az 1944 előtti Vigilia szellemiségét folytatták. S ez nemcsak Sík nyitó írásából látható, hanem abból is, hogy a lapban következő közlemények Paul Claudeltől (*Szent Bertalan* című verse) és Jacques Maritaintől származnak. Megmaradt tehát a Vigilia alapvetően francia orientációja, a régi szerzők mellett ezekben az években fedezik fel az ekkor harmincas éveinek elején járó Pierre Emmanuelt, s több közlemény is foglalkozik a különböző francia szellemi és irodalmi áramlatokkal (főként Füzeses Katalin tollából), mindenekelőtt az egzisztencializmussal, Sartre és Camus műveivel. Más nemzetek irodalma viszont kisebb arányban kap helyet, mint korábban, bár gyakran találhatunk fordítást Graham Greene és (Szabó Lőrinc és Vas István tolmácsolásában) T. S. Eliot műveiből. A Vigilia 1948. decemberi számában Nemeskürty István ír Eliot Nobel díjáról a frissen induló *Napló* című rovatban, s 1949-ben Sigrid Undset halálakor a lap külön nekrológgal búcsúzik a szintén Nobel-díjas írónőtől. A Vigilia szerzői gárdája is részben azonos a háború előttiével. Rendszeresen jelenik meg írása (verse, tanulmánya, kritikája) Sík Sándornak, verse Harsányi Lajosnak, Mécs neve viszont már hiányzik a háború utáni Vigiliából, csakúgy, mint Horváth Béláé és Just Béláé. Az alapító szerkesztők közül egyedül Possonyi írásaival találkozhatunk, noha az ő szerepe sem olyan meghatározó, mint az első évtizedben volt. Írásai főként a *Színház* rovatban jelennek meg. Az első évektől kezdve legtöbbet publikáló szerző a lapnak (a fentebb említett Sík és Harsányi mellett) Rónay György, 1950-ig Thurzó Gábor, Toldalagi Pál, Jékely Zoltán, Pilinszky János, Tűz Tamás, Vidor Miklós, Darázs Endre, Berda József, de ad verset Vas István és Kálnoky László is. Már ekkor megjelenik a Vigiliában Mándy Iván, olvashatunk kisprózát Bohuniczky Szefitől, Sőtér Istvántól, Cs. Szabó László készülő irodalomtörténetének egy fejezete jelenik itt meg, de ad fordítást a lapnak Vas István és Szabó Lőrinc is. Ez a töredékes névsor is mutatja, hogy a Vigilia

irodalmi anyaga nemcsak a szigorún vett felekezeti kötöttségeken lépett túl, de irodalomtörténeti szempontból is színvonalas folyóiratként tudott újraindulni.

Mindezekkel együtt — ahogy az Sík Sándor fentebb ismertetett írásából is kitérünk — a Vigilia számára továbbra is központi kérdés maradt a modern katolikus irodalom hagyományának a folytatása, s a már csaknem félévszázados történetre való reflexió révén a katolikus irodalom mibenlétének az újraértelmezése. Ez volt a célja az 1947-ben a lap *Szemle* rovatában lefolytatott ankétján is. Az első hozzászóló Kósa János volt,¹⁹ aki bizonyos értelemben a Sík által felvázolt „katolikus irodalom”-konceptiót követi akkor, amikor a katolikus írókat, költőket veszi sorba, s már nemcsak a papköltőket érti alatta, hanem például Babitsot és Juhász Gyulát is közéjük sorolja, a fiatalabb nemzedékből pedig Rónay György mellett Tamási Áront és (ekkor még) Sötér Istvánt is. Kósa hozzászólása azonban az alapfogalmak (irodalom, katolikus irodalom, történetiség) tisztázatlansága miatt legfeljebb a katolicizmussal valamilyen módon kapcsolatba hozható írók, költők számának nagyságát tudta demonstrálni. Még kevesebbre vállalkozott Harsányi Lajos, aki a katolikus irodalom fogalmának kitágításával szemben — elsősorban régi személyes sérelmei miatt — kétségbe vonta például azt, hogy Juhász Gyulát vagy Babits Mihályt katolikus költőnek lehet tekinteni.²⁰ Az első két hozzászóló után a vitát Rónay György zárta le.²¹ Kósával és Harsányival polemizálva Rónay magával a magyar katolikus irodalommal szemben is igen kritikus álláspontra helyezkedik. Csakúgy, mint a harmincas évek végén a Magyar Kultúrában megjelent írásában,²² az ankét során is kifogásolta, hogy a magyar katolicizmus és a katolikus irodalom képviselői, ha rajonganak is a misztikáért, nem ismerik a nagy misztikusokat, sem a sokszor hivatkozott francia írók műveinek teológiai alapját. „Ha a katolikus írókban több a tudás, ha jobban ismerik a katolicizmust, bizonyára jobb és mélyebb lett volna — és lenne — katolikus szellemű irodalmunk” — írja Rónay.²³ Így azonban a magyar katolikus irodalom ahelyett, hogy határozott intellektuális alapot keresett volna, s ezzel — legalább is Rónay szerint — garantálta volna a katolikus szellemiségű irodalom színvonalát, számtalan olyan művet is megtűrt a katolikus irodalom címén, ami pedig nem is volt a szó szoros értelmében vett szépirodalom. Rónay tehát elfogadja Síknak azt a megállapítását, mely szerint a művész egyetlen feladata, hogy jó művet alkosson, „s a mű katolikus volta — teszi hozzá — nem az író katolikus szándékától, hanem katolikus élményéből fakad. Tehát tökéletesen hamis a »katolikus irodalom« ama

kasztszerű fogalma, ahogyan nálunk általában értelmezik; »katolikus irodalom« ilyenformában egyszerűen nincs. Van irodalom, van művészet; írónak, művésznek van katolikus élménye; s mű és művészet, amelyben az alkotó katolikus élménye valósul a művészet követelményeinek megfelelő művé, katolikus mű és katolikus művészet.”²⁴ Ebben a »katolikus irodalom“-felfogásban viszont már kitüntetett helye van Juhász Gyula és különösen Babits életművének is. „A megoldás, melyet Babits a »Nyugalanság völgyé«-ben megtalált — írja a *Jegyzetek Babitsról* című írásában Rónay —, félreismerhetetlenül katolikus megoldás. Ha katolikus költőnek nevezzük, aki műveiben élet, világ, ember, meg ember és világ, ember és Isten közti katolikus élményt fejezi ki (...), akkor Babits katolikus költő. És aligha kétséges, hogy valóban ezt kell katolikus költőnek neveznünk.”²⁵ A katolikus irodalom kánonjának ez a kiterjesztése már csak azért is figyelemre méltó, mivel a kommunista hatalomátvételt követően egyeduralomra jutó Lukács-Révai kánonnal szemben történik meg a katolikus irodalom fogalmának ez az újraértelmezése, mely egyben az irodalmi köztudatból száműzni kívánt babitsi hagyomány őrzését és folytatását is jelentette.

(*Irodalom és politika — 1949–1956*) Annak köszönhetően, hogy a második világháború végén megszűntek, illetve a háborút követően nem alakultak újra a korábbi katolikus teológiai és közéleti lapok, az így támadt űrt is a Vigiliának (valamint az Új Embernek) kellett kitöltenie, s ez alapvetően megváltoztatta a korábbi tematikai arányokat. Ennek az új helyzetnek köszönhető, hogy a korábbinál jóval nagyobb teret kaptak a teológiai tárgyú írások, s a *Szemle* című — egyébként lényegében vegyes tematikájú — rovat hasábjain Juhász Vilmos írásaiban a lap korabeli olvasói kitekintést kaptak a fontosabb világgazdasági eseményekre is.²⁶ Az első két év lapszámaiból kitérünk, hogy a világháború utáni Vigilia céljai között szerepelt a demokratikus elveket valló keresztény-katolikus társadalomszemlélet meggyökereztetése is. Az 1946. decemberi induló számtól kezdve folytatásokban közölték Maritain még 1943-ban az Egyesült Államokban írt, s Franciaországban 1945-ben megjelent *Kereszténység és demokrácia* című tanulmányát, mely a háború utáni demokratizálódó Európa jövőjére vonatkozó keresztény társadalmi gondolkodás alapjait kívánta lefektetni.²⁷

Ehelyütt nincs mód annak részletezésére, hogy mennyiben más az a politikai és társadalmi környezet, melyben a Vigilia a harmincas évek közepén indult, ahhoz képest, ami 1946-ban az újrainduláskor volt, nem is beszélve az 1948 utáni évekről, évtizedekről. Fontosnak vélem azonban ki-

emelni azt a viszonyt, amit 1946 után a szerkesztők az új világgal kialakítani kívántak. Az első lap-számoktól kezdve megfigyelhető, hogy a szerzők az eleve elutasítás helyett dialógusra törekednek, különösen a már kezdetektől erős expanzióval fellépő kommunista ideológiával, illetve azok képviselőivel.²⁸ Ez a szemlélet jellemzi Sík Sándor ekkor született tanulmányait is. Az *örök Ady* című dolgozatában²⁹ például Révai József Ady-tanulmányával polemizál oly módon, hogy például a forradalmi Ady tárgyalása kapcsán sorra veszi Révai értekezéséből mindazokat a pontokat, amelyek a „katolikus esztétika” számára is elfogadhatók, de pontosan jelzi a különbségeket is. Sík tanulmányának súlypontja azonban a dolgozat zárása, ahol a vallásos Adyt mutatja be. A *realizmus problémája* című, nem sokkal ez után közölt tanulmányában Sík Lukács György irodalombölcseleti és kritikai munkásságát elemzi középpontba állítva Lukács realizmus-fogalmát. A dolgozat elemzési módszere hasonló, mint korábban. Sík egy-egy részletkérdés vizsgálata során elvi egyetértései mellett hangot ad kritikai észrevételeinek is: „Lukács irodalom-elmélete elvileg jóformán csak az ábrázolás követelményeire épül. Az irodalom ebben az értelemben alig egyéb, mint társadalmi világkép.”³⁰ Sík tehát, amellettt hogy elutasítja a vallás marxista világnézeti kritikáját, rámutat Lukács irodalomszemléletének és valóságfogalmának egyoldalúságára is. Ugyanebben a szellemben születnek 1949-ben Mihelics Vid *Kérdések és távolatok* című rovatának bejegyzései. Mihelics folyóirat-szemléjében kiemelten foglalkozik a marxista történelemszemlélettel, Lukács Györgynek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnökeként elmondott székfoglalójával, s Rudas Lászlónak a Társadalmi Szemlében közölt — az „irodalmi Rajk-pert” elindító — Lukács-bírálatával.

A példákban látható az is, hogy a katolikus lap szerzői, szerkesztői részéről a párbeszéd igénye akkor is fennállt, amikor a politikai helyzet, a kiépülő diktatúra keretei között egyébként reális lehetőség erre már nemigen adódott. Noha a Vigilia az egyházakat ért erőszakos támadások alatt és után is fennmaradhatott, s ennek nyilván egyik feltétele az volt, hogy nyíltan nem foglalt állást a kommunista rendszerrel szemben, a politikai fordulat mégis érzékelhető változásokat hozott a lap számára is. Ennek kézzelfogható jelei a szerkesztő Juhász Vilmos kényszerű emigrációja mellett, hogy a Vigilia 1949-től kisebb alakban és kisebb terjedelemben jelent meg, kevesebb a lapban a szépirodalmi fordítás³¹ és több a szerzői név nélküli vagy monogramosan publikált írás. Juhász távozásával a *Szemle* rovatban közölt világpolitikai kitekintés is szűkebb lett, 1950-től Mihelics Vid fentebb említett rovata majd kulturális

szemléje is politikai szempontból „semleges” témákkal foglalkozott, viszont — legalábbis 1949-ben még a párbeszédre nyitottság jegyében — nagyobb teret kapott a szovjet irodalom és kultúra bemutatása. A szűkebbre szabott terjedelem 1950-től érzékelhetően kihatott a Vigilia irodalmi anyagára is. Egyrészt ugyanis arányaiban a korábbinál nagyobb teret kaptak a történelmi tárgyú írások (főként a piarista történetész Balanyi György tanulmányai), másrészt a szépirodalom kissé „belteresebbé” vált. Verset, elbeszélést főként Sík Sándortól, Harsányi Lajostól, Rónay Györgytől és Tűz Tamástól közölnek, de rendszeresen jelenik meg a lapban ekkor is Toldalagi Pál, itt publikálja elbeszéléseit Fekete István, ritkábban találkozunk viszont az ötvenes évek első felében Jékely Zoltán és Mándy Iván nevével, de egyszer-egyszer megjelennek Bohuniczky Szeffi és Kodolányi János elbeszélései, s az 1955. év áprilisi számában Nemes Nagy Ágnes *Város télen* című verse is.

1950-től megszűnik a Vigilia kritikai rovata, mely a kezdetektől fogva meghatározó része volt a lap struktúrájának. Amíg erre lehetőség volt a Vigilia igyekezett szemlézni a külföldön megjelent irodalmi alkotásokat is. Az 1946 utáni években a lap kritikai fontos szerepet játszottak a háború után induló nemzedék recepciójában is. Nemes Nagy Ágnes *Kettős világban* című kötetéről Vidor Miklós, Pilinszky első kötetéről még az 1946 decemberében megjelenő lapszámban Ignác Rózsa, Rába György *Búvár* című kötetéről Vajda Endre, Darázs Endre *Vasszobor* című kötetéről Pilinszky ír, de jelenik meg ismertetés Örkény István *Lágerek népe* című könyvéről is. Külön figyelmet kap a harmadik nemzedék is. Weöres Sándor *Teljesség felé* című művéhez Rónay György ír kritikusi jegyzeteket, szintén Rónay ír Sárközi Györgyről, Füst Milánról, Zelk Zoltánról és Radnóti Miklósról, valamint Toldalagi Pál háború utáni első kötetéről, Vas István kötetét pedig Kálnoky László és Sík Sándor ismerteti. A külön kritikai rovat hiányát pótolták a *Napló* rovatban időnként közölt ismertetések, s az 1956 januárjától minden hónapban rendszeresen megjelenő *Az olvasó naplója* című, könyvismertetéseket tartalmazó írások Rónay Györgytől. Rónay néhány lap terjedelmű írásai-ban általában egyszerre több, frissen megjelent könyvet mutatott be, az olvasók körében hamarosan igen népszerű lett, és irodalmi körökben is elismerést váltott ki.

(A második újrakezdés — 1957–1963) Az 1956-os októberi forradalom, s az azt követő szabadságharc, majd a megtorlás eseményei következtében a Vigilia '56 októberétől a következő év júniusáig nem jelenhetett meg. Nagyon érdekesek Rónay Györgynek — aki a budapesti események miatt

'56 októberében és novemberében feleségével együtt hetekre a Mátrában ragadt — a lap jövőjére vonatkozó, ekkor született bejegyzései. Október 28-án, amikor a rádió érkező hírek alapján úgy tűnt, hogy a forradalom célkitűzései megvalósulhatnak, s elindulhat egy demokratizálódási folyamat, ami azt is jelenti, hogy lehetőség nyílik szabadabb szellemi és irodalmi élet kialakítása, Rónay a következő sorokat jegyzi le: „Gondolkodom néha rajta, vajon mi lesz és milyen lesz itt a kibontakozás? Bizonyára megsokasodott feladatokat és lehetőségeket hoz. Lesznek-e emberek hozzá? Nyilván szabad irodalmi élet jön, s mérhetetlenül nagyobb szabadság a katolikus irodalom számára is — s itt bizonyos szervezeti formákat értek: folyóiratokat, lapokat, talán kiadót is. (...) Egy héttel ezelőtt azt írtam Lászlónak: a Nagyvilág megindulása azt jelenti, hogy a Vigilia már nem az egyetlen »ablak«, hogy frissebbé, színvonalasabbá kell tenni, mert itt a konkurencia. Most már jóval többről lesz szó; úgy érzem, föl kell frissíteni a lap egész struktúráját. Bizonyára lesz teológiai szaklap is, tehát ez az anyag részben elesik majd, a lapnak erősebb világnézeti profiljának és erősebb irodalmi-világnézeti jellegének kell majd lennie. — De miféle vakmerő tervezetés ez, »inter arma«?»³²

Tudjuk: az október végi remények a demokratizálódási folyamat kibontakozására és a szabad szellemi élet kialakítására hamar szertefoszlottak. Kezdetben a háborús helyzet, majd a lap újraengedélyeztetési folyamata akadályozta a megjelenést. Hamarosan azonban megkezdődött a régi állami szervek újrászervezése is. Ennek keretében ismét felállították az Állami Egyházügyi Hivatalt. A Hivatal iratanyagában található egy 1957. január 22-én kelt szigorúan bizalmas előterjesztés Marosán György számára Horváth Jánostól, a Hivatal kinevezett elnökétől az egyházi sajtóra vonatkozóan. Ebben többek között a következő bekezdés található: „Javasoljuk az egyházi újságok (!) megjelenésének az engedélyezését, tekintettel arra, hogy, minden egyháznál biztosítva van olyan szerkesztőség, amely nem használja fel ellenünk politikailag az ujságot (!) (...) Ellenkezőleg, segíteni, támogatni tudják és fogják a kormány politikáját.”³³ Noha az, hogy a Vigilia már korábban sem állt szemben a politikai hatalommal, s amíg lehetett, nyílt párbeszédre törekedett, elsősorban annak köszönhető, hogy a lap az alapítástól kezdve a politikától való távolságtartásra törekedett, ez az apolitikus álláspont lényegében megfelelt az '56 után megszilárduló hatalom számára is. Bár — ahogy azt Rónay György szerkesztőségből való eltávolításának példája is mutatja — folyamatos volt a nyomás a Hivatal részéről is a nyíltabb egyházpolitikai állásfoglalás

kinyilvánítására. Minden bizonnyal ennek volt köszönhető az is, hogy 1959-ben a Vigilia hasábjain Horváth Richárd a békemozgalom tíz évét értékel, ³⁴ a lap kiadója, Saád Béla pedig a termelőszövetkezetekről értekezik. ³⁵

Akárhogy is alakult a lap második újraindításának politikai háttere, a Vigilia irodalmi anyaga 1957 után mégis fel tudott frissülni. Ebben az év-folyamban jelenik meg Lengyel Balázs tanulmánya Jékely Zoltán költészetéről, verseket közölnek Nemes Nagy Ágnestől, Jékelytől, Rónay Györgytől, Takáts Gyulától, az ötvenes évek végétől újra itt is publikál Toldalagi Páltól, Pilinszky Jánostól, Kondor Bélától és Sinka Istvántól. Prózai műveket rendszeresen közölnek Bohuniczky Szeftől, Mátyás Ivántól, Rónay Györgytől, Fekete Istvántól, Kodolányi Jánostól, s itt jelenik meg Pilinszky *Találkozás az olasz költővel* című írása is. Ezekben az években indul a pályája az először tanulmányokkal, majd versekkel jelentkező Beney Zsuzsának, a verseket és fordításokat publikáló Gyurkovits Tibornak, Tótfalusi István álnéven világ- és magyar irodalmi témájú írásokat és verseket közlő Jelenits Istvánnak, kezdetben a *Zenei jegyzetek* és verseket író Rónay Lászlónak, 1959-ben Thomas Merton új könyvét ismertető Lukács Lászlónak, s a magyar katolikus irodalom történetével is foglalkozó Szeghalmi Elemérnek. Rónay György a szerkesztőségből való kiválása után is írja *Az olvasó naplóját*, mely — Rónay László jellemzése szerint — a „marxista kritika-írás virágkorában a *Nyugat* szellemét élesztette föl, vissza-idézve Babits Mihály *Könyvről könyvre* rovatának és Schöpfung Aladár bírálói elveinek példamutató hangját, műközpontú szemléletét.”³⁶ *Színházi önjárat* címen Possonyi László írja új rovatát, majd ezt váltja fel Dorombi Károly *Színházi krónikája*.

A Vigilia 1959. év februári száma köszönti a lap felelős szerkesztőjét, Sík Sándort hetvenedik születésnapja alkalmából. Brisits Frigyes Sík pályaképét írja meg tanulmányában, Sándor István és Rónay György írásai a költőt méltatják, az egykori tanítvány, Örtutay Gyula az első szegedi évek emlékét eleveníti fel, míg Sík titkára, s szintén egykori szegedi hallgatója, Kardos Klára a pedagógus arcképét rajzolja meg. Ugyanebben a lapszámban jelenik meg Nemes Nagy Ágnes verse (*A lovak és az angyalok*) és Mészöly Miklós későbbi kötetének címadó novellája, a *Jelentés öt egérről* is. Sík ekkor már súlyos betegséggel küzdött. Rónay kiválása után a tényleges szerkesztői munkát Dorombi Károly és Mihelics Vid végezte. Sík Sándor 1963. szeptember 28-án bekövetkezett halálakor a lap szerkesztői a következő szavakkal búcsúztak tőle: „Apátlan árvák lettünk. De hűségeselek akarunk maradni szelleméhez, mélységes humanizmusához, ahhoz a hiteles evangéliumi ke-

reszténységhez, amely mellett egész élete művével halála pillanatáig tanúságot tett.”

SZÉNÁSI ZOLTÁN

¹Sík Sándor levelezéséből tudjuk, hogy az ő nevére az akkor már általa szerkesztett *Vigilia* mellett az *Élet újraindítására* is kiadták volna a lapengedélyt, erre azonban végül nem került sor. (Sík Sándor levele Sík Endréhez, 1947. február 8. In: *A százgyökerű szfv. Levelek, naplók, visszaemlékezések Sík Sándor hagyatékából.* (Szerk. Szabó János.) Magvető, Budapest, 1993, 290.)

²Juhász Vilmos váratlan emigrációjáról lásd: Elmer István: *A Vigilia beszélgetése Dorombi Károllyal.* *Vigilia*, 1995/2. 154.

³Rónay György: *Napló I.* (Sajtó alá rend. Reisinger János.) Magvető, Budapest, 1989, 138.

⁴Idézi Lukács László: *Sík Sándor szerkesztői műhelyében.* *Vigilia*, 1989/1. 10.

⁵Részletesebben: Lukács László: *Sík Sándor szerkesztői műhelyében*, i. m. 12–16.

⁶Rónay László: *Sík Sándor.* Balassi Kiadó, Budapest, 2000, 164.

⁷Sík Sándor: *Szent Jeromos barlangja.* *Vigilia*, 1951/12. 621–622.

⁸*A százgyökerű szfv.*, i. m. 337–339. és 342–343.

⁹Pilinszky édesanyjához írt 1948. januári levelében olvashatjuk: „A Vigiliának — nagyon bánt a lelkiismeret — még nem tudtam küldeni verseket, de ezt a Piétát is nagyon profánnak vagy pontosabban, félreérthetőnek érzem. Emlékszel még a Brontë-ügyre: Sík vallási szempontból kifogásolta, s Rónaynak is volt néhány kifogása ellene. Nem csoda hát, ha bizonyos félelmeim vannak.” (*Pilinszky János összegyűjtött levelei.* Szerk. Hafner Zoltán. Osiris, Budapest, 1997, 40.)

¹⁰Sík Sándor levele Kodolányi Jánosnak. In: *A százgyökerű szfv.*, i. m. 342.

¹¹Rónay László: *Sík Sándor*, i. m. 194.

¹²Első recenzióját még Artúr keresztnévvel jegyezte Bárány Tamás *És megindulnak a hegyek* című regényéről (1948/8). Görgey visszaemlékezése szerint Sík Sándor javaslatára változtatta meg, s vette fel a Gábor nevet (Görgey Gábor: *Virrasztás.* *Vigilia*, 1985/2. 109.). Az 1949. januári számban már ezzel a névvel jelent meg *Utóljára* című verse.

¹³Dümmerth Dezső: *Emlékek a Vigilia egy évtizedéből 1950–1960.* *Vigilia*, 1985/2. 114.

¹⁴Rónay László: *Thurzó Gábor.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974, 65.

¹⁵Vö. Rónay László: *Sík Sándor*, i. m. 170–171.; Rónay György: *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások.* (Szerk. Bende József.) *Vigilia*, Budapest, 2004, 390. 163. jegyzet.

¹⁶Sík Sándor: *Vigilia* 1946/1. 1–8.

¹⁷Ennek megfelelően a *Vigilia* a világháború utáni években is fórumot biztosít a katolikus irodalom háború

előtti tradícióban gyökerező alkotói számára is. Továbbra is megjelentek a lapban Ágoston Julián, Kocsis László, Mentés Mihály, Székely László, Városi István, Ijjas Antal és mások.

¹⁸Lengyel Balázs: *Ötvenes évek.* *Vigilia*, 1985/2. 105.

¹⁹Kósa János: *Modern katolikus irodalmunk.* *Vigilia*, 1947/1. 41–46.

²⁰Harsányi Lajos: *Modern katolikus irodalmunk.* *Vigilia*, 1947/2. 117–118.

²¹Rónay György: *Modern katolikus irodalmunk kérdéséhez.* *Vigilia*, 1947/4. 239–243.

²²Rónay György: *Népi katolicizmus és magyar katolikus irodalom.* Magyar Kultúra, 1938/7. 196–198.

²³Erdemes megjegyezni, hogy *Naplójának* korabeli megjegyzései és a *Vigiliában* közölt tanulmányai szerint Rónay György komolyan foglalkozott a misztika kérdésével, s a francia katolikus írók (ebben az időben főleg Mauriac, Julien Green) műveinek teológiai hátterével.

²⁴Rónay György: *Modern katolikus irodalmunk kérdéséhez*, i. m. 242.

²⁵Rónay György: *Jegyzetek Babitsról.* *Vigilia*, 1949/1. 22.

²⁶Juhász írásainak centrumában a katolikus egyházhoz kötődő események ismertetése állt, de kitért a végül évtizedekre meghatározó fordulatot hozó „német kérdés” elemzésére, s a német nép kollektív bűnösségének az ekkor elvi viták középpontjában álló témájára is.

²⁷A tanulmány fordítója Rónay György volt, aki (a lapban szintén publikáló Eckhardt Sándor és a szerkesztésben is részt vevő, s a *Kérdések és távlatok* címen rovatba rendezett igen népszerű folyóirat szemléket publikáló Mihelics Vid mellett) ezekben az években a Demokrata Néppárt képviselőjeként a politikai életben is szerepet vállalt.

²⁸„Mégse féltsen senki bennünket attól — írja Perneczky Béla az 1947. év első számában —, hogy túlságosan megértést tanúsítsunk a marxizmussal szemben. Tisztában vagyunk a világnézeti határvonalakkal, s mindazzal, ami bennünket elválaszt a szocialistáktól, kommunistáktól. De az igazságot, bárhonnan is jön, mindig igazságnak fogjuk felismerni és keresztényinek tekinteni.” (Perneczky Béla: *Haladás és katolikum.* *Vigilia*, 1947/1. 6.)

²⁹Sík Sándor: *Az örök Ady.* *Vigilia*, 1949/3. 145–151.

³⁰Sík Sándor: *A realizmus problémája.* *Vigilia*, 1949/6. 360.

³¹Az ötvenes évek elején, a Nagyvilág megjelenéséig még így is a *Vigilia* volt az egyetlen folyóirat, amely valamifajta kitekintést biztosított a kortárs világirodalomra.

³²Rónay György: *Napló II.* i. m. 484.

³³Köpeczi Bócz Edit: *Az Állami Egyháziügyi Hivatal tevékenysége.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004, 197.

³⁴Horváth Richárd: „Íme, a látók kiáltanak...” A béke-mozgalom évfordulóján. *Vigilia*, 1959/5. 261–265.

³⁵Saad Béla: *A termelősövetkezetekről. Történelem, népgazdaság, világnézet.* *Vigilia*, 1959/4. 217–223.

³⁶Rónay László: *Sík Sándor*, i. m. 167.

TANULÉKONYÓSÁG A SZENTLÉLEKKEL SZEMBEN

„A szél ott fú, ahol akar. Hallod zúgását, de nem tudod, honnan jön és hová megy. Ez áll mindarra, aki lélekből születik” (Jn 3,8). Igen, a szél fú, de hogy a hajó haladjon, vitorla is kell hozzá. Az ihlet jön, de hogy muzsika legyen belőle, húrok is kellenek hozzá. A Szentlélek a szellő és az ihlető, a vitorlák és húrok pedig lelünk készségei valamint a Szentlélek ajándékai. Tudjuk, hogy különbséget kell tennünk *működő kegyelem* és *együttműködő kegyelem* között. Az első esetben a Szentlélek indításai hajtanak, mint ahogy a szél dagasztja a vitorlákat; ilyenkor be is lehet vonni az evezőket. A másik esetben is a Szentlélek indításai hajtanak, de ilyenkor nem a vitorlákat, hanem az evezőket feszítő karokat hajtják; tehát verejtékezve fáradozni kell. Biztosra kell vennünk, ha hűségesen együttműködünk a kegyelmekkel, akkor megkapjuk a vitorlákat mozgó indításokat, a Szentlélek ajándékait is. Mindennek előfeltétele, hogy meghalljuk a belső hangokat és engedelmeskedjünk nekik. (...)

1. Mesterünk a Szentlélek

„Még sok mondanivalóm volna, nem vagytok azonban elég erősek hozzá. De amikor eljön ő, az igazság Lelke, elvezet titeket a teljes igazságra” (Jn 16,12). A Szentlélek ezek szerint instruktorunk, tanácsadónk, lelki vezetőnk. „Akitet Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai” (Róm 8,14). És „maga a Lélek tesz tanúságot lelkiünkben, hogy Isten fiai vagyunk” (Róm 8,16). Ezért figyelmeztet a zsoltáros: „Ma, ha az ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek szívetekeket” (Zsolt 94,8). A Szentlélek Krisztus tanításának kommentátora. „Meglátszik rajtatok, hogy Krisztus levele vagytok, melyet mi írtunk, nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével” (2Kor 3,3).

Ha egyszer a Szentlélek lelünk mestere, akkor a tanár fogalmából elemezzük ki vonásait. Milyen is az igazi mester? Ismeri tudományát és tanítványai lelkét is. Lelkesedik a tárgyért és lelkesedik a növendékekért is. Ha csak a tanítványait szereti, de tárgyat nem, akkor nevelő lehet, de mester nem. Az igazi tanár le tudja szállítani a magas és elvont igazságokat tanítványai szellemi szintjére és ugyanakkor föl tudja emelni tanítványait is a tárgy színvonalára. (...) Az igazán tanár meg tudja szerettetni a tárgyat és csak a tárgyon keresztül önmagát. A sarlatán és zsonglór elsősorban önmagát akarja megszerettetni, népszerűvé tenni s ennek eszköze a tárgy. Az igazi mester névtelen, a katedrán alakja elhalványul és világítani kezd a tárgy.

Nos, minek halmozzuk tovább a részleteket. Elég, ha azt mondjuk, ilyen mester a Szentlélek. „A Lélek mindent átlát, még az Isten mélységeit is” (1Kor 2,10). Tanítványainak belső világa olyan, mint a káosz, és mint rendező Lélek lebeg fölötté, hogy fokról-fokra kibontakozzék a logosz. Ő az isteni névtelen, aki eltűnik a tanítás mögött. Ő a szeretet Lelke, és „mindaz, aki szeret, Istenből született és ismeri az Istent” (1Jn 4,7). Igen, ez a Szentlélek. Isten végtelen ismeretéből származó végtelen Szeretet. Aztán ez a Szeretet kiárad, hogy mély megismerésre vezessen. Tehát itt is áll, hogy a nagy megismerés nagy szeretetre és a nagy szeretet nagy megismerésre vezet. Szeress, és akkor látsz! Szeress, és akkor alakulsz! Szeress, és akkor minden titok kapuja megnyílik előtted! (...)

2. A Szentlélek tanítványa

Az eszményi mesternek eszményi tanítvány felel meg. Miben áll ez? Elsősorban abban, hogy legyünk tanulékonyak, fogékonyak, készségesek. Erről mondotta a próféta: „Valamennyi fiadat az Úr tanítványává teszem” (Iz 54,13). (...) A tanulékony-ság nem olyan, mint a fiziológiai automata, amely belerögződik tagjainkba, mint például az úszás, vagy kerékpározás, hanem belső készség a Szentlélek sugallataival szemben. Ebből a szempontból három csoportba oszthatjuk a lelkeket.

Van *habituális tanulékony-ság*. Hasonlítsuk ahhoz a diákhoz, aki beiratkozott az iskolába, érettségizni is akar, de nem figyel az órákon és nem iparkodik a tanulással. Nem változtatja meg szándékát, nem iratkozik ki az iskolából, de minden egyéb-bel szívesebben foglalkozik. Azt mondhatjuk róla, hogy kényszer-tanuló és iskolai idénymunkás. A lelkiéletben is sokszor így vagyunk. Üdvözülni akarunk, Isten akaratát is követni szeretnénk, de nem figyelünk a belső sugallatokra. A külső világ teljesen leköti figyelmünket, bár a belsővel se akarunk szakítani. Éppen csak nem akarunk megbukni. (...) Olyanok vagyunk, mint a fel nem hangolt hegedű, játszani nem lehet rajta.

Van *virtuális tanulékony-ság*. Ez ahhoz a szorgalmas diákhoz hasonlít, aki mindig csak a lelkét tanulja meg; az iskolának tanul és nem az életnek. Ha nincs lecke, már nem is diák. Akarata van, de mélyebb kapcsolata a megtanulandó anyaggal nincs. Jó bizonyítványra és nem mély tudásra törekszik. Így vagyunk a lelkiéletben akkor, amikor csak Isten kifejezett akaratát követjük. Neki akarunk szolgálni ott, ahol parancsol és akkor, amikor parancsol. Ebben az

irányban megvan bennünk a készség. Ahol azonban nincsenek parancsok, ott szeretünk magánéletet biztosítani magunknak. (...)

Végül van *aktuális tanulékonyság*. Vele kapcsolatban gondoljunk arra a diákra, akit maga a tantárgy érdekel, és nem csak azért jár iskolába, mert muszáj. Ha ez a tanulékonyság megvan bennünk, akkor nem csupán Isten parancsaira figyelünk, hanem a belső sugallatokra is. (...) Ha megvan bennünk ez az aktuális tanulékonyság, akkor ahhoz a finom hegedűhöz hasonlítunk, mely a vonó minden finom árnyalatát átveszi és rezonál rá. (...) Így van a tanulékony lélek a Szentlélekkel is. *Vianney Szent János* mondja: „Ha megkérdeznénk a kárhozottakat, hogyan jutottak a pokolba, mind azt felelné: mert ellenállottunk a Szentléleknek. És ha az üdvözülteket kérdenénk meg, hogyan jutottak föl a mennybe, mind azt mondaná: mert hallgattunk a Szentlélek sugallataira.” Akit Isten *Lelke* vezet, annak számára nem létezik a világ, akit pedig a világ szelleme vezet, annak számára nem létezik a Szentlélek. (...)

3. A Szentlélek módszere

Mielőtt a tárgyra térnék, egy pillanatnyi türelmet kérek. Először ugyanis alapot szeretnék adni a későbbi mondanivaló számára. Képzeljünk el egy futballmérkőzést. Két fél áll szemben egymással. Itt is, ott is öntevékeny játékosok sorakoznak föl és nem automaták. Mindegyik a maga szerepét játssza, és ugyanakkor ösztönösen össze is dolgoznak. Ha aztán valamelyik játékos kihúzza az együttesből és egyéni sikert akar, akkor a csapat sikere forog kockán. Körülbelül ehhez hasonlítható az ember belső világa. Itt is két fél áll szemben egymással: a *szellemi* és az *ösztönös* én. Mindkettő sok összetevő bonyolult rendszere. Egy fontos ponton azonban sántít a fentebbi hasonlat. Azt a mérkőzést sok ezren szemlélik s a nagy nyilvánosság előtt folyik le, belső mérkőzésünk azonban lényegében önmagunk előtt is rejtve marad. (...) Ma már tudjuk, hogy az emberi személység sokréttű és bonyolult valóság. Ha sematikus akarjuk ábrázolni, így állíthatjuk föl az Én összetevőit.

Vannak *Én-alatti* ösztönös erők, vannak *Én-fölötti* tilalmazó és parancsoló erők; van egy *Én-előtti* rész, mondhatnánk, a társadalom felé fordított és kialakított maszkunk; van egy *Én-mögötti* rész, ezt árnyéknak nevezhetjük, itt élnek énünk ama erői, melyek potenciában maradtak. Beszélhetünk továbbá *automata-Énről*, ez a mindennapi munkánkban feloldódott énünk, sokszor ide menekülünk belső világunk problémái elől. Végül lehetséges egy *eszményi-Én*, mely a társadalomhoz való alkalmazkodás nélkül akarja önmagát önmagában megvalósítani. Fűzzük még hozzá, hogy

ez a sematikus kép nem annyira szerkezetet akar jelölni, mint inkább állapotot. Ahogy egy úszó tárgy a vízben hol fölmerül, hol meg alábukik, ugyanígy énünk is hol inkább az én-fölöttiben, hol inkább az én-alattiban, hol az én-előttiiben, hol az én-mögöttiben oldódik föl, a többi pedig inkább látns módon hat.

Az igazán megdöbbenő mindebben az, hogy énünk különböző erői nem a tudat síkján mérkőznek, mint valami napfényes sportpályán, hanem a tudat síkja mögött. Az ösztönök rejtett stratégiát folytatnak, s mikor az ember azt hiszi, hogy tudatosan és szilárdan halad kitűzött célja felé, nem is sejtí, hogy az egész folyamat mögött a dolgozó motor egy ösztönös vágy (érzékiesség, kapzsiság, hatalomvágy stb.). A tudatos én — sokszor úgy tűnik — csupán passzív szerepet játszik a tudatalatti erők fölött. Helyesen mondotta valaki, hogy a félelem, amely az antik embert kívülről fenyegette, most a saját mélységeinkből tör elő. Tudattalan mélységünkben egy elemi ösztön kezd működni, mozgásba hozza az érzelmeiket, az érzelmeik fölgúyják és kiszínezik a fantáziát, a fantázia képeket vet maga elé, s az akarat elindul nyomába. A tudat sokszor nem tesz mást, mint elfogadható és igazoló motívumokat gyárt e törekvések számára. Rá kell döbbernünk, hogy mennyi vallásosság címen elkönyvelt jelenség nem vallásosság, mennyi „angyali” tisztaság egyszerűen infantilizmus és mennyi reformtörekvés a hatalomvágy megnyilatkozása. (...)

De mi köze mindennek a Szentlélekhez?

Azt hiszem, sok. Mert éppen ezen a ponton lép be lelkiéletünkbe. Nem véletlen, hogy kezdetben *Isten Lelke* lebegett a világ fölött, mikor még minden puszta és üres volt, s ebből a kaotikus valóságból s a feszülő és forrongó erők konfliktusából alkotta meg a rendezett univerzumot. Nem véletlen, hogy éppen ő, az *isteni Névtelen* van közvetlen kapcsolatban azokkal a mély pszichológiai erőkkel, amelyek névtelenek és kicsúsznak fogalmi ismereteink kereteiből. Nem véletlen, hogy a Szentlélek azon a szinten tör be életünkbe, ahol minden (...) lihegő, pihegő, vitális, meleg, viharos, kirobanó és megdöbbenő. Nincs minden jelentőség nélkül az sem, hogy az Atya és Fiú krisztálytisztá ismeretének ismeretlen mélységéből tör föl a Lélek, hogy élettel, dinamizmussal, szerelemmel és elragadtatással töltsse el az egész isteni háromságot. (...) Nem minden jelentőség nélkül van az is, hogy ott, ahol kimondhatatlan és megnevezhetetlen erők dolgoznak bennünk, ugyanott imádkozik a Szentlélek is kimondhatatlan sóhajokkal. Alapvető jelentősége van annak a ténynek, hogy a szentháromságos eredések világában a Szentlélek nem a megismerés módján születik, hanem a szeretés titokzatos processzusa által.

Mármost, ha egész tudatos életünk gyökerei a tudattalanból kúsznak elő, és ha tudatos értékelésünk, későbbi érdeklődésünk, irányvonalaink és pályaválasztásunk rejtett mélységekben készülnek elő, akkor a természetfölötti élet számára se elég, ha a kegyelem csak a tisztán értelmi és akaratú sikot ragadja meg. Így természetfölötti életünk nem lenne egészen a mienk. És ha mienk is lenne, nem volna egészen emberi, konnatúrális, harmonikus. Nem organikusan nőne ki belőlünk, hanem mint valami mechanikus fölépítmény. Mindez a meggondolás arra enged következtetni, hogy a Szentlélek ott a mélyben a tudat alatt és a tudat előtt ragadja meg személyiségünket. Bizonyos értelemben az ösztönös ént ragadja meg és itatja át természetfölöttiséggel, hogy aztán onnét szent vágyak, természetfölötti ösztönzések és kegyelmi inspirációk hozzák mozgásba érzelmeink sokhúrú hárfáját. Az ilyen érzésekkel átítatott fantázia eszményképeket vetít tudatunk vásznára. Így aztán a kegyelmi életben sem csupán a *logosz* hideg megfontolásai, hanem a *biosz* meleg inspirációi is mozgatják a motiváló akaratot. Ezért nevezzük a Szentlelket *Lumen cordis*nak, a szív világosságának, mert az értelem hideg fényével szemben a szív ösztönös meleg fényét jelenti. (...)

De ugyancsak ebben a tudatelőtti mélységben rejtőznek temperamentumunk és karakterünk összes egyedi sajátosságai is. Amikor a Szentlélek itt ragadja meg személyiségünket, akkor ezek az inspirációk is egészen sajátosak és egyéni jelle-

gűek lesznek. Innét van az, hogy a képek és látomások is, amiket látnak és kapnak, magukon viselik egyéniségük vonásait. (...) *Loyolai Szent Ignác* testestől-lelkéstől katona, ennek az életformának minden fényével és árnyékával. Amikor megsebesülése után rosszul forrnak össze csontjai, ismételten aláveti magát a legkínosabb műtéteknek csak azért, hogy még egyszer katona lehessen. Ott fekszik a betegágyon és unatkozik. Olvasni kíván. Ugyan mit olvas egy unatkozó katonatiszt? Szerelmes regényeket. Ő is Amadi lovag gáláns történetét kívánja. De ilyen nincs kéznél. Hát akkor azt, ami éppen akad. Így kerül hozzá a szentek története. Ekkor kezdenek sejtések ébredni benne, hogy van egy másfajta katonáskodás is, és itt fényesebb győzelmek várnak a lélekre. Baszk temperamentumának katonás adottságaiból kezdenek csodálkozó, lelkesedő és vágyakozó érzések ébredni. Nem kell tehát búcsút mondania katonaszervedélyének, nem kell megtagadnia a maga elé vetített életeszményét, csupán magasabb, szebb és tisztább szintre emelni. Így formálja ki természetes ösztöneiből a Szentlélek az Anyaszentegyház legnagyobb katonáját. (...)

HALÁSZ PIUSZ

(A szerző *Lélek és élet című, 1958-ban papi rekollécióra készült írásaiból összeállított, kéziratban maradt könyve 3. fejezetének rövidített változata. Közreadja: Aszalós János.)*

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

<i>Jean-Louis Chrétien: A felejthetetlen és a nem remélt</i>	2.500,-
<i>Lukács László: Az Ige asztalánál</i>	2.900,-
<i>Walter Kasper – Daniel Deckers: A hit szívverése</i>	3.200,-
<i>Kertész Imre: A megfogalmazás kalandja</i>	1.400,-
<i>Thomas Merton: Párbeszéd a Csönddel. Imák és rajzok</i>	2.900,-
<i>Teréz Anya: Jöjj, légy a világosságom!</i>	3.200,-
<i>Rupert Berger: Lelkipásztori liturgikus lexikon</i>	4.300,-
<i>J. B. Metz: Memoria passionis</i>	2.700,-
<i>E. Kübler-Ross – D. Kessler: Élet-leckék</i>	2.600,-
Megszenteltség az egyházi mozgalmakban	
és a megszentelt élet új formáiban	1.500,-
Felkészítés a házasságra és családi életre	1.300,-

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigília Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu

MILYEN PAPOT SZERETNÉNK?

„A mai papoknak Vianney Szent János, az ars-i plébános példája által kell megtanulniuk, hogyan azonosulhatnak teljesen saját feladatukkal. (...) Ki kell használni az »új tavasz« lendületét is, amelyet a lelkeségi mozgalmak létrejötte jelent az egyházban. Az egyházi személyek által elkövetett hibákat és mulasztásokat nem lehet eléggé sajnálni. Ezek leküzdéséhez nemcsak a gyengeségeik beismerésére van szükség, hanem arra is, hogy a nagyszerű papok példájában örömmel ráismerjünk Isten ajándékára.”¹ Ezzel az őszinte hangú, bátorító tanítással nyílt meg a „papság éve”. A szent halálának 150. évfordulója kapcsán a világegyházban meghirdetett ima-év kapcsán elgondolkodtató: a pápa erre az évr² nem Aranyaszájú Szent Jánost, Szent Ágostont, Aranyzavú (Krizológ) Szent Pétert vagy valamelyik lenyűgözően, főnségesen prédikáló, ma úgy mondanánk: „sztár” papot választotta ki, hanem az egyháztörténelem egyik legesélytelenebb, leggyengébb, leginkább megalázott, a világ szemében sikertelen papját, az ars-i plébánost.³

Ha tipizálnánk azokat a papokat, akikkel a templomokban, a plébániákon, egyházi intézményekben találkozunk, a következő karakterek kerülnének előtérbe: világi pap, szerzetes-pap, lelkipásztorkodó pap, adminisztratív vagy tudományos életben tevékenykedő pap, öregek papja, ifjúsági lelkipásztor, gyóntató pap, szervező pap, hagyományos beállítottságú pap, „modern” pap stb. Bizonyára lehetne más kategóriákat is felállítani. Ezek az önkényesen alkotott „skatulyák” nem jelentik azt, hogy teljes egészében leírják a papi szolgálat karakterét, hiszen átfedések is lehetnek (például az öregek papjára áll a gyóntató pap jelzője is). Mégis, amikor ezekkel a „mesterséges” kategóriákkal közelítünk a papi szolgálatot betöltők leírása felé, akkor könnyebben gondolkodunk róluk.

Egy maroknyi felnőtt hittanos megkérdezése még nem reprezentatív felmérés, és szociológiailag sem értékelhető eredmény, azonban mindenképpen figyelmet érdemel. Tesztet írtunk a budapesti Egyetemi Lelkészséghez tartozó közösségekben olyan „hittanórák” végén, amelyek a papságról, konkrétan a papok védőszentjéről szóltak.⁴ A kérdőív négy kérdésomagozt tartalmazott. Milyennek látod a *hagyományos beállítottságú* papot, milyennek az *ifjúsági lelkipásztort*, milyennek a *manager-típusú* és milyen papot tartanál ideálisnak, *milyen papot szeretnél*?

Először is a kérdés meglepte a közösségek résztvevőit. Azután kisebb mosolyok, emlékek felidézését követően mindenki elkezdett dolgozni és ontották a válaszokat. Végül közösen megbeszéltük és kiértékeljük azokat.

1. Az úgynevezett *hagyományos beállítottságú* (kissé tradicionalista, még ha nem is a lefőbbvire-i értelemben) paptól többen tartottak. Egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy hozzá nagy bizalommal fordulnának. Többen ijesztőnek tartják, ha hosszú, fekete, magas gallérú reverendában, selyem cingulussal és bíréttummal megjelenik, mondjuk a metró lépcsőin, vagy tömött autóbuszon. Ruhaviseletére vonatkozóan szinte mindenkinek a reverenda, a körgallér, esetleg a papi civil jutott az eszébe. Volt, aki ebben a hit melletti kiállást értékelte. A konzervatív papi személyiség beszédére a kimért megfontoltság, sokszor a keletesség, de gyakran a szabatosság, egyfajta „tartás”, a distinkciók, a szigor, a „klerikális”, a „teológiai zsargon”, a választékosság, a hosszúság, a számonkérés jellemzők. A kapcsolattartására nézve: tartózkodó, zárkózott, ügyintézésre koncentrált, távolságtartó, hivatalos, olykor felsőbbrendű, alá- és felé rendelt viszonyban gondolkodó, tekintélyt parancsoló, merev, nem túl közvetlen. Volt, aki azt válaszolta: helye az iroda, a templom és az ebéd... A hittanóráinak megítélésében kemény ítéletek is elhangoztak: formálisak, a leírt szöveghez ragaszkodók, magyarázó, oktató jellegűek. Ő maga prelegáló, „kinyilatkoztató”, moralizáló, főleg kis gyermekeknek való, sokszor unalmas. A pénzkezelésére feltett kérdésekre a következő válaszok születtek: takarékos, igen beosztó, óvatos, megfontolt, „filléreskedő”, pontos, magának tartja fenn, másokat távontartó, az egyházkormányzatnak megfelelni akaró, bürokratikus, konzervatív. Az erkölcsi tartására pedig ezt írták: példamutató, kissé merev, törvénytartó, „régimódi”, olykor bigott, megkérdőjelezhetetlen, mások hibáin botránkozó, szigorú. Az egyéb sajátságok között születtek ilyen válaszok is: nem innovatív, mindentől, ami új — fél. Volt, aki egy szóval fejezte ki: magányos. A legnagyobb problémája az individualizmus, nem tud közösségben gondolkodni, túl magabiztos, sokszor a szolgáltató és nem az őszintén szolgáló benyomását kelti. Volt, aki nem kis éllel azt írta: „egyházias, csak a hívek jelenléte zavarja”, „mint aki karót nyelt”, vagy „a hierarchia papja”.

2. Az *ifjúsági lelkipásztorról* a következőket állapították meg a megkérdezettek. Ruhaviselete: sportos, civil ruhában jár, Adidas cipő kandikál ki a miseruhája alól, talán túl lezser a megjelenése.

Hétköznapi, farmer nadrágban jár, divatos, világias. A beszédéről: fiatalos, a közkedvelt, modern témák foglalkoztatják, humoros, sőt ironikus, közvetlen, szlengeket is használ, sok példát tud, barátságos, néha hatásvadász, dinamikus, vidám. A kapcsolattartásáról: az időséket kikerülő, barát-kozó, olykor „bratyzó”, érti a csoportdinamikát. Kiterjedt kapcsolatainak vannak, ezek fontosak a számára, nyitott, egyenrangú félnek tartja a beszéd-partnerét, lendületes. Sokszor szétszórja magát. Hittanórái: interaktívak, példákkal fűszerezettek, élvezetesebbek, lendületesek. Arra a kérdésre, hogy milyen a pénzkezelése, ezt válaszolták: nem pénz-központú, adott alkalmakkor gyűjt, célszerűen, lazán kezeli a pénzt, nem nagyon foglalkoztatja, de a fiatalokat segíti, nem elszámolás-kész, felü-letes, azért végeredményben mégis korrekt. Er-kölcsi tartásáról ezek a válaszok születtek: kiis-merhető, korszerű, nem túlzottan példakövető, feddhetetlenségre törekvő, tágabban értelmező, nyitott, nem feltétlenül szigorú, engedékeny, megértő, megbocsátó. Az egyéb jellemzők kö-zött ezeket sorolták fel: vállalkozó kedvű, álta-lában mosolygó, derűs, szívélyes, kiránduló, kö-zösségépítő, „haverkodó”, ő a „kapitány”, karizmatikus (nem feltétlenül a szó lelkiségi moz-galomhoz tartozó értelmében), önfeláldozó,⁵ cserkészkedő, a műszaki dolgokhoz ért, népszerű.

3. A szervező, úgynevezett *manager-típusú*, szervező lelkipásztor így írták le. Ruhaviselete: hétköznapi, inkább nyakkendő, mint papos, elegáns, öltönyben jár. Hozzátarozik a kockás ing, a napszemüveg és az autó. Ruháit ügyesen válto-gatja. Csak a kis kítűzőtt kereszt jelzi, hogy pap. Beszédéről ezt írták: lényegre törő, céltudatos, néha rábeszélő, modern, simulékony, közösség-ben gondolkodó, együttműködő, fontos számára az emberek megnyerése, „profi”, fordulatoss, a hét-köznapi dolgokban igen járatos, gyors, közvetlen. Kapcsolattartása: széleskörű, kiterjedt, intenzív, könnyed, fraternizáló, haszonérdekelt, sikerori-entált. Fontos kellékei az internet, a mobiltelefon, néha a felületesség érzését kelti. Hittanóráiról ez a vélemény alakult ki: nem a leglényegesebbek a papi szolgálatában, órái sokszor lazák, helyet kap bennük a politika, a napi aktualitás, ugyanakkor színesek. Hitoktatásában az erkölcsi kérdések fon-tosak. Főként felnőtteknek tart szívesen hittant. Pénzkezeléséről pedig: közgazdasági logika irá-nyítja, kreatív, pénzközpontú, rámenős, ügyes, mindig van egy aktuális cél, amire gyűjt, a gyűjtés-adakozás lázában ég, pályázatokat ír, befektet, kockáztat, „akár egy bankár”. Erkölcsiségét így ítélték meg: inkább liberális, mint konzervatív, rugalmas, „ez még belefér”-típusú, laza, megkér-dőjelezhető, igyekszik korrekt maradni, a nagy-közönség elől kissé elrejtett. Többször azt a be-

nyomást kelti, mintha álarcban járna. Az egyéb jel-lemzők között ilyen tulajdonságokat soroltak fel: karrierépítés, világnak való megfelelés, sikerori-entáltság, társadalmi szerepvállalás, vállalkozó szellem, szervezőképesség, elégedettség. Mindig elfoglalt, gyakorlatias, „pörgős”.

4. Végül megfogalmazták a megkérdezettek, hogy *milyen papot szeretnének* a plébániájukon, kihez lenne bizalmuk, kire tudnak felnézni, ki az, aki korszerűen hirdeti az Evangéliumot és pász-torolja Isten népét. Ruhaviseletében igen eltérőek a válaszok: van, aki mindig papi civilben szeretné látni, van, akinek ez nem fontos („mindegy, csak rendes legyen, ne borostás”), „csak valahogy jelezze, hogy pap”). Beszéde: legyen szabatos, rövid, tömör, lényegre törő. „Provokáljon, hogy lépjen!” Kapcsolattartásában legyen elérhető, együtt érző, empátikus, közvetlen, hiteles. Hittanórái legyenek emberközeli, érthetőek, játékosak. Pénzkeze-lése: gazdálkodjon jól, lelkiismeretesen, engedje szóhoz a világiakat, „ne gondolja, hogy még eh-hez is ért...” Erkölcsi tartása: sugározza a szerete-tet, legyen nyugodt, kiegyensúlyozott ember. Is-merje be gyengéit. Élje, amit mond! Általában legyen hiteles, hívő, átlátható, kiszámítható, jól képzett, barátságos, közösségépítő. Jó lenne, ha papi közösségben élne! Egy valaki írta: „nem baj, ha motorkerékpárral közlekedik”. Más: éljen mély lelkiéletet, „legyen egészen ember”.

Elgondolkodtató a nagyjából azonos felfo-gású, a hitüket gyakorló, de különféle nevelte-tésű, foglalkozású, mégis a keresztény értelmi-ségiek körébe tartozó fiatalok szinte vallomása. Mindenekelőtt tükröződik benne kimondva, ki-mondatlanul az, hogy *figyelnek papjaikra*. Nem kö-zömbös számukra, kit látnak az oltárnál, ki az, aki szól hozzájuk a szószékről, ki fogadja őket a gyón-tatószékben, vagy az irodában. Mint ez várható, *kritikus, de nem ellenszenves vagy gyűlölködő szem-mel viszonyulnak hozzájuk*. Amikor hibáik, fo-gyatékoságaik kerülnek elő, nem a cinizmus vagy a lelkisínylő közömbösség keríti őket hatal-mukba, hanem a segítőkészség. A válaszok ösz-szessége felfogható úgy is, mint egy tükör, ame-lyet az értelmesen gondolkodó, művelt, nem vak hívők tárnak papjaik elé. Volt, aki egyszerűen azt írta „kedvenc” papjáról: ha felszentelt ember és rendelkezik a lelki hatalommal, az nekem elég...

Korunk híveinek szükségük van papjaikra, remélhetően meg is védik őket ugyanennek a kornak sokszoros támadásaitól. Tudatában van-nak annak, hogy a pap felszentelése révén nem az „angyali létrendbe” tartozik, hanem ugyan-olyan ember marad, mint ők. Szívesen támogat-nák, még inkább segítenék a papot, mert látják, hogy helyzete, körülményei nehezek. Nemcsak hogy nem reklámozzák hivatását, de a média ál-

landóan keresi rajta a „fogást”, hogy bizonyítsa a világnak: bort iszik és vizet prédikál, a bal kéz nem tudja, mit cselekszik a jobb, nem jobb a Deákné vásznánál... „Egy pap sem lesz képes minden ember igényét — még jogos igényét sem — kielégíteni. A pap nem egy »elmúlt« múltnak a képviselője, hanem egy olyan múlté, amely minden korban jelenné válik... a pap nemcsak szertartásmester, hanem az Evangélium igéinek és Jézus pásztori szeretetének tanúja is, és az általa végzett szertartások nem üres formaságok, hanem minden lét legmélyebb titkával hozzák kapcsolatba az embereket, vagyis a halálón át élethez vezető isteni szeretettel.”⁶

A papság évében a papokról beszélni, szolgálatukat elemezni, megrajzolni a holnap papjának vonásait⁷ — hasznos lehet a közös gondolkodás és a közös jövő szempontjából. Több mint harminc éve, még az elmúlt rendszer szorítása alatt látott napvilágot Nyíri Tamás teológia professzor sokat vitatott tanulmánya, amely a magyar papság életével foglalkozott. Ma már természetesnek tűnnek az akkoriban forradalminak tartott megállapításai: „a lelkipásztorok 15–20 százaléka olvaszt csak a zsinat valamennyi okmányát... A lelkipásztorok alig 20 százaléka tölt naponta egy órát vagy ennél többet tanulással és teológiai művek olvasásával... a hívők egyharmadát-felét untatja, és zavarja a prédikáció... A szembenálló frontok megmerevednek: idősekre és fiatalokra, haladókra és konzervatívokra polarizálódik a magyar papság.” E tanulmány végső javaslatai között olvassuk azt, amit a tesztet kitöltők is szorgalmaznak: „a több százéves feudális plébániarendszert kollegiális lelkipásztori központok válthatnák fel. A papi nőtlenség törvényének a fenntartása nem képzelhető el *papi közösségek* kialakítása nélkül. A lelkipásztori központokban élő 3–4–5 pap életének és működésének pszichológiai, anyagi, társadalmi alapjai a jelenleginél sokkal hatásosabban biztosíthatók”.⁸ Kétségtelenül sokat segítene rajtuk a „quasi vita communis”, a nem szerzetesi, mégis közös élet családiasága és megtartó ereje.

XVI. Benedek pápa Vianney Szent Jánosról mondta: „Már fiatalon a papságra készült, ám sok nehézség árán jutott el a felszentelésig. Az ars-i plébános Isten ajándékának tekintette papságát. Nem is tudjuk itt a földön megérteni ennek nagyságát, majd csak az égben értjük meg igazán. Ő valóban *alter Christus*, a Jó Pásztor mása lett, aki kész volt életét adni a juhaiért. Papi szolgálata élő katekézis volt, főként a szentmise bemutatásakor. Életének középpontjában az Eucharisztia állt.

Rendkívüli módon szolgált a bűnbánat szentségét: fáradhatatlanul gyóntatott, és buzgó lelki vezető volt. Az egyes személyek sajátos karizmákat kapnak. Az ars-i plébános hűséges volt küldetéséhez, amelyre Isten meghívta, ráhagyatkozott az isteni Gondviselésre. Az emberek szívét nem emberi adottságai révén érintette meg, hanem azzal, hogy beszélt nekik arról, amit megélt, Krisztussal való barátságáról. Krisztusba volt »szerelmes«. (...) Az ars-i plébános tanítása szerint a lelkipásztor legfőbb feladata a Krisztussal való személyes egység keresése és annak közvetítése a rábízott közösség felé. (...) Az ars-i plébános közbenjárására adjon az Úr egyházának szent papokat, akik a hívek körében támaszra és együttműködésre találhatnak!”⁹

PÁKOZDI ISTVÁN

¹XVI. Benedek: *Üzenet a világ papjainak a papság évére*. Róma, 2009. június 18. (Magyar Kurír)

²2002 a Rózsafüzér éve volt (lásd II. János Pál: *Rosarium Virginis Mariae*, apostoli levél), 2003 az Eucharisztia éve (lásd II. János Pál: *Ecclesiae de Eucharistia*, enciklika), 2008 nálunk, Magyarországon a Biblia éve, az egyetemes egyházban Szent Pál éve, 2009/2010 pedig a papság éve (XVI. Benedek pápa 2009. Jézus Szíve ünnepén hirdette meg: *Krisztus hűsége, a pap hűsége* mottóval).

³Akit szentté avatása után három évvel, 1929-ben XI. Piusz pápa a plébánosok égi közbenjárójává nyilvánított.

⁴Összesen harminckettő fő válaszolt három különféle csoportból (2009/10-es tanév I. félévében).

⁵Utaltak Orbán László kolozsvári egyetemi lelkészre, aki 2008 nyarán a Duna-deltában életét adta egy fuldokló egyetemista kimentése közben.

⁶Nemeshegyi Péter: *Isten népének szolgálói*. TKK, Róma, 1980, 87–89.

⁷„Az egyház felvirágzását és elterjedését az apostolok bátorságának köszönhetjük, és ma ugyanerre a bátorságra van szükség, hogy ne hátráljunk meg a nehézségek láttán, hanem haladjunk előre és tartsuk fenn a párbeszédet mindenkivel... Igen, nyitott egyházat akarok, olyan egyházat, amelynek kapui nyitva állnak a fiatalok előtt, olyan egyházat, amely a távolba tekint...” In: Carlo Maria Martini – Georg Sporschill: *A hit kockázata. Éjszakai beszélgetések Jeruzsálemben*. (Ford. Kató Eszter.) Kairosz Kiadó, Budapest, 2009, 162., 165.

⁸Nyíri Tamás: *Hogyan él a magyar papság?* Teológia, 1972/9. 181–189.

⁹XVI. Benedek szerdai katekézise Castel Gandolfóban, 2009. augusztus 5-én (Magyar Kurír).

„...EGY MÁSIK VILÁG POKLA” Moldoványi Ferenc: *Másik bolygó* című filmjéről

Moldoványi Ferenc (1960. október 30.) debreceni születésű, a katonaság elől a Debreceni Tanítóképző Főiskola rajz-népművelés szakára (1979–1982) „menekülő” filosz, szerves-gyermeki lelkületű képekben álmódó, párizsi filmfőiskolás (1990–91), riport-, dokumentum, népszerű tudományos film-, illetve film- és tv-rendező (1986–92), a kultúrák/nyelvek egyenrangúságában hívó bölcsele, aki Szóts István, Sára Sándor, Gaál István, Schiffer Pál, Almási Tamás klasszicizmusát túllépve, újraértelmezte a *reflexív-kreatív dokumentumfilm*zés stilisztikáját (dokumentum és fikció egybemosása, zenei/képi szekvenciák, keletes nagyszerkezetek, párhuzamok/oppozíciók, archetipikus képesszociációk).

Mindig is egymást ki nem záró, több lehetséges világ ütközőpontjába állította be a kamerát a godard-i morális nézőpont értelmében. Hol a fortélyos, végtelen álarcot viselő hatalom és szabad lelkiismeret, civil szókimondás árnyéknájában fejtette meg az agonizáló diktatúrák túlélési, hétköznapi taktikáit, kezdettől fogva főiskolai tiltás és nemzetközi elismerés „szizofreniájába” szorítva (*Leleplezés* – 1987, *A szamizdatról* – 1988/89, *Hotel Quest* – 1992, *Market Development Foundatoin* – 1993, *Keresztapa* – 1993), hol a kulturális, etnikai, szociális perifériák (szegénység, szubkultúrák) hírnöke volt „fekete dobozos” elszántsággal, meglesve/megszenvetve az első kilakoltatások örületét, a reménytelen leépülések nyelvi szétesését, helyenként szürreális tónusban (*Itt és most* – 1989, *Ha megeszünk egy hódót* – 1984, *Párizsi házfoglaló művésze* – 1993). Egyetlen diploma játékfilmje, a Párizsban forgatott háromnyelvű (francia, román, magyar) *Hotel Quest* is a Budapesti iskola dokumentarizmusát idézi az ügynöki (szekus) létforma végtelenített konfliktusairól, szándékosan kék, hideg tónusú világot festve a vad (Funtek Frigyes) és vadász (Szabó László) örök párharcában.

A film száz éves évfordulóján egy 14 részes, a filmnyelvről és a tematizmusról szóló, személyes, élményszerű, a teoretikusságot kerülő, sok archívval dolgozó magyar–francia tv-sorozat „celebrálója” is volt (*A film és... 1994–95*). Az egyes részek (A film és ...a mozi, ...a fény, ...a tér, ...a hang, ...az idő és az emlékezet, ...az álom, ...a mese, ...a nevetés, ...a múlandóság és a halál, ...a hős, ...a vonat, ...a ló és az autó, ...a város, ...az erotika, ...Hommage à Lumière) tematikusan újra-

értelmezték Moldoványi mozihoz-filmhez való viszonyát, rövid, karakteres archív mozgóképeket kapcsolva a világ nagy rendezőinek, operatőreinek, színészeinek esszészzerű vallomásaihoz.

De az igazi fordulat saját produceri-rendezői önmeghatározása óta (Engram: ‘emléknyom’, ‘emlékezetbe bevésett tapasztalat’) következett be, csupa filmes/televíziós koprodukcióban, néha diplomáciai védelmet élvezve, de gyakran életveszélyben, ismeretlen földeken, idegen kultúrákban készült, gyönyörűen-látomásosan és valóságosan fényképezett (Máthé Tibor, Nagy András), meditatív zenére komponált (Szemző Tibor) spirituális, esszészzerű-lírai dokumentumfilmjeiben (*Az út* – 1997, *Gyerekek: Koszovó* – 2000, *Másik bolygó* – 2007), meghozva 32 magyar és nemzetközi díjat, 43 ország 98 fesztiváljának elismerését.

Bár ezen filmek mind esztétikailag, mind filmnyelvileg, mind szerkezetükben nagyon különböznek, mégis mindhármát egyetlen, jól körülhatárolható, szinte tézisszerű gondolat, filozofikus üzenet vezérel, s a „kizökkent létű” helyszínek, szereplők dramaturgiája is ezt a keresést értelmezi. A kínai nyelvű, magyar feliratú *Az út* című filmnek még főhőse van, egy 65 éves irodalomtanár (Liu Zhixhian), a 10–15 ezres magyar kínai diaszpóra komikus-fenséges képviselője. Diktatúrák-kijelölt sorsa van mindkét világban és kultúrában, de mintha angyali távolságból (egyszerre puritán és érzéki fotografálás) nézné mindkettőt, anélkül, hogy a taói bölcsélet illusztrációja lenne két térben és időzónában (Budapest–Józsefváros – Kína–Peking, Sanghaj). A szeretettől megfosztott élet két morális-kozmikus keresése mozgatja a dokumentum-játékfilmet: újraélni a szerelmet egy ismeretlen világban és visszatérni boldogtalan házasságából született, megtagadott fiához. A *Gyerekek* már szakít a hősportréval, egy paradox-abszurd tézissre építve e „meditatív fohász”, „világi oratórium” nagyszerkezetét: etnikai alapon zajló törzsi háború és önelégült-amorális civilizatórikusság akarja itt megérteni reménytelenül egymást. Koszovóban (a folyó kettészelte szerb Észak- és albán Dél-Nitrovica) és Belgrádban hat büntetlen, árvává váló albán és szerb gyerek a végtet ugyanazon Möbius-szalagján lesz túl hamar katalizmák ártatlan tanújává. E háborús vádirat (empátia és diszkréció melankolikus és szenvedélyes elegye) egy sajátos párhuzamos szerkezetben valósul meg: a fekete-fehér, puritán szenvedéspotrékat és egy rádióbeszélgetést a gyerekek által, szuper 8-as színes filmre forgatott szép „szekvenciák” tagolják és oldják.

A *Másik bolygó* a hőstelenítés és a bonyolult nagyszerkezet kettősségében emeli fel az elviselhetetlen dokumentatív konkrétságot az archetipikus-spirituális vigasz, az ima magasságába. Hasonló „vádiratszerű” kísérlettel már találkoztunk az új magyar dokumentumfilmzés palettáján (Kocsis Tibor: *Új Eldorádó*, Fekete Ibolya: *Chico*).

A film 2005 őszétől 2007 késő őszeig forgott három kontinens négy országában (Mexikó, Ecuador, Kongó, Kambodzsai). Egy plusz hét egyéni és kollektív gyerektörténet fonja össze és teszi hasonlatossá ezen lázadás nélküli, irracionális stációkat (az észak-mexikói tarahumara indián törzs kislánya; ecuadori cigarettaárus lány, kongói boszorkány, a kambodzsai téglagyár gyermekei, kongói gyermekprostituált, ecuadori cipőpuccoló fiú, kambodzsai szeméttelép álomlító kislánya, kongói gyermekkatonák). Az *utazást meditatívává* (sámán és a beavatott kislány imája, keresztjárása) tevő *nagyszerkezet* látszólag keretes, szimmetrikus, megerősítő ismétléseken alapul, valójában az elviselhetetlenség fokozásával lassan eltűnik, beolvad, alig ismerhető fel (imatörédék a sámán hangján), mintha azt sugallná, hogy semmi racionális nem segít, csak az ima. Alászállás egy boldog gyermek által a „vízben elveszett” gyermeklelkekért és a földön szétszórátva szenvedő gyerekekért hozott önzetlen áldozat. Az áldozathozatal is csak a segítő felnőttek (sámán, édesanya) cselekvéseivel (keresztállítás, tűzgyújtás, tanácsadás, álomörzés) és óvó szavaival lehetséges („El ne tévedj az úton...”, „Krisztus legyen veled és kísérjen utadon”), tehát a közösség megtartó és elbocsátó erejével. Később csak az álmokban feltűnő férfiak azok (Jézus a lángoló gödörnél, idős bácsi a Szellemek Fájánál), akik segítenek menekülni a tűz elől vagy az éjszaka rémeitől, az evilági felnőttek, még szeretteik sem. Az alászállást a sámán a fogyó holdnál, a barlangi tűz melegénél elmondott könyörgése indítja el: a keresztet a négy égtáj felé meg kell erősíteni, így tűnik el a halott ember (Jézus) a keresztől.

A kislány feladata tehát, hogy a négy égtáj felé (észak: a keret hófúvása, dél: Kongó, kelet: Kambodzsai, nyugat: Mexikó, Ecuador) forduló látomásait, révülő bolyongásaiban, azaz a hét konkrét történetben/monológokban/álmokban megmentse és a reménynek adja (sárga ruha) az elveszettnek látszó gyermeklelkeket. A *struktúra* a következőképpen segíti e bölcséleti szál formai testet öltését: 1. a fenyőfák kékes hóviharban; 2. a tarahumara sámán imája és reggeli szertartása; a beavatott, de már felnőtt kislány beszélget az édesanyjával; a hegyoldalban haladó sámánt a lány követi a tópartig; 3. fekete, felhős táj; 4. egy ecuadori cigarettaárus kislány monológja éjszaktól hajnalig, tüzes lázalom; 5. két kislány álma

a ház tűzhelynél, a sámán követ gyűjt és nézi a naplementét; 6. afrikai boszorkány kislány monológja, piaci munkák, evés, vonatutazás és birkózás; 7. kambodzsai téglakészítés és áldó eső; 8. a beavatott indián kislány mondatai, bolyongás a vízben álló fák között; 9. egy kongói kis prostituált monológja, fésülés, éjszakai élet, bódében beszélgetés; 10. cipőpuccolás, galambhipnózis, nevetés (Ecuador); 11. a sziklás partról — ahol a mexikói kislány áll — benyúlik a fa a vízbe; 12. kambodzsai kislány monológja, guberálás éjszaktól nappalig, gyermekek alvása a függőágyakon és hajmosás a dézsából, éjszakai lázalom sirással; 13. kongói gyermekkatonák monológja, palántázás, kiképzés, ének/tánc; 14. porhót terít a hóvihar a pusztá domboldalra, ahol egyetlen farkas áll.

A *narráció* fő vonalát a képekhez analóg, kontrapoztós vagy asszociációs módon rendelt, a megalázottságról tanúskodó *monológok*, illetve a kibeszélt, apokaliptikus, büntető, nem feloldozó *álmok* adják. Az álmok esetében a cselekvés és beszéd szintjén azonban fokozatosan megjelennek az oldódás, a remény elemei, sőt a csak a galambok „nyelvén beszélő” cipőpuccoló kislány nemcsak mindig galambok veszik körül széliden, hanem az egyik madár ölebe vevésénél már ő uralkodik az álom felett. Néhány szegmensekben semmifajta vagy minimális narrációs elemet találunk, ezért ellensúlyként felerősödnek a zenei nyomatók, a képasszociációs plán struktúrák és a *metakommunikációs* jelzések a nevetésben és a dalban. A nagyon erős, intenzív érzelmek felidézésénél a kétségbeesett, zaklatott sírás is hitelesíti a feloldhatatlan krízist, vagy a hevült dal/tánc erősíti a férfiközösséghez tartozást a halál közönyében. Klasszikus kozmikus *archetípusok* (4 ósanyag, nappal-éjszaka, állatok) mozgatják az alinearis történetek mélyrétegeit, így emelve el a pusztá társadalmi-morális sorsvázlatokat a tisztább, létfilozófikus síkba, hisz mind a 7 szenvedéstörténet az embertől megszabadított táj ortalomában zajlik. Domináns a női karakterű *víz*: az iszony mélysége ellen küzdenek a kislányok (sírás), de a nedvesség, bármilyen nemű gyerekekre is terül, mindig óvja, védi a gyengét (szomj, munka, mosdás), ha már az anyák újra férjhez mentek, megbetegedtek, meghaltak, a pokolba kerültek, de ha élnek is, kifosztják vagy megverik szülőiteiket. A *tűz* szintén feminin, az élet keletkezésének pozitív attribútuma (szertartás, álomörzés, a mexikói kislány sárga és az édesanya piros ruhája, a sámán narancs diadémja, Jézus piros ruhája a cigarettaárus kislány második álmában, ételkészítés a kongói piacon), de a pusztulás vészjósló figyelmeztetése is (cigarettaárulás, álombeli foryogó föld, dzsoint sodrása).

Az ég (fák, hegy, nap) férfias magasba törésével tagadja a földi rosszat (fenyőfa a viharban, templom fölötti esőfelhők, fák ágai között felkelő nap, a vonatról látszó horizont az alábukó nappal, madarak a téren, hegyek fölött elrepülő madár). A föld a stabilitás eleme, ami megköt és kijózanít (a sáman köveket hord kerítésnek, a fiúk birkózása a földön, sár az arca/lábra szaradva, palántázás). *Nappalok és éjszakák* nem válnak szét, szinte mindig összekeverednek, vagy túlsúlyban vannak (éjszakai autofarht), de néha bizonyosságot ígérnek (a sáman napfelkelteje). Az állatok elbújtak a pusztító ember elől vagy magányosan a közelében vannak (cica, farkas a hegyen), de néha a vigasztalás őrangyalaiként élnek a gyermekek társaiként (a hegygerincen haladó patások, galambok a téren, kutya a roncs lakókocsi mellett, fekete kutya ül a szeméttelen, két kecske élelmet keresgél a guberálók között, 4 kecske a faluban felejtett tanktetőn sziesztázik). Ha nyüzsgöve ellepnek mindent (legyek a szeméttelen egy-egy növényének levelein), akkor az enyészet, a kárhozat hírnökei.

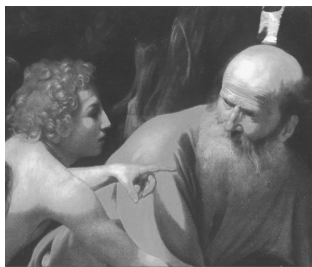
Minden gyermekors e földi létben, de még az álmok egy részében is circulus vitiosus, reménytelen aláhullás. A fény világra akar jönni e szenvedő angyalok minden pillantásában, lefojtott éneklésében, kétnapos éhségében, a fajtalan erőszak és az ölés utáni ébredésben. Pokol és mennyország határzónáján, élőhalottként járkálnak néma passiójukat. Jézus megerősítve (nevetés, játék, állatok, társak, álmok) őrzi őket a Teremtővel való találkozásig, mert akikre rá vannak bízva, megbecsztelenítik és kifosztják őket, belőlük élnek, elveszik az életüket.

Az ecuadori cigarettárus kislány első álmában a felrobbant földön fut egy menedéket nyújtó

hegy felé, de öccse a földbe akar bújni: „és akkor egy férfi, Jézus, aki ott állt, az is azt mondta: Ne nézzetek hátra... Ne nézzetek, csak előre, és akkor majd találtok egy helyet, ami nem ég.” Második álmában már hatéves: „Jézus körül ott ültek a tanítványai. Beszélt hozzájuk. Egy nagy piros ruha volt rajta. Oda akartam menni hozzá, hogy halljam, mit mond, de ő egyre messzebb és messzebb került. Még közelebb menetem, és még távolabb lett.”

A kongói boszorkány kisfiú földönfutóként, egész életében Istenre vár: „Lelkész vagy pap akartam lenni, igehirdető, aki az utcán hirdeti az Evangéliumot.” A kambodzsai szeméttelen füstölő romjain esznek összébújva felnőttek és gyerekek, hallgatva az éneket az egyetlen vigasztalóról: „Jézus, aki bűneinket megbocsátja, békét ad annak, aki követi. / Hallgass meg, Szentlélek, oltalmazd hitemet, őrizd hűségemet.” Még a halálba menetelő gyerekatonák egyike is hisz az élet szent, magasabb törvényeiben: „Az öldöklésen, nők megerősöklésén kívül nincs semmi rossz. Az rossz volt. De mert hiszek Istenben, a varázsröntóban, hiába lősz rám, nem találhatsz el.” A tarahumara sáman a kereszt körüli tűztáncsal űzi el a gonosz lelkeket, melyek a bemutatott gyermek körül ólálkodnak, de a halálmaszkot öltő afrikai katonafiúk is egy pillanatra még élni tanulnak a békét ígérő éneken és táncban. Nincs más reményük, mint Krisztust életre hívni e kataklizmák legfáradtabb, legsötétebb óráiban, mert „ez a világ egy másik világ pokla” (A. Huxley).

SZŰK BALÁZS

Jean-Louis Chrétien

A felejthetetlen és a nem remélt

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

JEAN-LOUIS CHRÉTIEN

1952-ben született Párizsban, költő, esztétorténész és filozófus, jelenleg a Sorbonne filozófia tanszékének professzora. A Dominique Janicaud által bevezetett terminológiával élve — Jean-Luc Marion és Michel Henry mellett — Chrétien is a „francia fenomenológia teológiai fordulatának” meghatározó képviselői közé sorolhatjuk. A filozófus 1980-ban publikálta első könyvét, azóta mintegy huszonnégy könyve jelent meg, melyek a metafizikai-teológiai hagyomány alapvető fogalmait és a bennük levő még feltáratlan lehetőségeket, összefüggéseket vizsgálják.

Ára: 2.500,-Ft

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

A PÉLDÁZAT EREJÉVEL

Három püspök, Fabiny Tamás evangélikus, Kocsis Fülöp görög katolikus és Székely János esztergomi katolikus segédpüspök beszélget életéről, hitéről, hitének képviseléséről Kovács Lajos Péterrel. Három nagyjából hasonló korú egyházi személyiség vezeti be az olvasót léte legfontosabb tartományába, s bizonyítja, hogy ebben a térfogatban függetlenedhetünk a világ hol elengedhetetlen, hol zavaró behatásairól, s szembesülhetünk a keresztény életforma és életvitel lényegével. Hárman mutatják be, hogyan nézzünk szembe azokkal a kihívásokkal, amelyek sokszor zavart és félreértést szülnek és eltérítenek küldetésüktől, melyek értelmében Jézus nevében járva a szeretet parancsának szellemében kell tanítványainvá tennünk azokat is, akik nem ismerik vagy nem hisznek benne.

Azon a korszakon, mely ideológiája középontjába a vallástalanságot és a vallással való leszámolást (ami azt jelentette: a hívőkkel történő leszámolást) állította, mindhárman átvágták magukat, végigélték a katonáskodás éveit, melyek során feljebbvalóik nem feltétlenül emberségesen bántak velük, s a nehézségek csak erősítették elhivatottságuk tudatát és hitüket. Szerencsésnek is mondhatók, de nem kétséges, hogy a kegyelem is segítette őket. Ennek is köszönhető mindhárunk egyensúlyteremtő képessége, ahogy szembesülnek a rájuk váró feladatokkal, és igyekeznek megfelelni azoknak. Székely János triduumában kérdések formájában ébreszt rá a hit hirdetésének, képviselésének esszenciájára: „Boldog Özséb a mai estén talán azt kérdezi tőlünk: tudok-e én is tiszta hanggá lenni ebben a gyönyörű szimfóniában, amit Isten alkotott? Tudok-e gátat szabni a zűrzavarnak, a szennynek? Tudok-e tiszta hanggá válni Isten gyönyörű világában? Mi az, amit továbbad a szülő, a nagyszülő, a tanár? Mi az, amit sugározni tudunk a gyerekek felé? Rend van-e az életünkben, és tudjuk-e ezt szavak nélkül is sugározni? Egybe tudjuk-e tartani a széteső közösségeket, a családokat? Tudunk-e békét vinni a széthúzás helyébe? Tudjuk-e használni az Ő különleges parancsát, 'receptjét', hogy szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót, adjatok, és semmi viszonzást ne várjatok!”

Mintegy az itt elhangzó, elmélkedési ösztönzésnek is felfogható kérdésekre adott időzerű válasznak tekinthetjük Fabiny Tamás gondolatát: „Különbséget kell tenni politikai kereszténység és közéleti kereszténység között. A politikai ke-

reszténység a hatalmat akarja, diktálni akar. Ilyen értelemben türelmetlen. A közéleti kereszténység fölkínálja a hitét, az türelmes. Az utóbbi felé kell hajlanunk, a direkt politizálás nem lenne szerencsés. Már csak azért sem, mert fel kell ismernünk, a híveink között mindenféle irányultságú van, akikhez — természetesen — egyformán kell közelednünk. Sőt, azokat, akik családi indíttatásból, naivitásból baloldaliak, munkás háttérűek, korábban elhanyagolta az egyház — róluk sem feledkezhetünk meg. Egészen más az a tény, hogy az egyházak vezetése pontosan tudja, mi várható a politikai bal- és jobboldaltól.”

Számomra, de alighanem sokak számára az a legvonzóbb a párbeszéd és a monológok olvastán, hogy sugárzik belőlük az a békesség, amelynek annyira híjával vagyunk. Az a békesség, amely egyrészt Isten ajándéka, s amelyet Jézustól oly szépen idézett evangéliumában Máté: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, / Akik elfáradtak és meg vagytok terhelve: / Én felüdítlek titeket. // Vegyétek magatokra igámat: / És tanuljatok tőlem. / Mert szelíd vagyok és alázatos szívű // És nyugalmat találtak lelketeknek. // Az én igám édes, / Az én terhem könnyű.” Am ezt az igát elszánt lelkiülettel kell viselnünk. „Aki föl nem veszi keresztjét, s nem követ engem, nem méltó hozzám.” Jézustól gyakran hallani a „békesség nektek” köszöntést. Ezekből a beszélgetésekből is nyilvánvaló, hogy a békesség készséget és szüntelen készenlétet jelent, hogy meghalljuk a hívást, bármekkora is a láрма, s bárhányan üvöltözik is Barrabás nevét.

A kérdező sorba veszi a hiteles keresztény élet megélésének módjait és kereteit. Vissza-visszatérő témája a család, amely erőt adó közösség és a nevelés legfontosabb műhelye, de főként a fiatalok körében mintha elveszítette volna vonzását. Mit lehet tenni a házasságkötések méltóságának visszaszerzéséért? Kocsis Fülöp a következőket mondja: „A magyar társadalom egyik betegségének oka az, hogy nincs meg a házasságkötés súlya, nem látják annak felelősségét. Az emberek nincsenek tisztában azzal, nem látják kellően, mit jelent életükben a család. Tarok attól, hogy ezt a gondolkodásmódot bizonyos embercsoportok tudatosan plántálták embertársaik fejébe. Ez nyilván valakinek az érdeke.”

Vannak ilyenek? — hangzik a kérdés. És a válasz: „Ma már egyszerűen nem látok más okot. Úgy vélem, igenis irányított, tapasztalhatóan tudatos, látványosan hangsúlyozott, sőt, túlharsozott az a szemlélet, mellyel a családokat, a bensőséges emberi kapcsolatokat lerombolják. Itt

van az a pont... amikor föl kell emelni a szavunkat, ha bűnt vagy bajt látunk, nem hallgathatunk, és ki kell mondanunk, hogy ez így nem mehet tovább.”

Ebben a szándékosan lezüllesztett környezetben a nyilatkozatok természetesen nem elegendőek. Tisztázni kell, honnan indul a rombolás, melyek a legfertőzőbb kórokozók. Igen tanulságos az az eszmecsere, amely ebben a messzire vezető problémakörben Fabinyi Tamás, Kocsis Fülöp és Kovács Lajos Péter között bontakozott ki. Hosszabban idézném párbeszédüket, melyből korunk erkölcsi nivellálódásának folyamata is fény derül.

„Fabiny Tamás: Az ember szinte már röstell emlegetni, milyen jelenségek vannak. Hogy milyen romboló hatása van a kereskedelmi televíziók szemléletének, hogy mit okoz a bulvársajtó. Persze az, hogy elmondjuk róluk a véleményünket, nem ment föl bennünket a cselekvés alól. Szerintem is jól látható, hogy ez egy szándékosan lezüllesztett állapot. Akik legyengítik az embereket, azok majd visszaélnék a gyenge állapotukkal. Az Istentől, a családtól elidegenített embereket könnyű egy nagy masszaként kezelni, manipulálni, fogyasztónak tekinteni, pártok célcsoportjaivá tenni, és nem emberszámba venni. Ezért gondolom azt, hogy az a legjobb megoldás, ha közvetlenül az emberek mellé állunk.

Ezen a téren is van mit végiggondolnunk. Lehet, hogy változtatni kellene az istentiszteleteinken. Valahogy túlságosan szertartásjellegűek. Így is megvan a maguk misztikussága, szépsége, varázsa, de sokszor tapasztalom, hogy nem vagyunk elég közel az emberekhez. Arra kell törekednünk, hogy bárki megszólíthasson bennünket, hogy az emberek tudják, hogy minket megkereshetnek. Legyen az az élet nehéz helyzete, mint például a szülő elvesztése, vagy örömteli helyzetek, mint a házasságkötés. Éreztetni kell, hogy az egyház jelen van az életükben, a hétköznapiakban is és a határhelyzeteken is, örömben és bánatban.

Kovács Lajos Péter: Én azt tapasztaltam, hogy ahol nagy a szegénység vagy a testi elnyomorodás, ott a lelki romlás is gyorsan bekövetkezhet. Lehet, hogy az egyháznak mégiscsak erősebben jelen kellene lenni akkor, amikor a társadalom tagjainak többsége úgynevezett hátrányos helyzetűvé válik?

Kocsis Fülöp: Most vitatkoznék. Úgy látom, éppen ez a két folyamat nem mozog együtt. Nézzük meg egyszerűen a környezetünket! Minden szervezet, intézmény médium, amely el akar érni tőlünk valamit, a jóléttel kecsegtet. És közben épp ezek, amelyek szellemi és lelki nyomorba taszítanak.

Gondoljunk arra is, hogy a mai kor embere ezerszer jobban él, mint mondjuk a középkorban egy uraság. Olyan kényelem, olyan lehetőségek vesznek körül bennünket, és taroznak a mindennapi életünkhöz, amelyik régen elképzelhetetlenek voltak, vagy mértéktelen luxust jelentettek volna, akár csak száz évvel ezelőtt is. Ha csak Európát nézzük, megállapíthatjuk, hogy jólétben élünk. És pontosan ezzel a jóléttel karöltve jelent meg a lelki nyomor.

Amikor az ember a hétköznapijáiért, sőt az életéért küzdött, éppen a rászorultság adott neki belső nemességet, igaz gondolkodást. Az ember a legnagyobb természetességgel hagyatkozott Istenre. Hát éppen itt kellene keresni az előrelépés útját. Nyilván nem azzal, hogy elveszük az embertől a jólétet. De beszélnünk kell arról, hogy a jólét hamis boldogságot kínál. Sokat beszélnek erről fiataloknak, lehet, hogy már unásig. Hogy az a fajta kényelem, jólét, mely ma kínálkozik, sőt, szinte ránk tukmálja magát, a lelki nyomorodással és kiüresedéssel jár együtt.”

Az egyházak egyik legnagyobb próbatétele a roma-pasztoráció. Azokon a településeken, ahol a romák többségben vannak, talán könnyebb eredményt elérni, hiszen alapvetően vonzódnak a természetfölötti iránt. Vegyes lakosságú közösségekben viszont elképesztően nehéz érvényt szerezni olyan keresztény elveknek, mint a megértés, a kölcsönös szeretet és szolidaritás. Ezen a vidéken erős a vonzása a cigányellenes jelszavaknak, amint ezt a választások is bebizonyították. Székely János példája azt igazolja, hogy nagy türelemmel, megértéssel ebben a környezetben is eredményesen lehet képviselni a keresztény értékeket. Ehhez azonban olyan emberi beleérzésre van szükség, ami nem mindenkinek adatik meg.

Az egymást követő rendszerek súlyos mulasztása, hogy jelszavaikon túl semmit sem tettek a cigánykérdés megoldásáért. Van cigánykérdés? Hogyne volna! Lehet elhallgatni, és semmi érdemlegeset sem tenni. Lehet látszatintézkedésekkel kendőzni a bajt, amely aztán észrevétlenül növekszik, míg aztán valami erőszakos esemény formájában kirobban, növelve a feszültséget, az ellentéteket, indulatokat, gyűlölködésig fokozódva. Ilyenekre is emlékeztünk a közelmúltból. A megoldás módját aligha ismerhetjük pontosan, de egyik útját az a közösségteremtő, szeretetből fogant eljárás mutatja, amelyen Székely János haladt.

Remek ötlet volt egymás mellé ültetni a három püspököt, s közös nyelvet teremteni párbeszédükben. Mindenki, akinek köze van a kereszténységhez, érzékelheti annak válságát. Részben az az oka, amiről Kocsis Fülöp beszélt: hovatovább

az az érzésünk, hogy semmivel sem könnyebb az egyház helyzete, mint a szovjet korszakban volt, legfeljebb az a különbség, hogy Európa egyes részein a nyílt egyházüldözést folytonos ostrom váltotta föl. A védelem leghatásosabb fegyvere pontosan megismerhető hármójuk szavaiból: erősíteni kell a személyes és kollektív hitet, amelynek egész magatartásunkat és gondolkodásunkat át kell járnia. Ugy igaz, amint a kötet szerkesztője írja előszavában: „A kiváló biblikus gondolkodók távolabbra is képesek tekinteni: meglátni a morál és kultúra világában azokat a szigeket és új katakombákat, ahonnan a hit jövőjének, mely kétségbevonhatatlanul a jövő hite is leend, új gyökereit leljük, a transzcendenciára fogékony lélekét. Legyen ez egy új misztika kezdete, a Jézus-ima szépségének újraéledése, ...vagy akár a mai ember segítségének sokfélesége. A törekvés mindenképpen reményteljes és okot adóan biztató.”

A modern ember gondolkodásának egyik jellemzője, hogy a valóság megismerhetetlenségének jelszava reménytelenséggel tölti el. Meggyőződése szerint csak részigazságok birtoklásáig juthatunk el, objektív igazság nem létezik. Székely János pontosan fogalmaz: „Épp az a baj, hogy a modern ember azt feltételezi, hogy nem lehet megismerni a dolgokat. A legnagyobb kérdésekre nem tudja megadni a válaszokat. Hogy mit jelent embernek lenni, hogy miért élünk. Atombombát tud csinálni. Embert tud klónozni. Épp csak az élet értelmét nem látja, sőt el is hiteti magával, hogy nem is látható. A mai ember tudásában is vak lett.”

Erre a pontos helyzetértékelésre adja meg a gyógymodot Kocsis Fülöp, arra irányítva figyelmünket, amit és ahogyan Jézus tanított. Példabeszédekben is önmagát jelenítette meg, „nekünk is így kellene képviselnünk az egyház tanítását, így továbbadni Krisztus jó hírét: az egész emberi egzisztenciát átjáró módon”.

A jó hírről mindig Márai Sándor *Harminc ezüstpénz* című regénye jut eszembe. Mindenki érezte, hogy eljön a hírhozó. Szomjasan várakoztak, tudták, hogy hiteles üzenet hallói lesznek. S mi volt a jó hír lényege? Az irgalom, amely a gyűlölet és harag ellenében új érzéssel telítette a világot. A regény azt sugallja, hogy Júdás azért árulta el a Megváltót, mert nem az irgalom és a szeretet szavait, hanem harcra szólító riadót várt tőle. Korunkban is azért célpont az egyház, mert a felszín helyett a mélyre hatolva az emberi lényeket ragadja meg, amely rezonál az irgalom és a szeretet szavaira.

A három püspök és Kovács Lajos Péter beszélgetése a gondolkodó ember cél felé vivő, elmélyülést és optimizmust sürgető olvasmánya. Tanulságos, lélekig ható párbeszéd, amelybe ne-

künk is érdemes belekapcsolódnunk. (*Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2010*)

RÓNAY LÁSZLÓ

HENRI BOULAD: AZ ISZLÁM A MISZTIKA, A FUNDAMENTALIZMUS ÉS A MODERN KOR FESZÜLTSGÉBEN

Az egyenes beszédéről és szókimondásáról ismert neves egyiptomi jezsuita neve nem ismeretlen a hazai nagyközönség előtt. Az iszlámról szóló, és tulajdonképpen öt önálló beszédet/tanulmányt tartalmazó kötetével szintén nem hazudtolja meg önmagát. Nyíltan és mellbevágóan beszél az európai jövő szempontjából létfontosságú kérdésekről, amelyeket az iszlám — különösképpen annak radikálisán fundamentalista és politikai irányzata — megkerülhetetlen kihívásként vet fel egyrészt a plurális demokrácia, másrészt a kereszténység számára. Mellőzve a „politikailag korrekt” beszédmód álságosságát, világosan és érthetően fogalmaz, hogy nyugati közönsége pontosan értse, miről is van szó.

Mindjárt az elején tisztázza, hogy az európaiakat elbűvölő szufizmus „nem az iszlám”, hanem éppen ellenkezőleg, „az iszlám vallásos tekintélyei által rendszeresen elítélt eretnekség” (11.). Tévedés tehát az iszlámot kizárólag ennek tükrében megítélni; annál is inkább, mivel az valójában az iszlám „aranykor”-ához tartozik (7–8. század; a szufizmusra vonatkozóan lásd például Simon Róbert: *Iszlám kulturális lexikon*. Corvina, Budapest, 2009, 372–380). Szerinte ami ma még ebből él és megragadható (például tánc, körmenet, transzba esés), az inkább folklór, mintsem valódi misztika.

Az iszlamizmus kérdésének tárgyalása kapcsán beismeri, hogy egyiptomi keresztényként „nehéz az iszlámról kiegyensúlyozottan” beszélnie (31.). Elsősorban azért, mert „a Kelet keresztényei évszázadokon át üldözésnek és megbélyegzésnek voltak kitéve, és ez mély nyomokat hagyott a lelkükben” (32.). Ennek hátterében az húzódik meg, hogy az iszlám vallásjog (*saría*) által meghatározott politikai-társadalmi rendszerben a nem-muszlimok valójában másodrendű (állam)-polgároknak számítanak (lásd például Jacques Ellul: *Iszlám és zsidó-kereszténység*. Bencés Kiadó, Pannonhalm, 2007). Ezt előrebocsátva ismerteti az iszlám fundamentalizmust (dogmatikus szövegek szó szerinti értelmezése) és integrizmust (az erkölcsi és jogi vonatkozású szövegek betű szerinti alkalmazása), illetve az iszlamizmust (vagyis a politikai és radikális iszlámot), amelyek többé-

kevésbé felcserélhető megnevezésekké váltak. Ebben a történetben ideológiailag egyrészt a szaudí-arábiai vahhabitizmus, másrészt pedig a Hasszán-el Banna által 1928-ban, Egyiptomban alapított „Muzulmán Fivérek” a meghatározóak. Sikerüket Boulad egyértelműen az elbutított és gondolkodásra képtelen, ellenben identitásváltságon szenvedő és frusztrált (jövőjét nem igazán látó) fiatalságra gyakorolt hatásukban látja. Ez pedig ma már nem csupán a Közel-Kelet, hanem Európa problémája is (lásd például Brigitte Marechal: *The Muslim Brothers in Europe. Roots and Discourse*. Brill, Leiden, 2008).

Napjainkban ugyanis a legégetőbb kérdés az iszlám és a modernitás viszonya, amelyet a szerző külön fejezetben elemez. Ebben egyrészt meghatározza magát a modernséget, másrészt pedig hosszabban taglalja annak betörését az arab világba. Ez Napóleón 1798-as egyiptomi hadjáratához köthető. Ennek következtében indult el ugyanis Egyiptom az albán származású Mehmet Ali (1769–1849), az „analfabéta zseni” uralkodása alatt a nyugatiasodás útján. Az iszlamizmus végeredményben válasz erre a szekularizációs fejlődési folyamatra. Mára elsődleges célkitűzése lett: iszlamizálni a modernitást, és pedig a hanyatló Európa iszlamizálásán keresztül (lásd például Sylvain Besson: *La conquête de l'Occident. Le projet secret des islamistes*. Seuil, Paris, 2005; Johan Bourlard: *Le jihâd: les textes fondateurs de l'islam face à la modernité*. Éditions de Paris, Versailles, 2008). Ebben az is szerepet játszik, hogy a felvilágosultabb és liberálisabb muzulmán gondolkodók semmiféle európai támogatásra nem számíthatnak, s nincs is értékelhető társadalmi befolyásuk (lásd Rachid Benzine: *Les nouveaux penseurs de l'islam*. Albin Michel, Paris, 2004). Tevékenységük lényegében kimerül a süket fülekre találó harangok kongatásában. Pedig elégséges lenne jobban odafigyelni két alapvető, de mindent eláruló problémára: a nők helyzetére és szerepére az iszlámban, illetve a szudáni rabszolgakérdésre, amely problémákat a könyv utolsó két fejezete taglalja.

Kétségtelen, hogy Boulad könyvét mind a politikai és egyházi vezetőknek, mind pedig a közvéleményformáló értelmiségieknek érdemes lenne elolvasni és alaposan átgondolni. (*Kairoz Kiadó*, Budapest, 2009)

JAKAB ATTILA

KELECSÉNYI LÁSZLÓ: CSÁTH ÉS A HOMOKEMBER

Az eredetileg a 'Szerelmes magyar írók' sorozat (Holnap Kiadó) zárókötetének tervezett mű végül önálló könyvként jelent. Kakuktkojás is

lett volna abban a sorozatban, hiszen Csáth Géza esetében nehéz szerelemről beszélni. Ő a szerelmet nem ismerte, számára a vadászat, a nők megszerzése volt a fontos. A nők csak az élvezetet nyújtották, a lányok és asszonyok csupán az énerősítés eszközei, illetve önmaga megismerésének kellékei voltak. A kábítószerhez szintén kíváncsiságból fordult, abban is egyfajta lehetőséget látott önmaga mélységeinek feltárásához. Ám ez a féktelen, szenvedélyes kutakodás egy idő után egyre kevesebb élvezetet és egyre több szenvedést, s végül tragédiát hozott magával.

Csáth Géának nem átlagos sors jutott a magyar irodalomban. A több évtizedes elfeledettség után a folyamatos újrafelfedezés állapotába került, érdekessé, sőt kultikussá vált alakja. Művei mind kiadásra, színdarabjai műsorra kerültek, írásaiból filmek készültek, s számos tanulmány jelent meg műveivel és személyével kapcsolatban. Kelecsényi László most arra tesz kísérletet új könyvében, hogy a 20. század elején alkotó enigmatikus polihisztort „nem mint remek esszéistát, kiváló hírlapíró és zenei szakíró, hanem mint magánlényt” jelenítse meg. Freudi megközelítésében a három ént (Id, Ego, Superego) birtokló, az ösztön és normák közt álló ember áll, s annak bemutatása, hogy az ösztön-én — E. T. A. Hoffmann megközelítése szerint — a homokember miként aratott győzelmet. Megrázó, elszomorító mű állt össze a napló- és műrészletekből, levelekből, tanulmányokból, s egészen friss tudományos elemzésekből, amelyeket a szerző magyarázó, olykor elfogultan kommentáló — más betűtípusú — sorai fűznek egybe.

Kelecsényi nyolc fejezetre tagolva járja körül Csáth Géza életét és végóráit. A középpontban a testét és lelkét egyaránt kísérleti tárgynak tekintő orvos szenvedélyei, a „mesterséges mennyországok”: a szex és a drogok állnak. Csáth szorongásai elől menekülve pótszerekre vágyott, de ő maga is tudta, hogy ezért „fizetni kell”. Döbbenetes, ugyanakkor tanulságos Csáth Gézával együtt végigjárni azt az utat, amely pokoljárássá változtatta és szétzúzta egy kivételes, de az ösztönei által uralt ember életét, aki önmaga elpusztítása közben környezetében is csak pusztítani tudott. A dokumentumokból kiderül, hogy Csáthnak voltak próbálkozásai a megküzdésre és a felülke-rekedésre, de ezekben újra meg újra akaratgyengének bizonyult. A környezetében levők szintén az ő „emberi játszmaának” részesei voltak: felesége, Jónás Olga eltúrta férje zsarnokságát, nem tett lépéseket a kezelés érdekében, sőt gyermeket is vállalt. A rokonok — köztük Kosztolányi Dezső — már későn próbáltak segíteni.

Kelecsényi nem zárja le művét Csáth halálával, felsorakoztatja a kortársi búcsúzatokat és a későbbi irodalomtörténeti méltatásokat, kritikuso-

kat egyaránt. Külön fejezetbe került két irodalmi részlet, egyik Bogdán László erdélyi költő Csáth szenvedelmes életét megidéző versciklusából, a másik Sárosi István *A húszmilliomodik év* drámájából. A könyv függelékében a bőséges forrásjegyzék és idegen szavak magyarázata mellett életrajz és Csáth Géza rajzaiból összeállított képjegyzék is megtalálható.

Kelecsényi művében nem akar ítélni, azt az olvasóra bízta. „Csáthra nézünk, ő hallgat, nem néz vissza sehogy — de élete és a műve üzen. Értjük-e?” (Noran Libro Kiadó, Budapest, 2009)

ZARÁND KINGA

FRANÇOIS MAURIAC: A BÁRÁNY

A 2009-es ünnepi könyvhétre megjelent könyv Mauriac utolsó előtti nagyregénye. Néhány francia kiadásból kimaradt ugyan, de a mű előtt motorként egy Simone Weil-idézet áll: „L'Amour infiniment tendre qui m'a fait le don du malheur.” (Saját fordításomban: „A végtelenül gyengéd szeretet, mely a szerencsétlenség adományával ajándékozott meg.”) Nem véletlen a választás: Xavier, a regény főszereplője számos ponton kapcsolódik Simone Weil alakjához. (Olyannyira, hogy a mű egyik francia méltatója, Paul Crock egyenesen weil-i alaknak titulálja.) A szerző bevezetőjében nem említi ugyan a filozófusnőt, korrelátumként korábbi műveire hivatkozik.

Viszontlátjuk a *Farizeus*ból jól ismert, vakító éleslátással megrajzolt és kíméletlenül leleplezett Brigitte Piant, csakúgy, mint a később megterő, korábbról szintén ismert gazember, Jean de Mirbel feleségével, Michele-lel. Ő az a férfi, aki útját állja a vonaton vele egy vagonban utazó, papi szemináriumba készülő Xavier Dartigelongue-nak, ennek a huszonkétéves fiúnak, akit mások bolondnak tartanak, mert nem képes ellenállni annak a kísértésnek, amit ő csak „a többi ember kísértésének nevez”. A feleségét elhagyni készülő, démoni sötétséggel élénk lépő Mirbel mintegy megmételtyezi és magához láncolja Xavier-t, aki elmélkedésében éppen oda jut, hogy „nincs ártatlan élvezet”. A kezdő jelenetsor a mű kulcsa is egyben: a fiú Michele-t pillantja meg, akit elhagyni készül férje, és aki emiatt végtelenül szenved. Xavier-t ellenállhatatlan erővel vonzza ennek a párnak a számára nyilvánvaló drámája. Meglátja őket, mert valami földöntúli érdeklődés, amit később „abszurd szeretetnek” nevez, vákuumként szippantja be. Jean de Mirbel maga a démoni valóság, minden szava istenkáromlás és mégis, valamiféle reményt pillant meg benne — Xavier tudja, hogy ő jelenti az utolsó szalmaszálat számára.

Ennek a cinikus, magából kivetkőzött, ellentmondást nem tűrő lénynek a kedvéért hagyja ott a szemináriumot.

A történet egy Larjuzon nevű helységbe vezet minket, ahol megérkezünk kulcsszereplőnkhez, a szerencsétlen kisfiúhoz, akit a házaspár fogadott örökbe — szeretet nélkül. Mellette Dominique, Pian asszony titkárnője, aki iránt Xavier mély, kölcsönös vonzalmat táplál. Az események egyszerűnek tűnnek: Xavier védelmébe veszi az árva kisfiút, aki — Mauriac „kis idétlenéhez” hasonlóan — a víz körül kószál és az ebihalak növekedését tanulmányozza. Mauriac-tól távol áll az álkeresztény idill: a tízéves kisfiút már kinőttnek titulálja Krisztus karjaiból, s Mauriac itt, hogy még kegyetlenebbül csattanjon, magával a Kisértővel mondatja ki: „Azt képelem, hogy azok a gyerekek, akiket Krisztus magához hívott, nem voltak többek négy-öt évesnél, nem gondolod?”

Mauriac a drámában a legerősebb (lásd: *Asmodée, Les mal aimés*) — de regényeiben is erőteljes. Jean de Mirbel arcát így tárja elénk: „Szép volt, de hosszú ideje volt forgalomban, mintha ez a fiatalember tűzőn kelt volna át.” A szereplők néhány szavából pedig előtűnik a lélek. A benső tűz, a szerelem sivataga, amin a kitikkadt lelket végigvezeti, sűrű, mint a pokol tüze és olykor hideg, akár Julien Greené. Feldolgozható-e például a hitetlen plébános esete, aki katekizmusra tanítja a kisgyerekeket és közben így beszél: „Becsapott engem, becsapott minket, évszázadokon át! — folytatta reszkető hangon. — Mennyit imádkoztam, mennyit könyörögtem! A maga korában kérdéseket gyártunk, meg válaszokat, és azt hisszük, Isten beszél. Nem tudjuk, hogy nincs senki.” Feldolgozható-e a gyűlölet, amivel a fekete bárány lesújt az őt abszurdan, túlszorduló szeretettel ajándékozó áldozati báránnyra? Feldolgozható-e a történet, hogy az, aki mintegy áldozati báránnyként ajánlotta föl magát, „jöveteleivel beteljesítette azok elveszejtését, akiket pedig meg akart menteni”?

Mauriac egészen kivételes regényével állunk szemben. Annyi benne a talány, hogy ha a magyar fordítás néhány helyen előforduló bizonytalanságait, az egy-két félrefordítást okolnánk is ezért, igazságtalanok lennénk. Annál is inkább, mert a fordítás valóban leleményes, találó, sok helyen, a fülszöveg szóhasználatával élve: míves. A hím-nem-nőnem magyar jelöletlensége okozta nehézségeket ugyan nem mindig sikerül zavartalanul megoldani: olyan is előfordul, hogy öt soron belül háromszor szerepel „a fiú” megnevezés.

A Simone Weil-motó központi jelentősége a mű végén válik nyilvánvalóvá. Az idézet maga félmondat-részlet, egy hosszú, lelki atyjához írt leveléből, ahol egy újfajta szentségről beszél,

mely nem nélkülözheti a zsenialitást. Itt szól a keresztségről is, melynek szentségét nem vette magához, noha Krisztus keresztyére gondolva valahányszor „az irigység bűnébe esett”.

A fejezetek közé eső (dőltbetűvel szedett) epizódokból kiderül, hogy Xavier rejtélyes végzetével két ember békéjét hozza el a regényben, akik szenvednek bár, de határtalan békével szívükben — a mű egyik titokzatos talánya. De nem tudjuk meg teljes pontossággal azt sem, hogy mitől oly nehéz az a létra, melyet a kegyetlenül bezárt Roland ablakához cipel: „Ment és minden lépésétől szaporodtak a sebek. Gyakran megállt, hogy a másik vállára tegye a terhet.” Ki ez a Xavier, akinek vágya: „Senkié se lenni, hogy mindenkié legyünk.” Mint Simone Weil, ő is valamiképpen kívül maradt, a „küszöbön áll” a fenyvesekkel teli jellegzetes, Bordeaux-t idéző tájban, „mint fiatal fenyőfa az éjszakában”, „mint egy gúzsba kötött bárány”. (Ford. Fázsy Anikó; *Új Ember Kiadó*, Budapest, 2009)

TURAI LAURA

KÉT ÚJABB KIADVÁNY MAGYARORSZÁG PIARISTA MÚLTJÁBÓL

A 2007-ben útjára bocsátott piarista rendtörténeti sorozat első két kiadványát követően (ismertetésüket lásd a 2008. évi Vigília 80. illetve 240. lapjain) két újabb fontos forrásmű megjelenéséről számolhatunk be. Bár az egyik a rend egykori kolozsvári papnevelő (értsd: hittudományi és tanárképző) intézetének történetére vonatkozó iratok közreadásával (egyház) történelmünk „békebeli” korszakába, lényegében tehát a sokak által máig hatóan idealizált dualizmus eseményeibe ad betekintést, míg a másik kiadvány a piaristáknak azt a II. világháború, illetve az azt követő kommunista hatalomátvétellel idején felvállalt tevékenységét világítja meg, mikor a munkás- és bányászgyerekek számára Tatabányán iskolát nyitottak, helyénvalónak érezzük az együttes bemutatást, hiszen azok a legnagyobb magyar tanító rend társadalmi viszonyoktól lényegében független alldásos tevékenységének jobb megismeréséhez nyújtanak támpontot.

A rendalapítóról *Kalazantinum*nak elnevezett két papnevelő intézet egyike 1894–1916 között Kolozsvárott működött, majd a rend nagy Dunaparti épületének elkészülte után beolvadt az addig vele párhuzamosan működő budapesti intézetbe. A kolozsvári működésről az intézet vezetői (Russel Károly, Fekete Endre és Hám Antal) a fontosabb eseményeket napi pontossággal rögzítő

naplót (*historia domus*) vezettek, folyamatosan rögzítve nemcsak a rendházhhoz tartozó szerzetesek (azaz az előjárók és a növendékek) névsorát (*familia domus*), de minden, a vizsgákkal, a tanulmányi előmenetellel, a fegyelmi ügyekkel kapcsolatos tényt és adatot, beleértve az áthelyezéseket (az úgynevezett *mutációkat*). S persze minden fontosat a város társadalmi, kulturális és oktatási életével kapcsolatban, így e kiadvány — nem utolsósorban a mellékszereplőket is szerepeltető névmutatónak köszönhetően — valódi kultúr- és művelődéstörténeti kincsesbánya. Csak néhány példa: az intézet építéstörténetére vonatkozó bejegyzések alapján nyomon követhető a város „infrastrukturális fejlődésének”, így a vízellátás-csatornázás teljes folyamata, amikor a rend a milennium évében végül is felmondta az *emésztet kihordási vállalat* szolgáltatásait, hiszen az épületet bekötötték a hálózatba. Ugyanígy megtudhatjuk, hogy mikor volt a városban súlyos influenzajárvány, vasutas sztrájk, komoly károkat okozó zivatar, de azt is, hogy 1909-ben itt is volt gyűjtés a messinai földrengés áldozatainak, vagy hogy a villanyvilágítást csak 1910-ben vezették be. Pontosan nyomon követhető az intézmény és a város valamennyi (akár még szoboravatással is járó) ünnepe, természetesen a megjelent előkelőségek felsorolásával. A rend vendége volt például maga Ferenc József, több miniszter, a közéleti vezetők és a püspökök egész sora (a papképzést és a katolikus oktatásügyet különösen szívén viselő Majláth Gusztáv Károly több alkalommal), no meg a társintézménynek tekintett egyetem (ahol a papnövendékek is tanultak) professzorai. A kegyes atyák asztalánál gyakori vendég volt az egykori libapásztorból először kredenciális piarista diákká, majd a rektori székig emelkedő román író, Grigore Moldovan is, aki vallomása szerint „a piaristák melegének” köszönhetően vált részesévé a magyar művelődési életnek, olyannyira, hogy ebben a közegben építette fel értelmiségi karrierjét. De a könyv többi adata is arra mutat, hogy a Kalazantinum az 1776-ban alapított piarista gimnáziummal együtt a város művelődésében s kulturális-tudományos életében jelentős szerepet játszott. A felsőfokú tanulmányok komoly szellemi munkát követeltek meg a növendékektől (magas színvonalon működött például az önképzőkör, s volt zenekar is), ugyanakkor a papi hivatásra való felkészítés — különösen a kezdeti években — korántsem volt tökéletes, mint ahogy arra Majláth püspök látogatásait követő (komolyabb lelki vezetéset sürgető) intézkedései, vagy gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatási miniszter intelmei utalnak („a növendékek száma után tudakozódott, s a kilépésekről beszélgettünk, amelyet azzal a kijelentéssel fejezett be, hogy jobb, ha most tá-

voznak, mint későbbben aposztáziával”). A végzett, illetve a záróvizsga előtt álló tanárok aztán az akkori Nagymagyarország különböző piarista gimnáziumaiban kezdték meg hivatásukat, Nyitrától Máramaroszigetig, Rózsahegyől Kecskemétig, Nagykanizsától Nagykárolyig — mai szemmel nem lehet meghatódottság nélkül olvasni azt a több száz bejegyzést, melyek a gyakorlati évük után sikeresen levizsgázott új tanárok intézetben tett tisztelgő látogatásáról tudósítanak.

A másik kiadvány a szemtanú egykori tatai piarista diák, Haraszi Mihály által összegyűjtött dokumentumok (*historia domus*, tanári visszaemlékezések, évkönyvek, levelezések, korabeli fényképek vagy akár plakátok) segítségével idézi fel azt a néhány évet, mikor a II. világháború vége felé a tatai piarista gimnáziumban akadozott a tanítás, hiszen a háborús viszonyok miatt a környékbeli diákok nem tudtak bejárni, így a tanárok mentek ki Felsőgallára, illetve Tatabányára. Kezdetben e fiókiskolában minden jogalap nélkül tanítottak, először csak napi néhány órában, majd egyfajta vasárnapi iskola-féle rendszerben, hogy aztán végül is — a szülők kérésére, s a bánya néhány (akár kommunista) vezetőjének támogatását is élvezve — 1945. szeptember 23-án Felsőgallán megkezdődtek a rendszeres tanítás. Sőt, később még a dolgozók gimnáziuma is megnyílt. A szerzetes tanárok kiköltöztek — meglehetősen mostoha körülmények közé. Az ellátás is szűkös volt: az élelmiszer jegyre adták, s szappant is csak az kapott, aki a bányamunkával megdolgozott érte. Így több tanár is lement a bányába, akár többször is, és a szappan ára fölötti keresetet felajánlották a bányászözvegyek javára. A kommunista hatalomátvételt követően először ez a kihelyezett iskola szűnt meg 1946-ban, majd 1948-ban (az összes többi egyházi iskolával együtt) a tatai anyagimnázium is. Eddig a történet. De hogy nem csupán a magyar oktatástörténet egy jelentéktelen, könnyen felejtendő epizódjáról van szó, az a könyv gazdag forrásanyaga alapján válik napjainkra nyilvánvalóvá. Hiszen korábban a „Tatai Gróf Esterházy Miklósról elnevezett Kegyes Tanítórendi Gimnáziumban” tanító, addig konszolidált szerzetesi életkörülményeket élvező tanárok a proletárgyerekek közé kerülve maguk is felvállalták a proletársorsot, s voltak, akiket a kényszer hozott Tatabányára: Vass Péter például — akinek az apja történetesen éppen itt volt bányász — az ideiglenes kormány megalakulása után „menekült” ide Debrecenből, hasonlóan Medvigy Mihályhoz, aki Kolozsvárt volt kénytelen elhagyni. Társaikkal nagy elánnal fogtak hozzá az iskolai élet megszervezéséhez, Vass például a bányatelep lakossága számára színházi

előadásokat, Ady- és József Attila-estet rendezett, az amúgy hittant és gazdasági ismereteket tanító Medvigy meg zenetörténeti előadásokat tartott. Amikor pedig a bányatelepi iskola megszűnte után a diákok ismét kénytelenek voltak nap-nap után Tatabánya be- (valójában ki-) járni, Vass minden követ megmozgatott (még a Péliföldszentkeresztben pihenő Mindszentyt is felkereste), hogy szállításukhoz teherautót szerezzen. Azaz e két kiadványt együtt olvasva nagyon is nyomon követhető az a folyamat, ahogy a rend mindig is képes volt a rendalapítótól örökölt hivatását az adott kor mindenkor kihívásaihoz illeszteni, hiszen — különösen ha az eseményeket az üdvtörténet távlatáiban szemléljük — a rend 1895-ben, mikor az intézetüket meglátogató Ferenc József „egyszerű könyvtári asztalunkon, közönséges széken ülve, közönséges tollal írta be fenséges nevét” a látogatókönyvbe, ugyanazt tette, mint a II. világháború idején, midőn a Tatabányára kérékpárral vagy gyalog kijáró tanárok — akiket közben a hadi helyzetnek megfelelően hol az SS-őrség, hol a szovjet katonaság igazolt — optimizmust sugárzó humorérzékről téve tanúságot megalakították az „Útszéli Pedagógusok Szabad Szakszervezetét”. S az is egyértelmű, hogy a kolozsvári növendékeknek által annak idején eljátszott — mondjuk — Lavotta-darab ugyanúgy a jövőendő nemzedék értékorientált szocializációját szolgálta, mint a bányászgyerekek (többek közt a későbbi neves táncdalénekes, Záray Márta) közreműködésével 1944-ben a tatabányai Népházban előadott Molière-színmű (nevezetesen A fősvény). Azaz ma, immár kellő történelmi távlatból, nagyon is igazolva látjuk a kolozsvári törvényhatósági bizottság 1897-ben jegyzőkönyvben rögzített megállapítását: „Maga a kegyes iskola, amely a nagy alapító, Kalazanci Szent József gondolata szerint: a szegények iskolája, voltaképpen nem is a 16., hanem a 19. és az ezután következő századok programja. Amidőn korunkban minden más társadalmi kérdés felett a szegénység anyagi, értelmi és erkölcsi felkarolásának a kérdése olyképp uralkodik, hogy ez a kérdés immár valósággal az emberi civilizáció létkérdése: a szegények oktatására hivatott Kegyes Tanítórend háromszázados fennállás után is, nem mint idejét múlt, elagott, hanem mint ifjú erőben nagyra hivatott intézmény jelentkezik.” (A kolozsvári Kalazantinum története 1894–1916, szerk. Sas Péter; Haraszi Mihály: Tatabánya és a piaristák. „Magyarország piarista múltjából” 3. és 4. kötet, Piarista Rend Magyarországi Tartománya, Budapest, 2009)

SZENDE ÁKOS

SOMMAIRE

Sur les vocations

- ATTILA PUSKÁS: La vocation et la mission des laïcs
 LÁSZLÓ TRINGER: Les racines chrétiennes de mon identité
 ISTVÁN SÁROSI: Pensées sur l'imminence de la mort
 ANDRÁS DÉR: Les tâches nous sont assignées
 ■ Essais de Balázs Fűzfa et László Rónay
 ■ Poèmes de Károly Balla D., Balázs Kántás, Koltz Anise, Waclaw Oszejca et Péter Vasadi
 ■ Entretien avec Róbert Csíkszentmihányi, sculpteur
 ISTVÁN PÁKOZDI: Quelle sorte de prêtre voudrait-on?

INHALT

Über die Berufungen

- ATTILA PUSKÁS: Die Berufung und Sendung der Laien
 LÁSZLÓ TRINGER: Christliche Wurzel meiner Identität
 ISTVÁN SÁROSI: Gedanken von dem Grenze des Todes
 ANDRÁS DÉR: Die Aufgaben bekommen wir geschenkt
 ■ Essays von Balázs Fűzfa und László Rónay
 ■ Gedichte von Károly Balla D., Balázs Kántás, Koltz Anise, Waclaw Oszejca und Péter Vasadi
 ■ Gespräch mit dem Bildhauer Róbert Csíkszentmihányi
 ISTVÁN PÁKOZDI: Was für einen Priester wünschen wir?

CONTENTS

About vocations

- ATTILA PUSKÁS: Vocation and Mission of the Laity
 LÁSZLÓ TRINGER: The Christian Roots of my Identity
 ISTVÁN SÁROSI: Thoughts about the Threshold of Death
 ANDRÁS DÉR: The Tasks are Given to Us
 ■ Essays by Balázs Fűzfa and László Rónay
 ■ Poems by Károly Balla D., Balázs Kántás, Koltz Anise, Waclaw Oszejca and Péter Vasadi
 ■ Interview with the Sculptor Róbert Csíkszentmihányi
 ISTVÁN PÁKOZDI: What Kind of Priest do we Need?

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2010. évre 4.440,- Ft, fél évre 2.220,- Ft, negyed évre 1.110,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 14.640,- Ft/év vagy 95,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 450 Ft

VIGILIA

SZEMLE

■
HENRI BOULAD

KELECSÉNYI LÁSZLÓ
FRANÇOIS MAURIAC
■

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Hónapról hónapra

Az iszlám a misztika, a fundamentalizmus
és a modern kor feszültségében

Csáth és a homokember

A bárány

Két újabb kiadvány Magyarország
piarista múltjából

Jakab Attila, Rónay László, Szende Ákos,
Turai Laura és Zaránd Kinga

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- John Henry Newmanről
- A szegények bankja
- Móser Zoltán, Karl Rahner,
Rónay László és Szénási Zoltán tanulmánya
- Babiczky Tibor, Fecske Csaba,
Ayhan Gökhan, Halmai Tamás,
Oláh András, Szöllősi Mátyás,
Vörös István és Vasadi Péter írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005

10006